

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI

KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARININ
TEMATİK ANALİZ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ

Ozan ÖZSARIKAMIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Doç. Dr. Özlem Nilüfer KARATAŞ ARACI

Üye: Prof. Dr. İsmail BEKÇİ

Üye: Doç. Dr. Hakkı KIYMIK

BURDUR – 2024

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “**Konaklama İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının Tematik Analiz Yöntemi İle İncelenmesi**” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Adı Soyadı

Ozan ÖZSARIKAMIŞ

ÖZET

Sürdürülebilirlik, günümüz dünyasında önemi anlaşılan ve çevresel faktörler ile doğal kaynakların kullanımı dikkate alınarak gelecekte daha fazla araştırma konusu olacağı düşünülen bir yaklaşımdır. İşletmeler, kurum ve kuruluşlar ve kamu tarafından kabul gören sürdürülebilirlik anlayışında, işletmelerin çevresel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin yer aldığı gösterge niteliğindeki sürdürülebilirlik raporları önem arz etmektedir. Turizmin dinamik yapısı, insan ilişkileri ve kendini geliştirebilen bir sektör olmasıyla turizm sektöründe faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin, işletmenin kendi iç dinamiği, paydaşları ve toplum için sürdürülebilirlik raporu sunması, tüm paydaşlar nezdinde olumlu bir karar etmeni olarak görülmektedir. Bu çalışmada 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan konaklama işletmelerinden 60 tane sürdürülebilirlik raporu tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Aynı dönem içerisinde yayınlanan ve çalışmaya konu olan rapor sayıları fazlalı, daha güvenilir bulgulara ulaşmak ve karşılaştırma fırsatı sunması açısından önemlidir. Çalışmada, tematik analiz değerlendirmelerini desteklemek amacıyla betimsel analiz ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Konaklama işletmelerinin kodlama süreci, işletmeler ve raporlar hakkında bilgiler, raporlarda oluşturulan temaların kelime sıklıkları, rapor içeriklerinde yer alan görsel ve alt başlıklar ile çevresel, sosyal ve ekonomik göstergelerin içeriği incelenmiştir. Çalışmada, sürdürülebilirlik, kurumsal sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik raporlaması, turizm ve sürdürülebilir turizm konularında literatür araştırılmış, 60 adet konaklama işletmesinin yayınlamış olduğu 2023 yılına ait sürdürülebilirlik raporları kullanılmıştır. Ana temalar olarak sürdürülebilirlik yaklaşımının ve bu yaklaşımdan ortaya çıkan kavramların da temelini oluşturan, sürdürülebilirlik raporlarının alt başlığı olan çevresel, sosyal ve ekonomik boyut olarak 3 boyut analiz sürecine konu olmuştur. Bu çalışmada çevre kelimesinin sosyal ve ekonomik kelimelerine oranla daha fazla sınırlılığa sahip olduğu görülmüştür. İncelenen 60 adet sürdürülebilirlik raporunda, görsel kullanımları incelenmiş ve herhangi bir görsel kullanmayan raporlar belirlenmiştir. Çevresel göstergeler teması raporlarda en yoğun işlenen tema olmuştur. Bu çalışmada yer alan bulgular ve analizin

ileriki yıllarda yapılabilecek araştırmalara, içerik incelemesi ve karşılaştırmalı analiz kapsamında yardımcı olacağı dūřınılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Turizm, Konaklama İşletmeleri, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Raporu*

ABSTRACT

Sustainability is an approach that is understood to be important in today's world and is expected to be a subject of more research in the future, taking into account environmental factors and the use of natural resources. In the understanding of sustainability accepted by businesses, institutions, organizations, and the public, sustainability reports that serve as indicators of businesses' environmental, social, and economic activities are of great importance. Dynamic structure of tourism, human relations and being a sector that can improve itself, it is seen as a positive decision factor for all stakeholders that accommodation businesses operating in the tourism sector present sustainability reports for the internal dynamics of the business, its stakeholders and the society. In this study, 60 sustainability reports from accommodation businesses that published sustainability reports in 2023 were examined using the thematic analysis method. The number of reports published during the same period and subject to the study is important in terms of reaching more reliable findings and providing an opportunity for comparison. In the study, descriptive analysis and comparative analysis methods were utilized to support thematic analysis evaluations. The coding process of accommodation establishments, information about establishments and reports, word frequencies of themes created in reports, visuals and subheadings in report content and the content of environmental, social and economic indicators have been examined. In the study, literature on sustainability, corporate sustainability, sustainability reporting, tourism and sustainable tourism was researched, and were selected the sustainability reports of 60 randomly from sustainability reports published by accommodation companies in 2023. The main themes that form the basis of the sustainability approach and the concepts that emerge from this approach, as well as the subheadings of sustainability reports, have been the subject of the 3-dimensional analysis process as environmental, social and economic dimensions. In this research, it was seen that the word environment has more limitations than the words social and economic. In the 60 sustainability reports examined, the use of visuals was examined and reports that did not use any visuals were identified. The theme of environmental indicators was the most frequently discussed theme in the reports. It is thought that the

findings and analysis in this study will assist in future research within the scope of content review and comparative analysis.

Key Words: *Tourism, Accommodation Establishments, Sustainability, SustainabilityReport*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ	5
1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı	5
1.1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı.....	7
1.1.2. Sürdürülebilir Gelişme Kavramı	9
1.1.3. Sürdürülebilir Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Süreci.....	11
1.1.3.1. Büyümenin Sınırları	11
1.1.3.2. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı – Stockholm Bildirgesi (1972)	12
1.1.3.3. Dünya Çevre Günü’nün İlan Edilişi	13
1.1.3.4. Brundtland Raporu	13
1.1.3.5. BM Çevre ve Kalkınma Konferansı	14
1.1.3.6. BM İnsan Yerleşimleri Konferansı – Habitat II	16
1.1.3.7. Rio +5 Forumu	17
1.1.3.8. Kyoto Protokolü	18
1.1.3.9. Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi.....	20
1.1.3.10. Paris Anlaşması	21
1.1.3.11. COP26 İklim Zirvesi	24
1.1.3.12. Stockholm +50 Konferansı.....	25
1.1.4. Sürdürülebilirlik Kavramının Boyutları	26
1.1.4.1. Çevresel Boyut	26

1.1.4.2. Sosyal Boyut.....	28
1.1.4.3. Ekonomik Boyut.....	29
1.1.4.4. Etik Boyut.....	30
1.2. Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramı ve Modelleri.....	32
1.2.1. Stead And Stead Modeli.....	33
1.2.2. Shrivastava ve Hart Modeli.....	35
1.2.3. Gladwin, Kennelly ve Klause Modeli	36
1.2.4. Callens ve Tyteca Modeli.....	36
1.2.5. Van Someran Modeli	37
1.2.6. Welford Modeli	38
1.2.7. Grosbois Modeli	39
1.3. Sürdürülebilirlik Raporlaması	40
1.3.1. Sürdürülebilirlik Raporlaması Kavramı, Amacı ve Faydaları	42
1.3.2. Sürdürülebilirlik Raporlamasını Açıklayan Teoriler.....	44
1.3.2.1. Paydaş Teorisi	45
1.3.2.2. Kurumsal Teori.....	46
1.3.2.3. Meşruiyet Teorisi.....	47
1.3.3. Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçeveleri, Standartları ve Önemli Kuruluşlar.....	48
1.3.3.1. Küresel Raporlama Girişimi (GRI)	53
1.3.3.2. Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu	55
1.3.3.3. Karbon Saydamlık Projesi	58
1.3.3.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	58
1.3.3.5. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi	60
1.3.3.6. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi	62
1.3.3.7. AA1000 Hesap Verilebilirlik Serisi	63
1.3.3.8. IFC Performans Standartları.....	65
1.3.3.9. İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü	66
1.3.3.10. AB Finansal Olmayan Raporlama Direktifinden AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifine	67
1.3.3.11. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi.....	70

1.3.3.12. Türkiye’de Sürdürülebilirlik Uygulamaları ve Standartlar Çerçevesi	71
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM.....	75
2.1. Turizm Tanımı ve Önemi.....	75
2.2. Turizmin Tarihsel Gelişimi	76
2.3. Turizm İşletmeleri Türleri.....	79
2.3.1. Konaklama İşletmeleri	80
2.3.2. Yiyecek İçecek İşletmeleri	83
2.3.3. Seyahat İşletmeleri	84
2.3.4. Ulaştırma İşletmeleri	85
2.3.5. Diğer Turizm İşletmeleri.....	86
2.4. Sürdürülebilir Turizm Kavramı, Sürdürülebilir Turizmin Yararları, Önemi ve İlkeleri	87
2.5. Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilir Turizm	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2023 YILINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU YAYINLAYAN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN TEMATİK ANALİZ YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ	93
3.1. Literatür Taraması.....	93
3.2. Yöntem	96
3.3. Evren ve Örneklem.....	97
3.4. Veri Toplama ve Verilerin Analizi.....	99
3.5. Araştırmanın Niteliği.....	100
3.6. Bulgular	102
3.6.1. Konaklama İşletmelerinin Kodlama Süreci, İşletme ve Yayınladıkları Sürdürülebilirlik Raporu Hakkında İnceleme	103
3.6.2. Sürdürülebilirlik Raporlarının İçeriğindeki Çevre, Sosyal ve Ekonomi Kelimelerinin Sıklığı ve Sayfa Sayıları.....	107
3.6.3. Sürdürülebilirlik Raporlarında Görsel Kullanımı.....	111
3.6.4. Çevresel Göstergeler, Sosyal Sorumluluk ve Ekonomik Göstergeler Temalarında Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi	115
SONUÇ.....	121

KAYNAKÇA	128
ÖZGEÇMİŞ.....	155

KISALTMALAR DİZİNİ

AA1000:Hesapverilebilirlik 1000

AB:Avrupa Birliği

BM:Birleşmiş Milletler

CAUX İlkeleri:Yuvarlak Masa Toplantısı

CDP:Karbon Saydamlık Projesi

CDP:Karbon Saydamlık Projesi

CDSB:İklim Açıklama Standartları Kurulu

CERES:The Coalition for Environmentally Responsible Economies

COP26:26. Taraflar Konferansı

CSRD:Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi

CSRD:Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi

EMAS:Avrupa Birliği Eko Yönetim ve Denetim Programı

FSB:Finansal İstikrar Kurulu

GRI:Küresel Raporlama Girişimi

IAASB:Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu

IFAC:Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu

IFC:Uluslararası Finans Kurulu

IFC:Uluslararası Finans Kurumu

IIRC:Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi

INDC:Ulusal Katkı Beyanları

ISO 26000:Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi Standardı

ISSB:Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartlar Kurulu

KGK:Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu

MIT:Massachusetts Institute of Technology

NFRD:Avrupa Birliği Finansal Olmayan Raporlama Direktifi

OECD:Çokuluslu İşletmeler Rehberi
SA8000:Sosyal Hesapverilebilirlik
SASB:Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu
SDG:Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
STK:Sivil Toplum Kuruluşu
TCFD:İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü
TGA: Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TR-I:Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri
TSRS:Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları
UNCED:Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNEP:Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNEP:Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNGC:Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi
WSSD:Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi
WTO:Dünya Turizm Örgütü

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1: Kyoto Protokolüne Katılım Sağlayan Ülkeler İle Emisyon Oranları	19
Tablo 2: İşletmelerin Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Başarılı Olmaları İçin Uygulaması Gereken Kurallar ve Açıklamaları	34
Tablo 3: Shrivastava ve Hart'ın Sürdürülebilir İşletme Tasarımı	35
Tablo 4: Genel Sürdürülebilirlik Göstergeleri.....	37
Tablo 5: Üç Boyutlu Kurumsal Sürdürülebilirlik Modeli	39
Tablo 6: Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilirlik Raporlaması ile İlgili Önemli Kuruluşlar	51
Tablo 7: GRI'nin Tarihçesi ve Faaliyetleri	54
Tablo 8: GRI Standartlarının Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri	55
Tablo 9: Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi Sorumluluk Alanları, İlkeleri ve Uluslararası Bildirgeler	71
Tablo 10: Turizm İşletmeleri Türleri.....	80
Tablo 11: Sürdürülebilir Turizm Yararları	89
Tablo 12: Sürdürülebilir Turizmin Hedefleri	90
Tablo 13: Konaklama İşletmeleri ve Sürdürülebilirlik Raporlaması İle İlgili Yapılan Çalışmalar	93
Tablo 14: 2023 Yılı Sürdürülebilir Raporlaması Yayınlayan Konaklama İşletmelerin Kodlanması, İşletme ve Raporlama Özellikleri	103
Tablo 15: İşletmelerin Yayınladıkları Sürdürülebilirlik Raporunda Çevre, Sosyal ve Ekonomi Kelimelerinin Geçme Sıklığı ve Rapor Sayfa Sayısına Oranı.....	108
Tablo 16: Çevre, Sosyal Ve Ekonomi Kelimelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarında Toplam Kullanımı	111

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Çevresel Sürdürülebilirlik 7 Teması.....	27
Şekil 2: ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Sisteminin Şeması	61
Şekil 3: Sürdürülebilirlik Raporlarında Görsel kullanımı.....	113
Şekil 4: Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Göstergeler ve Alt Başlıkları	116

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde çeşitli tanımlamalar ile geniş yelpazeli bir ilke haline gelse de, ilk olarak sürdürülebilir kalkınmayı tanımlamak için devletlerin ekonomik gelişimini açıklamak amacıyla kullanılmıştır. Makro seviyede kullanılan kavram daha sonra mikro düzeyde işletmeler için de kullanılmaya başlanmıştır (Önder, 2017, s. 939). Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkması ve uygulama alanında bir ilke olarak benimsenmesinden önce insanlık tarihini, değişen dünyanın ekolojik ve toplumsal boyutunu göz önünde bulundurarak yorumlamak gerekmektedir. Nitekim bu kavramın benimsenmesi dünyanın ve insanların çeşitli ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkan durumlar düşünülerek bir arayış sonucu doğmuştur. İlk olarak küresel düzeyde 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya ve Çevre Geliştirme Komisyonu tarafından hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” raporunda yayınlanmış, “Gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün vermeksizin bugünün gereksinimini karşılayabilme düşünce ve eylemi” olarak tanımlanmıştır (Yücel, 2020). Günümüzde karşımıza çıkan sürdürülebilirlik düşüncesi tarihsel çeşitli girişimler, fikirler ve tartışmalar sonucunda şekillenmiştir. Özellikle sanayi devriminden sonra çeşitlenen ürün tüketimi ile üretim ve hammadde ihtiyaçları hızla karşılanmaya başlamış ancak çabuk tüketen, verimli kullanılmayan bir üretim süreci doğmuştur. Bununla birlikte plansız büyüyen kentler çevreye uzun dönemli zararlar vermeye başlamış, nüfusun kontrolsüzce çoğalması ve artan nüfusun yaşaması için gerekli önlemlerin planlamalarının nitelikli yapılamaması doğal kaynakların hızla tüketilmesine sebep olmuştur. Bu faktörlerin sonucunda çevreye verilen zarar ve doğal kaynakların bilinçsizce yok edilme ihtimaline karşı 1970 li yıllarda mevcut durumun farkındalığı oluşmaya başlamış, uluslararası çalışmalar gerçekleştirmeye başlamış ve sürdürülebilirlik düşüncesi geçen zamanla birlikte günümüzdeki haliyle kendini geliştirerek şekillenmiştir (Tufan & Özel, 2018, s. 7).

Sanayi devrimi sonrası değişen ve gelişme gösteren dünyada yukarıda bahsedilen faktörler sonucu sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları üzerine çalışmalara daha fazla önem verilmiştir. Büyük hacimli üretim işletmelerinin kurulması ve zamanla bu işletmelerin uluslararası statü kazanarak küresel anlamda faaliyet göstermeleri dikkat çekmektedir. Ancak bu hızla büyüyen işletmelerin ekolojik dengeyi bozma ve doğal kaynakları tüketimi konusunda çevreye negatif etkileri gözlemlenmiştir (Ertan, 2018, s. 464). İşletmelerin ettiği maddi kazançların yanında

maddi olmayan varlıkların korunması ve işletme faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve ekonomik zeminde sürdürülebilirliğinin sağlanması adına kurumsal sürdürülebilirlik düşüncesi önem kazanmaya başlamıştır. Kurumsal sürdürülebilirlik, işletmelerin ve tüm paydaşlarının ihtiyaçları karşılanırken gelecekte işletmelerin gereksinimi olabilecek doğal ve beşeri kaynakların korunması amacıyla oluşturulan planlama ve stratejilerin kabul görmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Roca & Searcy, 2012, s. 104). Kurumsal sürdürülebilirlik düşüncesi ile birlikte sürdürülebilir kalınma hedefleri belirlenmiş ve zamanla sürdürülebilirlik küresel çapta kendi alt ilkelerinden oluşan bir düşünce olarak kabul görmeye başlamıştır. Günümüzde yatırımcılar, kredi kuruluşları ve diğer paydaşlar, işletmeler için finansal faaliyetlerinin yanında çevresel ve sosyal anlamda işletme vizyonunu önemsemektedirler. Sürdürülebilirlik yaklaşımı ile işletmelerin çevreye ve topluma olan sorumlulukları artmış ve bu bilinç işletmeler açısından önem kazanmaya başlamıştır. Toplumun, paydaşların, işletmenin ve diğer etmen grupların işletmelerin bu çevresel, ekonomik ve sosyal bağlamdaki bilgilerini öğrenme ihtiyacından “Sürdürülebilirlik Raporlaması” doğmuştur. Sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin şeffaf olarak hesap verilebilirlik anlayışıyla faaliyetlerini belirttiği bir ölçüm aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuan, 2019, s. 234).

Kurum veya organizasyon raporu olarak bilinen sürdürülebilirlik raporları, sürdürülebilirlik ile ilgili ilkelerin finansal raporlamayla ilişkilendirilerek uygulanan bir raporlama sistemidir. Her geçen gün işletmeler açısından sürdürülebilirlik bilincinin arttığını ve bu konuda hesap verilebilirlik ilkesiyle işletmelerin dinamiklerini ve hedeflerini açıklama isteklerinde yükseliş olduğunu göz önünde bulundurursak, sürdürülebilirlik raporları işletmeler hakkında yatırımcılar, paydaşlar gibi gruplara bilgi vermenin yanında işletmenin kendi içerisindeki çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetişimsel dinamikleri anlamaya ve yorumlamaya yardımcı olan bir raporlama biçimidir. Sürdürülebilirlik raporları aynı zamanda işletmelerin tüm süreçlerini dikkate alarak mevcut durumun analiz edilmesine, işletmenin yeni hedefler belirlemesine ve üretim/tüketim sürecinin kapsamlı olarak yorumlanmasına yardımcı olan bir sistemdir (Ülker, 2016, s. 9).

Turizm, günümüzde ekonomik faaliyetlerin oluşmasında en dinamik ve küresel sektörde büyük hacimli sektörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizmin hızlı ve nitelikli kalkınma özelliği, yüksek hacimli döviz akışını sağlamakta, bununla birlikte

diğer sektörlerle entegre olarak eğitim ve yönetim bilincine katkı sağlamaktadır (Akın & Mamışlı, 2009, s. 17). Gelişen dünyada toplumun önceliklerinden olmaya başlayan sürdürülebilirlik ilkesi, dinamiğinde barındırdığı özellikler nedeniyle turizm kavramını ve turizm faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple uluslararası inisiyatifler ve turizm kuruluşları karmaşık yapıya sahip olan turizmin sürdürülebilirlik düşüncesi ile yeni bir kavram olarak sunulması ihtiyacına karşılık “Sürdürülebilir Turizm” kavramını geliştirmişlerdir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’nün 2005 yılında yapmış oldukları tanıma göre sürdürülebilir turizm; “mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alan, ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarına hitap eden bir turizm şekli” olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizmin sadece çevrenin, sosyal ve ekonomik etkilerin olumsuz faktörlerine odaklanmaktan ziyade aynı zamanda olumlu ve geliştirilebilen düşüncelerin de uygulanabilirliğini sunan bir yapısı bulunmaktadır. Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilirlik ilkelerine dayanan turizm faaliyetlerinin bütünü anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir turizmin amacı, sürdürülebilir kalkınma bağlamındaki tüm turizm faaliyetlerini sürdürülebilirlik kapsamında daha nitelikli hale getirmektir. Sürdürülebilir turizm, bir turizm türü değil bir durum ve düşünce olarak anlaşılmalıdır. Yüksek hacimli faaliyetlerde bulunan turizm organizasyonları ve daha düşük hacimli turizm faaliyetleri bir bütün olarak sürdürülebilirlik niteliğine bağlı olmalıdır (UNEP, 2005, s. 10-11-12).

Türkiye, jeopolitik konumu, tarihi ve doğal değerleri ile önemli bir turistik bölgedir ve turizmin kendi içerisindeki dinamik yapısı, yerli ve yabancı ziyaretçiler faktörü Türkiye’deki turistik faaliyetleri canlı tutmaktadır. Özellikle deniz, kum ve güneş turizmi olarak bilinen kıyı turizminin yapılmasında birçok olanağa sahip olması yalnızca yerli ziyaretçileri değil, yabancı ziyaretçileri de turizm faaliyetlerini Türkiye’de gerçekleştirmeye teşvik etmektedir. Sektörel olarak turizm Türkiye’de her geçen yıl daha nitelikli hizmet üretimi anlayışıyla hareket etmekte, ulusal ve uluslararası kuruluşların rehberliğinde turizm işletmeleri kendilerini geliştirmektedir. Sürdürülebilirlik bilincinin küresel bağlamda kabul gördüğü günümüz dünyasında, turizm işletmelerinin sürdürülebilir rapor hazırlama ve yatırımcılar, paydaşlar, müşteriler ve topluma sunarak kaliteli bir organizasyon sürecini yönetme kabiliyetine sahip olması işletmeler ve tüm paydaşları açısından önemli bir faktör olmuştur. Bu

sebeple ziyaretçilerine konaklama dışında yeme içme, gösteri, kültürel faaliyetler gibi imkanlar da sunan konaklama işletmelerinden işletmenin finansal durumunun yanında çevresel ve sosyal etmenleri de göz önünde bulunduran işletmeler sürdürülebilir raporu yayınlamaktadırlar.

Bu çalışmada, 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan konaklama işletmelerinin sürdürülebilirlik raporları, uluslararası sürdürülebilirlik standartları dikkate alınarak incelenmiştir. Sürdürülebilirlik anlayışında genel olarak ve kurumsal sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma ögelerinden çevresel, sosyal ve ekonomik boyut temalarında rapor içerikleri, işletmelerin yayınladıkları raporlar kullanılarak yorumlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden tematik analiz uygulanmış, betimsel ve karşılaştırmalı içerik analizi ile desteklenmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren ve 2023 yılı itibarıyla sürdürülebilirlik raporu yayınlayan konaklama işletmelerinin yayınladıkları raporlarının uluslararası normlara ne derecede uyduğu karşılaştırmalı olarak ortaya koymak bunun sonucunda özelde işletmeler genelde ise Türkiye’de sürdürülebilir turizm adına yapılan faaliyetlerin niteliğini ve niceliğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda yapılan çalışma işletmelere, uygulayıcılara ve araştırmacılara nitelikli rapor hazırlama konusunda bir mevcut durum analizi yaparak önerilerde bulunmakta ve ileriki çalışmalar için yol gösterici olmayı temenni etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1.Sürdürülebilirlik Kavramı

Kavramsal olarak sürdürülebilirliğin literatür incelemelerinde 19.yüzyıl başlarında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Karaca, 2019, s. 3). Sürdürülebilirlik kavramının akademik olarak kabul gören ilk tanımının 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Brundtland Raporunda ortaya çıktığı görülmektedir (Karadeniz & Uzpak, 2019, s. 8). Sürdürülebilirliğin her geçen gün önemi artmakla beraber işletmeler açısından, kurum ve kuruluşlar ile ülkeler tarafından desteklendiği bilinmektedir. Düşünce olarak sürdürülebilirlik kavramı işletmelerin planlamalarını, standartlarını, kültür ve alışkanlıklarını değiştirebilmektedir. Ortaya çıkan mal ve hizmetin sürdürülebilirlik süreci her geçen gün daha fazla önem arz etmekte ve sürdürülebilir üretim ile işletmenin önemini ortaya koymaktadır (Kargın, Aracı, & Aktaş, 2013, s. 28). Sürdürülebilirlik kavramı, bir diğer adı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu olan Brundtland Raporunu düzenleyen Brundtland komisyonunun 1987 yılındaki bildirisine göre; günümüzde ihtiyaçların karşılanması gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmaktadır. Sürdürülebilirlik; Gelecek nesillerin ihtiyaçları farkındalığı ile bugünün ihtiyaçlarının karşılanabilmesidir (Brundtland Raporu, 1987, s. 41).

İsmi Latince kök olan “subtenir” den alan ve “korumak” anlamına gelen sürdürülebilirlik, kavramsal anlamda literatürde yerini almış ve Brundtland raporu sonrasında sürekli gelişen ve gelişmeye açık olan bir kavram olmuştur (Martin, 1995, s. 37). Sürdürülebilirlik, doğal kaynakların ve çevresel faktörlerin tükenemediğini göz önünde bulundurarak doğayı ve çevreyi koruyarak bu kaynakların ölçülü bir şekilde kullanımının gerçekleşmesi gerektiğine inanmak ile ilgilidir (Bayrak Oğuz, 2020, s. 6). Sürdürülebilirlik kavramının çeşitli tanımlamaları olmakla birlikte, çevresel/ekolojik dengenin ve doğal kaynakların korunması ile son yıllarda ekonomik ve sosyal boyutların da ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Küreselleşen dünyada işletmelerin yönetim politikaları olarak ülkelerin devlet politikaları olarak desteklediği, her geçen yıl işletmeler açısından daha önemli hale geleceği görülmektedir (Kosari, 2017, s. 8).

Literatürde farklı sürdürülebilirlik tanımlarına rastlamak mümkündür. Bunlardan bazıları şunlardır; Ruckelshaus (1989, s. 167)'a göre sürdürülebilirlik: ekonomik büyüme ve kalkınmanın ekolojik sınırlar içerisinde birbirleriyle bağlantılı olarak gerçekleştiği ve zaman içerisinde korunması gereken öğretilerdir.

Soubbotina (2004, s. 10) sürdürülebilirliği, “kendi refahımız ve gelecek nesillerin refahındaki eşitlik düşüncesi” olarak tanımlarken, Çakar (2007, s. 83) çevresel açıdan sürdürülebilirlik çalışmalarında Welford (1995)'ten alıntı yaparak sürdürülebilirliğin tanımını “mevcut kaynakları tüketirken sonraki kuşakların bu kaynaklardan yararlanma şansını yok etmeme esası” olarak belirtmektedir.

İşletmelerin büyüme ve gelişim gerçekleşirken yalnızca finansal veriler, mali tablolar ile değil, bunlarla birlikte çeşitli çevresel ve sosyal faktörlerin de dahil olduğu bir süreç yaratma algısı, sürdürülebilirlik kavramının boyutlarını genişletmiş ve kurumsal sürdürülebilirliğin benimsenmesine olanak sağlamıştır. Önemi artan toplumsal eşitlik, çalışan hakları, çevre ve doğayı koruma politikaları, insan hakları, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi kavramlar, toplumun ve paydaşların işletmelerden daha fazla ve şeffaf bilgi talep etmesine neden olmuştur. Bu taleplerin karşılanması amacıyla işletmeler topluma ve paydaşlara daha şeffaf bilgiler vererek hesap verilebilirlik kriterini arttırmak üzere kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Finansal olmayan bilgilerin raporlanması, işletmelerin faaliyetlerini devam ettirirken finansal olmayan bilgiler dikkate alınarak işletme performansını belirli standartlara yönelten, işletmelerin gelecek hedeflerini ve faaliyetlerini açıklayan, işletmelerin performans değerlendirmesini sunan ve en önemlisi işletme, paydaşlar ve toplum arasında bir bağ sağlayan raporlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yahşi, 2022, s. 26-27). Bu raporlama ihtiyacının ortaya çıkmasıyla uluslararası inisiyatifler sürdürülebilirlik düşüncesinin geliştirilmesi ve uygulanmasında kolaylık sağlanması amacıyla konferanslar ve bildiriler düzenlemişlerdir. Bu girişimler daha sonra raporlama standartları ve çerçeveler olarak şekillenmiştir. Kronolojik olarak bu girişimlerden bazıları aşağıdaki şekilde dikkate alınabilir ;

1956 – Uluslararası Finans Kurulu (IFC)

1993 – Avrupa Birliği Eko Yönetim ve Denetim Programı (EMAS)

1994 – Yuvarlak Masa Toplantısı (CAUX İlkeleri)

- 1998 – Sosyal Hesapverilebilirlik (SA8000)
- 1999 – Hesapverilebilirlik 1000 (AA1000)
- 2000 – Küresel Raporlama Girişimi (GRI)
- 2000 – Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UNGC)
- 2000 – Çokuluslu İşletmeler Rehberi (OECD)
- 2000 – Karbon Saydamlık Projesi (CDP)
- 2010 – Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi Standardı (ISO 26000)
- 2011 – Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB)
- 2013 – Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (IIRC)
- 2015 – İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü (TCFD)
- 2015 – Sürdürülebilir Kalınma Hedefleri (SDG)
- 2022 – Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD)

Sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda oluşturulan bu girişimler kuruluş yıllarına bağlı kalmayarak standartlar ve sürdürülebilirlik çerçevelerinde geliştirmeye gitmişlerdir. Günümüzde sürdürülebilirlik raporu hazırlamak için işletmelerin en çok tercih ettiği standart GRI olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Kamuoyunun dikkatini çeken sürdürülebilirlik kavramı sonrasında dünya çapında sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir gelişme kavramları üzerinde durulduğu ve dinamik bir gelişme planlandığı çeşitli konferans, kurum ve kuruluşlarla birlikte ülkelerin politikalarında bu kavramların kendini gösterdiği anlaşılmaktadır.

Rio de Janerio kentinde 1992 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (United Nations Conference on Environment and Development), sürdürülebilir kalkınma programına dikkat çekilerek, çevre ile entegre olarak üretken ve sağlıklı bir yaşam biçimi sürdürülebilir kalkınmanın temeline insan konularak belirtilmiştir. Bu konferansta giderek artan yoksulluk, hastalıklar, ulusal ve uluslararası eşitsizlikler ile doğal dengenin bozulması ve ekosistemin zarar gördüğü Gündem 21 (Agenda 21) başlıklı belgede yayımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma için

uluslararası işbirliği öncülüğünde daha iyi korunan çevre ve gelecek nesillere aktarılabilen ekosistem, daha iyi yaşam standartları hedefleri belirtilerek ulusların tek başlarına bunları başaramayacağını, kurum, kuruluşlar ve ülkelerin iş birliği içerisinde olmalarının öneminden bahsedilmektedir (Yakar Pritchard, 2021, s. 26).

Sürdürülebilir kalkınma; doğal kaynakların düzeni korunarak insan ve doğa arasındaki ilişki ekseninde kaynakların bilinçli tüketimiyle gelecek nesillere aktarılabilen, bugünün ve yarının kalkınmasında ihtiyaçların karşılanabilmesi temelini oluşturan kalkınma planlaması olarak tanımlanabilir (Bozdemir, 2017). Gelecek kuşakların, kurum ve kuruluşların yaşam haklarını etik değerler çerçevesinde güvence altına alan sürdürülebilir kalkınma, bu amaç doğrultusunda gelecek nesillerin bugünkü şartlar ile eşit olanaklara sahip olabilesini öngörmektedir (Gürlük, 2010, s. 88).

Sürdürülebilir kalkınma, teorik olarak farklı görüşlerde sunulmuş, kavramın belirsizleşmesi konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Bunun temel sebebi, sürdürülebilir kalkınma kavramının çalışma konusu olan disiplinler tarafından kendi çerçevelerinde ele alınması olduğu anlaşılmaktadır. İktisat bağlamında sürdürülebilir kalkınmaya, yaşam standartlarının devamlılığının sağlanması düşüncesi uygulanırken, çevre bilimi çalışmalarında biyoçeşitlilik ve çevre duyarlılığı konuları üzerinden tanımlandığı düşünülmektedir (Yeni, 2014, s. 185). Günümüzde tanımlar, hedefler ve toplumsal vizyon daha profesyonel şekillenmeye başlamıştır. Uluslararası otoritelerin de çalışmaları ve gelişen dünya ile birlikte sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin önemi her geçen gün artmaktadır. Temel olarak sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme, sosyal gelişim ve çevre duyarlılığı arasında bütünleştirici bir bağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma düşüncesinde ülkeler ortak bir hedef doğrultusunda hareket etme ihtiyacı hissetmişler, bu da sürdürülebilir kalkınma teorisinin geniş kapsamlı küresel bir düşünce olması yolunu açmıştır (Çelem, 2024, s. 3).

Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının sorumluluğunu üstlenerek gelişmeyi ve büyümeyi ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı incelemesinde 3 ana başlık altında tartışmalar yürütülmelidir (Harris J. M., 2000, s. 5-6) ;

1. Ekonomik: Ekonomik olarak sürdürülebilir mal ve hizmet üretimi temel amaç olarak düşünülmektedir. Endüstriyel gelişmeler sektörlerin üretim tahribatının

önüne geçerek ilerlemeli, sürdürülebilir kalkınma yönetimi düşüncesiyle ülkeler ve işletmeler faaliyetlerine devam etmelidirler. Bu kavram altında ülkelerin dış borçları, işletme kazançları ve tarım sektörü gibi alanlarda gelir elde ederken çevresel duyarlılığın paylaşımı önemli bir etmen olarak sunulmaktadır.

2. Çevresel: Çevre duyarlılığı olan istikrarlı bir sistemin çevreyi korumasına yönelik bir düşünce olarak bilinmektedir. Yenilenebilir kaynak kullanımı ve yenilenemeyen kaynakların sınırlı sayıda tüketilmesi, bu başlık altında temel hedeflerden biridir. Atmosferik stabilite, biyolojik çeşitlilik ve tüm ekosistem işlevleri kalkınma gerçekleştirilirken sürdürülebilirlik ilkesi ile bağlantılı olarak koruma altına alınması gereken kavramlar olarak nitelendirilmektedir.

3. Sosyal: Sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirilirken toplumsal duyarlılıklar sınıflandırılmalı, sosyal açıdan sürdürülebilir bir sistem toplumsal eşitliği sağlamalıdır. Sağlık, eğitim, insan hakları gibi kavramların sorumlu katılım anlayışıyla büyümeye entegrasyonu, verimli bir sürdürülebilir kalkınma süreci ortaya çıkartacaktır.

1.1.2. Sürdürülebilir Gelişme Kavramı

Sürdürülebilir gelişme, globalleşen dünyada yerel ve uluslararası alanda çevresel ve ekonomik gelişme kapsamında değerlendirilmektedir. Nüfusun hızla artması neticesinde doğal kaynakların ekonomik olarak kullanımı çerçevesinde insanoğlu yeni arayışlar içerisine girmiş, farklı disiplinler olarak “sürdürülebilirlik” ile “gelişme” kavramlarının birlikte farklı tanımlamalar ile ancak ortak amaçlar doğrultusunda literatüre kazandırıldığı görülmektedir. Kendi yaşam standartlarımızın devamlılığı sağlanırken başka insanların ve çevrenin standartlarının kısıtlanmaması gerektiği anlayışı sürdürülebilir gelişme olarak tanımlanabilmektedir (Pearce & Vanegas, 2002, s. 6).

En kapsamlı tanımının 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu’nun “Ortak Geleceğimiz” raporunda yayımlandığı sürdürülebilir gelişme, sonraki yıllarda uluslararası kuruluşların çalışmalarına konu olmuştur. Öğrenme sürecinin dinamik olarak devam etmesi ve sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda paylaşımın sürekliliği, sürdürülebilir gelişmenin gerçekleşebilmesi için gerekli olan bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır (Brundtland Raporu, 1987, s. 8)

Sürdürülebilir gelişmede 2030 hedefleri, 2015 yılında New York'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi'nde tartışılmış ve belirlenmiştir. "Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri" başlığında 2030 yılına kadar gerçekleşmesi gereken hedefler 17 alt maddede sıralanmıştır (UN, 2015);

- 1- Yoksulluğun her biçimine her yerde son vermek,
- 2- Açlığın sona erdirilerek gıda güvenliğinin sağlanması ve beslenmenin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek,
- 3- Herkes için sağlıklı yaşamı teşvik etmek,
- 4- Herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatları ile kapsayıcı ve eşitlikçi eğitimi teşvik etmek,
- 5- Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak,
- 6- Suyun devamlılığının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- 7- Herkes için uygun fiyatlı, modern, güvenilir ve sürdürülebilir enerji sağlanması,
- 8- Herkes için tam istihdam sağlayarak sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek,
- 9- Dayanıklı alt yapılar oluşturularak kapsayıcı, yenilikçi ve sürdürülebilir sanayileşmeyi teşvik etmek,
- 10- Ulusal ve uluslararası eşitsizliği azaltmak,
- 11- Şehirleri ve yerleşim alanlarını güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak,
- 12- Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak,
- 13- İklim değişikliği ve etkileriyle acil mücadeleye geçmek,
- 14- Sürdürülebilir kalkınma için okyanusların, denizlerin ve suların sürdürülebilir şekilde kullanımını sağlamak,
- 15- Karasal kaynakların sürdürülebilir kullanımını korumak, ekosistemi ve ormanları sürdürülebilir şekilde yönetmek, çölleşme ile mücadele edilerek çölleşmeyi durdurmak, arazi bozulmasını tersine çevirerek biyolojik çeşitliliği korumak,
- 16- Her düzeyde hesap verebilir kurumların inşası, sürdürülebilirlik için barışçıl ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi, herkesin eşit şekilde adalete erişiminin sağlanması,

17- Uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklık.

Bu zirvenin ardından 30 Kasım 2015 – 11 Aralık 2015 tarihleri arasında Paris’te Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı düzenlenerek 195 ülkenin katılımıyla Paris Anlaşması imzalanmıştır. Uluslararası alanda yapılan tüm bu zirveler, bildiriler ve konferanslar ile söz konusu anlaşmalar neticesinde sürdürülebilir gelişmenin önemi küresel çapta önem kazanmış, gelecek için sürdürülebilir gelişme planlamalarının hazırlanmasını sağlamıştır (Öztürk M. , 2017, s. 4).

1.1.3. Sürdürülebilir Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Süreci

Sürdürülebilirlik, her geçen zamanda kendini yenileyen dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik düşüncesinin gelişimi, küresel çerçevede ortak bir vizyon ile hareket edilmesi ihtiyacını doğurmuş, bu düşünce ile uluslararası kabul gören kurum ve kuruluşlar sürdürülebilirlik ilkesine dayalı yeni standartlar, hedefler ve uygulama alanları geliştirmişlerdir. Bu başlık altında sürdürülebilirlik kavramının tarihsel sürecine değinilmiştir. Bu bağlamda kavramın ortaya çıkması ve gelişmesinde önemli olan olay, kongre ve bildiriler açıklanmıştır.

1.1.3.1. Büyümenin Sınırları

1972 yılında Roma Kulübü’nün hazırlamış olduğu “İnsanlığın İkilemi” çalışmasında kullanılmak üzere Massachusetts Institute of Technology’den (MIT) insanlığın karşılaşılabileceği çevresel sorunları konu alan bir rapor hazırlanması talebi sonrası “Büyümenin Sınırları” adı verilen rapor ortaya çıkmıştır. Raporda ekonomik gelişmelerin çevresel faktörleri olumsuz etkilediğinin altı çizilerek çevrenin korunması konusunda bir uyarı niteliğinde söylemler yer almaktadır (Meadows, Meadows, & Randers, 1993, s. 4). İnsanoğlunun üretim için tüketim harcamaları sonrasında doğal kaynakların sınırlı olduğunun anlaşılması, sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilgili çalışmaların başlamasına neden olmuştur. 1972 yılında ortaya çıkan “Büyümenin Sınırları” çalışması sonrasında sürdürülebilirlik ile ilgili düşünceler hız kazanmıştır (Oğuz, 2019, s. 96).

2.Dünya Savaşı sonrasındaki yıkımı ortadan kaldırmaya yönelik hızla gerçekleşen sanayileşme çalışmaları ve ekonomik büyüme, çevre ile uyumlu olmalı görüşü hakim kılınca da yayınlanan “Büyümenin Sınırları” raporunda ülkelerin

ekonomik faaliyetlerinin planlamalarının değiştirmeyeceği takdirde dünyanın mevcut aktörlerle üretime devam edemeyeceği, yaşamın bir gün son bulacağı mesajıyla farklı otoritelerce çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuş ancak rapor kamuoyunda genel kabul görmemiştir (Bal, 2012, s. 81). Raporda Batı tipi büyüme modeli ile doğal kaynaklar arasındaki uyum negatif olarak değerlendirilerek kontrolsüz büyümenin sürdürülebilirlik ilkesi ile uyuşmadığı, çevre ve doğal kaynaklar ile nüfus, üretim, sanayileşme arasındaki bağlar değerlendirilmiştir (Aksoy A. D., 2022).

Raporda sorulan temel soru, “Çevresel faktörlere zarar vermeden mevcut ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği mümkün mü?” olarak değerlendirilebilir ve henüz sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanılmadığı o yıllarda bu soruya raporda verilen cevaplar şu şekilde ortaya çıkmaktadır (Teksöz, 2014, s. 75-76) ;

- 1- Dünya nüfusunun artışı, gıda üretimi, çevre kirlenmesi ve doğal kaynakların azalmasında mevcut koşullar devam ederse önümüzdeki yüz yıl içerisinde ekonomik büyüme sınıra dayanacaktır,
- 2- Gelecekte uzun süre devam edebilecek ekonomik ve ekolojik büyüme için mevcut büyüme eğilimi dünya üzerindeki her bireyin temel gereksinimlerini eşit şartlarda karşılayabilecek bir planlamayla değiştirilebilir,
- 3- Birinci sonuç yerine ikinci sonuca odaklanarak başarılı olabilmek için erken harekete geçmek gerekmektedir.

1.1.3.2. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı – Stockholm Bildirgesi (1972)

Uluslararası bir konferans olarak ilk kez çevrenin korunması ve geliştirilmesi temasının işlendiği Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı, Haziran 1972’de 113 ülkenin katılımcı olarak yer almasıyla Stockholm’de düzenlenmiştir. Birçok ülkenin çevre planlamalarını etkileyen bu konferansta, ekolojik problemler küresel anlamda tartışılmış ve ekonomik-sosyal politikaların çevre politikalarıyla ilişkilendirildiği ilkelere yer verilmiştir (Özmehmet, 2008, s. 6)

İnsan Çevresine Dair Konferans adını alan bu konferansta çevre ile ilişkili ilk bildiri olan Stockholm Bildirisi yayınlanmış, bildiri sonrasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 2997 sayılı kararı ile uluslararası çevre hukuku düzenlemelerinde yardımcı olmak ve küresel çevre sorunlarını gözlemleyerek tartışmak amacı ile “Birleşmiş Milletler Çevre Programı” (UNEP) oluşturulmuştur (Kayhan, 2013, s. 62).

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesi, iktisadi büyümeleri ile hava, su, okyanusların kirliliğinin küresel olarak ele alındığı ve 26 ilkenin kabul gördüğü Stockholm Bildirgesi'nde (UN, t.y.a) ;

- 1- Küresel Çevre Değerlendirme (İzleme) Planı
 - 2- Çevresel Yönetim Faaliyetleri
 - 3- Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Yürütülen Faaliyetlerin Desteklenmesi
- İçin Uluslararası Önlemler olmak üzere 3 ana başlık altında Eylem Planı oluşturulmuştur.

1.1.3.3. Dünya Çevre Günü'nün İlan Edilişi

5 Haziran 1972 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Stockholm Konferansı sonrası yayınlanan bildiride, çevrenin korunması etkinliklerinin artırılması, çevre bilincinin geliştirilerek çevresel kalitenin yükseltilmesi faaliyetlerinin önemini kavramak amacıyla 5 Haziran Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir (Türk & Erciş, 2017, s. 351).

Dünya Çevre Günü, 1974 yılından itibaren küresel ısınma, çevresel faktörler, yaban hayatının korunması, deniz kirliliği gibi konulara dikkat çekmek amacıyla zamanla farkındalık yaratan uluslararası bir platform haline gelmiştir (Somuncu, 2016). Birleşmiş Milletlere üye ülkeler tarafından kabul edilen 5 Haziran Dünya Çevre Günü, doğal çevrenin tahrip olmasının uluslararası boyut kazanması ile ülkelerin çevre kirlenmesine karşı çözüm arayışları sonucunda ortaya çıkmıştır (Kesici, 2020).

5 Haziran Dünya Çevre Günü ilan edilmesiyle çevresel problemlerin önceden tartışılarak önlenmesi düşüncesi kabul görülmüş, çevre konusunda “tepki verme ve tedavi” yöntemi yerine “tahmin etme ve önleme” yönteminin uygulamaya geçilmesi hız kazanmıştır (Masca, 2009, s. 198).

1.1.3.4. Brundtland Raporu

Brundtland Raporu, Ortak Geleceğimiz Raporu olarak Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland tarafından yirmi ülkenin katılımcılarının oluşturduğu Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu aracılığıyla, dönemim Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin önerisi ile hazırlanmış, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulmuştur (Bozlağan, 2005, s. 1019). “Sürdürülebilir Kalkınma” ifadesinin resmi olarak ilk defa geçtiği bu raporda, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme gücü yok edilmeden

gündelik ihtiyaçların gerçekleştirilebileceği, bu şekilde sürdürülebilir kalkınmanın devam edebileceği görüşlerine yer verilmiştir (Bourdeau, 1999, s. 356).

Çevrecilik anlayışının ölçülü kaynak kullanımları ile ekonomik büyümenin ortak sürdürülebilir noktaları olduğunu ortaya koyan Brundtland Raporu'nda tüm ülkeler için gerekli olan kalkınma modelleri (Brundtland Raporu, 1987, s. 16-17);

- a) Kalıcı ve Uzun Süreli Ekonomik Büyüme
- b) Doğal Kaynaklar ile Ekonomik Kalkınma Arasındaki Dengenin Korunduğu Bir Yapı
- c) Uzun Vadede Doğal Kaynakları Tüketmeden Kullanılan Sürdürülebilir Ekonomik Gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır

Yayınlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda ekolojik ve diğer krizlerin var oluşlarındaki temel nedenin yoksulluk ve eşitsizliğin olduğu bir dünya olarak tanımlanmış, ancak gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir kalkınma amaçları çevre ile uyumlu teknolojilerin geliştirilmesi, nüfus kontrolü ve Güney Ülkelerindeki kaynak kullanımlarının kontrol altına alınması çerçevesinde sınırlı kalmıştır (Torunoğlu, 2023). Sürdürülebilir Gelişme kavramının ön plana çıktığı raporda, ekonomik büyümedeki büyüme çerçevesinin doğal kaynak kullanımı ile ilişkilendirildiği görülmekte, ekonomik kalkınmada “kalite”ye dikkat çekerek sürdürülebilir ekonomik kalkınma sürecine farklı bir görüş sunmaktadır (Bozlağan, 2005, s. 1020).

Bugün sürdürülebilir kalkınma gereksinimlerini sağlama konusunda arayış içerisinde olan 140 gelişmekte olan ülke bulunmaktadır. Buna karşın artan iklim değişikliği tehdidi ile birlikte kalkınmanın gelecek kuşakları olumsuz yönde etkilememesi konusunda daha etkili çabalar gösterilmedi (UN, t.y.b).

1.1.3.5. BM Çevre ve Kalkınma Konferansı

Dünya Zirvesi olarak ta bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında, 1972 yılında Stockholm kentinde düzenlenen ilk İnsan ve Çevre konferansının 20. Yıldönümü dolayısıyla 179 ülkeden gelen siyasi liderler, bilim insanları, diplomatlar ve STK ların katılımıyla Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde düzenlenmiştir. Bu konferansta farklı sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin birbirleri ile bağlantılı olduğu ve sürdürülebilirlik

ilkesi kapsamında bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (UN, t.y.c).

Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Rio Deklarasyonu, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Çölleşme ve Mücadele Sözleşmesi olarak 5 belgenin yayınlandığı konferansta, konferansın gerçekleştiği 1992 yılından 2000 yılı ve sonrasına kadar iklim değişikliği ve ekonomi alanlarında hükümetlerin uyması gereken sürdürülebilirlik bağlamında “Gündem 21” adı verilen bir eylem planı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözümünü ele alan bu eylem planında dört ana başlık ortaya çıkmaktadır (Türk & Erciş, 2017, s. 358) ;

- 1- Sosyal ve Ekonomik Boyutlar
- 2- Sürdürülebilir Kalkınma İçin Kaynak Yönetimi ve Kaynakların Korunması
- 3- Etkin Grupların Rolünün Güçlendirilmesi
- 4- Uygulama Yöntemleri.

Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 faaliyet planı ile sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi bakımından konferansta kararlar alınmış, Rio Deklarasyonunda çevreye uyumlu sürdürülebilir yaşam standartlarının sağlanmasında gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere yardım etmesi ön görülmüş, Gündem 21 raporuyla da dünyadaki doğal su kaynaklarının etkin kullanımı ile enerji ve tarımın sürdürülebilir ekonomi bağlamında geliştirilmesi konuları üzerinde durulmuştur (Mbaiwa, 2005, s. 206). 1992 yılında düzenlenen konferansın sonucunda, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında insan etkileşiminin ekolojik çevreye karşı tesirinin yine insanoğlunun tüketim kalıplarını değiştirmesi ile gerçekleşebileceği düşünce ortaya çıkmaktadır (Karalar & Kiracı, 2011, s. 64).

Konferans sonunda ortaya çıkan 5 belge ve Gündem 21 eylem planının ana hatları sürdürülebilir kalkınma olmuş, böylece çeşitli ülkelerden yüksek katılımıla sürdürülebilir kalkınma planlaması uluslararası bir boyut kazanmıştır (Paul, 2008, s. 378). Bu konferansın sürdürülebilir kalkınma konusundaki en büyük etkisi, bu güne kadar sürdürülebilir kalkınma konusunda ortaya atılan görüş ve düşüncelerin uluslararası boyutta faaliyete geçme imkanı bulmasıdır. Uluslararası alanda sürdürülebilir kalkınma planlamasını gerçekleştirebilecek hükümetler ve otoriteler bu

sayede ortak bir hedefte iş birliği yapma amacını yakalamıştır (Dulupçu, 2000, s. 47-48).

1.1.3.6. BM İnsan Yerleşimleri Konferansı – Habitat II

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Ghali tarafından “City and Town Summit” olarak tanımlanan ve “Herkes için yeterli konut”, “Değişen dünyada yaşayabilir insan yerleşimleri” konularını ana tema olarak değerlendirme amacı olan konferans, 3-14 Haziran 1996 tarihinde Türkiye-İstanbul’da gerçekleşmiştir (UN, t.y.d). Dünyanın birçok ülkesinden hükümet yetkilileri, yüzlerce STK temsilcileri ve çok sayıda gazeteci üç yıllık hazırlık aşamasının ardından bu konferansa katılarak, konut ve altyapı problemleri ile merkezi hükümetler ve yerel yönetimlerin üzerine düşen görevler belirtilerek çevrenin korunması konusunda uluslararası çağrısı olan planlamalar gerçekleştirdiler (Cohen, 1996, s. 430).

1976 yılında gerçekleştirilen Habitat I toplantısından yirmi yıl sonra düzenlenen Habitat II konferansında 171 ülkeden 3.000 delege ve 2.500 STK temsilcileri hazır bulunmuş, konut ihtiyacının karşılanabilmesi, sosyal ilişkiler ve yoksullukla mücadele gibi başlıklarda diyaloglar gerçekleşmiştir. Konferansa hazırlık aşamasında Türkiye delegelerinin geliştirdiği Ulusal Eylem Planı konferansta sunulmuş ve bu planlamada geçen “Yaşanabilirlik” ilkesi uluslararası kamuoyu ile paylaşılmıştır (Arlı, 2010, s. 374).

Habitat II konferansında iki temel hedeften biri olan “Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri” konusuna gelişmiş ülkeler ağırlık verirken diğer hedef “Herkes Yeterli Konut” maddesine daha çok gelişmekte olan ülkeler katkı sağlamıştır. Habitat II konferansında ilkeler şu şekilde belirlenmiştir (Açıkgöz, 2006, s. 181);

- a) Yaşanabilirlik
- b) Fakirliğin Azaltılması
- c) Ailenin Güçlendirilmesi
- d) Hemşehrilik Bilinci Oluşturma
- e) Yapabilir Kılma
- f) Adalet Üzere Olma
- g) Sürdürülebilirlik
- h) Yönetişim

Habitat II konferansı süreci boyunca önemli rol üstlenen yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, özel sektör temsilcileri, hükümet görevlileri ve sendikal kuruluşlar gibi çeşitli birçok kuruluşun bir bağlamda buluşması dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler'in karar alma mekanizmasında bu kuruluşların yer almaya başlaması düşünülürse, Habitat II konferansı bu kadar fazla toplumsal açıdan önemli aktörü bir araya getirmesi ile diğer uluslararası konferanslardan ayrılmaktadır (Bozlağan, 2005, s. 1023). Konferansa katılan ülke temsilcileri hazırlanan "Habitat Gündemi" belgesini kabul ederek aynı zamanda uluslararası anlamda yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri konusunda uygulanabilecek eylem planını kabul etmişlerdir. Konferansın temel sonuçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (CSB, 2024) ;

- 1- Şehirler Küresel Büyümenin Motorudur
- 2- Kentleşme Bir Fırsattır
- 3- Yerel Yönetimlerin Daha Güçlü Rolü Olmalıdır
- 4- Katılımın Gücü Fark Edilmelidir.

1.1.3.7. Rio +5 Forumu

1992 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi neticesinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Biyolojik çeşitlilik sözleşmesi katılımcı ülkeler tarafından imzalanmış, konferans sonunda Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 planı yayınlanmıştır. 1992'den sonra geçen beş yıllık zamanda ilerlemenin ve Gündem 21 programının sonuçlarının incelenebilmesi amacıyla 1997 yılı Haziran ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından özel bir oturum toplanması kararlaştırılmış ve bu oturum Rio +5 olarak bilinmektedir (UN, t.y.e).

1992 yılından itibaren Rio Konferansından itibaren gelişmeleri değerlendirmek amacıyla toplanan özel oturumun amaçları şu şekilde sıralanabilir (Çankır, Fındık, & Koçak, 2012, s. 378) ;

- 1- 1992 Rio Konferansı'ndan itibaren sürdürülebilir gelişme düşüncesinde genel gelişim programını değerlendirmek,
- 2- Ortaya çıkan başarılı sürdürülebilir gelişme programlarını ve uygulanabilirliğini göstermek,
- 3- Rio Konferansında kararlaştırılan amaçların eğer kabul görmemiş amaçlar ise nedenlerini ortaya koymak,

4- Üretim ve tüketim anlayışı, teknoloji transferi ile enerji, ulaşım, su problemlerinin önemine değinerek gelecek için öncelik belirlemek,

5- Katılımcılara, hükümet ve çalışma gruplarına sürdürülebilir gelişme ile ilgili faaliyetlere ilişkin değerlendirme ve hatırlatmada bulunmak.

Bu toplantıdan çıkan diğer bir sonuç ta katılımcı ülkelerin kendileri Ulusal Gündem 21 programı oluşturarak sürdürülebilir kalkınma için gerekli planlamanın oluşturulmasını kabul etmeleri olmuştur (Özmehmet, 2008, s. 10).

1.1.3.8. Kyoto Protokolü

Birleşmiş Milletler tarafından 192 katılımcı ülkenin yer aldığı 11 Aralık 1997 tarihinde Japonya'nın Kyoto kentinde düzenlenen toplantı ve toplantıya ilişkin hedeflerin imzalanması sonucu "Kyoto Protokolü" olarak bilinen bildiri yayınlanmıştır. Bu protokolle birlikte gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonları salınımı bireysel hedefler çerçevesinde azaltılması kararlaştırılmış, 37 sanayileşmiş ülke ve Avrupa Topluluğu'nun sera gazı emisyon seviyelerinin %5 oranında azaltarak bu planlamanın gerçekleşebilmesini izlemek amacıyla bir sistem kurulmuştur (UN, 1997). Protokolde belirlenen tarafların, sayısallaştırılmış salınım sınırlandırma ve azaltma bildirimine uygun olarak hesaplanan miktarları aşmayacakları ve 2005 yılına kadar protokolde yer alan hedefleri gerçekleştirme konusunda ilerleme kaydedecekleri Kyoto Protokolü hedefleri arasında yer almaktadır (Tonguç, 2019, s. 67).

EK-I Sanayileşmiş/Gelişmiş ve EK-II Gelişmiş/Zengin olarak sınıflandırılan ülkelerde, EK-I olarak emisyon azalım taahhüdünde bulunan ülkeler Türkiye ve Belarus hariç tüm EK-I ülkeleri olarak EK-B şeklinde sınıflandırılmıştır. 1990 yılındaki sera gazı emisyon seviyesinin 2008-2012 yılları arasında %5 aşağı çekmeleri konusunda mutabakata varılan protokolün iki şartı ;

1- En az 55 ülke olması,

2- Anlaşmayı imzalayan ülkelerin karbon salınımlarının dünyanın genel karbon salınıminin en az %55 ine denk gelmesi,

olarak belirlenmiş, 2005 yılında Rusya'nın anlaşmaya katılmasıyla daha önce alınan %55'lik karar %61 olarak güncellenmiştir (Temel, 2018, s. 37).

Türkiye, 5 Şubat 2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulünden sonra 26 Ağustos 2009 tarihinde Kyoto Protokolü'ne taraf olarak katılmıştır (T.C. Çevre, 2022).

Tablo 1: Kyoto Protokolüne Katılım Sağlayan Ülkeler İle Emisyon Oranları

EK-B TARAF ÜLKELER	ÖLÇÜLEN EMİSYON SINIRLAMALARI VE AZALTIM TAAHHÜDÜ (%) -Yıl veya Dönemin Yüzdesi-
Avustralya.....	108
Avusturya.....	92
Belçika.....	92
Bulgaristan.....	92
Kanada.....	94
Hırvatistan.....	95
Çek Cumhuriyeti.....	92
Danimarka.....	92
Estonya.....	92
Avrupa Topluluğu.....	92
Finlandiya.....	92
Fransa.....	92
Almanya.....	92
Yunanistan.....	92
Macaristan.....	94
İzlanda.....	110
İrlanda.....	92
İtalya.....	92
Japonya.....	94
Latvia.....	92
Liechtenstein.....	92
Litvanya.....	92
Lüksemburg.....	92
Monako.....	92
Hollanda.....	92
Yeni Zelanda.....	100
Norveç.....	101
Polonya.....	94
Portekiz.....	92
Romanya.....	92
Rusya Federasyonu.....	100
Slovakya.....	92
Slovenya.....	92
İspanya.....	92
İsveç.....	92
İsviçre.....	92
Ukrayna.....	100
Büyük Britanya B. Krallığı ve İrlanda.....	92
Amerika Birleşik Devletleri.....	93

Kaynak: (T.C. Çevre, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü, 1998) https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf

Emisyon azaltım taahhüdü bulunan 39 ülkeden Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada sonraki yıllarda EK-B sınıflandırmasından ayrılmış, diğer ülkelere sera gazlarının azaltılması konusunda “Emisyon Ticareti, Ortak Yürütme ve Temiz Kalkınma Mekanizması” teşvikleri sağlanmıştır (Temel, 2018, s. 38).

Kyoto Protokolü’nde yer alan sınırlayıcı emisyon oranı yükümlülüğü bazı ülkelerde siyasi tartışmalara neden olmuş, dönemin ABD Başkanı George W. Bush’un danışmanlarından Harlan Watson, Kyoto Protokolünde yer alan taahhütlerin ülke ekonomilerine zarar vereceği ve işsizlik oranının artacağını dile getirmiş, Başkan George W. Bush Mart 2001 tarihinde taraf olmayacaklarını bildirmiş ve ABD anlaşmadan çekilmiştir (Uzoğlu, 2016, s. 24).

1.1.3.9. Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi

1992 Rio Konferansı’ndan 10 yıl sonra Güney Afrika’nın Johannesburg şehrinde 26 Ağustos – 4 Eylül 2002 tarihleri arasında yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma temalı Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) gerçekleşmiştir (Teksöz, 2014, s. 79). Zirvenin amacı Rio Konferansı’ndan sonra geçen 10 yıllık sürenin konferans stratejileri bağlamında değerlendirilmesi ve geleceğe dönük sürdürülebilir kalkınma planlamalarının belirlenmesi olarak nitelendirilebilir (Türk & Erciş, 2017, s. 359). Birkaç gün devam eden farklı ülkelere gelen temsilcilerin mütalaası sonucunda enerji, sağlık, su, biyolojik çeşitlilik, sağlık ve diğer endişe verici alanlar hakkında kararlar alınarak Siyasi Beyanname ve Uygulama Planı kabul edilmiştir (UN, t.y.e).

Devlet yetkilileri ve yerel yöneticilerin yanı sıra özel sektör temsilcileri ile sivil toplum örgütlerinin de katılım sağladığı zirvede katılıma bakıldığında Birleşmiş Milletler’in daha önce düzenlemiş olduğu konferanslardan daha fazla bir katılımı gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Aksoy A. D., 2022). Ancak Çankır, Fındık ve Koçak (2012)’a göre Amerika Birleşik Devletlerinin bu zirvede aktif olmaması ile Rio Konferansı sonunda alınan kararların uygulanamaması neticesinde Johannesburg Zirvesi, Rio kadar etkili olamamıştır.

Johannesburg Zirvesi sonunda Sürdürülebilir Kalkınma İçin Johannesburg Bildirgesi ve Johannesburg Uygulama planı olmak üzere iki adet bildiri yayınlanmış olup içerikleri şu şekilde özetlenebilir;

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Johannesburg Bildirgesi, küresel düzeyde sürdürülebilir gelişmenin devamlılığı esasına dayanarak ülkelerin sorumlulukları ve görevleri hatırlatılarak çevrenin korunması konusunda görüşler değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir gelişme için öncelikli hedefin yoksullukla mücadele, ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanırken çevrenin korunması ile tüketim ve üretim kalıplarının tekrardan değerlendirilmesi olarak vurgulanmıştır (Çankır, Fındık, & Koçak, 2012, s. 378).

Johannesburg Uygulama Planı, 11 bölümden oluşturularak hazırlanan planda ülkeleri, yerel yönetimleri ilgilendiren yoksulluk, doğal kaynakların korunması, üretim ve tüketim dengelerinin esas alındığı hedefler şu şekilde belirtilmiştir (Johannesburg Uygulama Planı, 2002, s. 113-114) ;

- Tüm ülkelerin faydalanabileceği şeffaf, anlaşılabilir ve objektif ticari ve finansal sistem kurularak sürdürülebilir kalkınmanın devamlılığının sağlanması,
- Gelişmekte olan ülkelerin borçlarının tekrar değerlendirilerek sürdürülebilir gelişme projelerinin desteklenmesi
- Uygulama konusunda tüm grupların dahil olabileceği şekilde planlamanın desteklenmesi.

Yenilenebilir enerji konusu, Johannesburg Zirvesi'nde yayınlanan Uygulama Planı hazırlanırken en çok tartışılan konu olmuş, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konu görüşülürken aktif bir rol sergilememesi dikkat çekmiştir. Avrupa Birliği, Avustralya, İsviçre, Yeni Zelanda, Norveç, Kanada küresel tüketim oranı olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının 2010 yılına kadar %15'e çıkarılması konusunda ısrarlı görüş bildirmişler, G-77 ve Çin bu planlamanın gerçekçi olmadığını ve tarih verilmemesi gerektiğini savunmuşlardır (Ağca, 2022).

1.1.3.10. Paris Anlaşması

2008 yılından 2012 yılına kadar sınırlı sayıda sera gazı emisyonu hedefi 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü'nde belirlenmiş, ülkelerin sera gazı üretimi sınırlaması 2012 yılında yapılan Doha Değişikliği ile 2020 yılına kadar uzatılmıştır. ABD, Kyoto Protokolü'nü onaylamayarak anlaşmanın uluslararası nitelikte geçerliliğini

tartışmaya açmış, sonraki yıllarda yapılan görüşmelerde Kyoto Protokolü hedefleri ön planda tutularak daha kapsayıcı bir anlaşma sağlanması konusunda girişimler gerçekleşmiştir (Falkner, 2016, s. 1016). 30 Kasım 2015 tarihinde başlayan görüşmeler sonucunda Paris Anlaşmasına konu olan görüşler, taslaklar hazırlanarak dile getirilmiş ve süreç iki hafta sürmüştür (Efe, 2023, s. 88).

2015 yılında Paris'te gerçekleştirilen ve Paris Anlaşması olarak ortaya çıkan görüşmelerin hedefi 2020 yılında nitelik kazanacak yeni yol haritasının ortaya çıkarılması olarak görülebilir. (Öztürk & Öztürk, 2019, s. 536). Paris Anlaşmasının ana hattı görüşmeleri onaylayan ülkelerin karbon tüketimlerini en kısa zamanda azaltmaları ve küresel ısınmayı 2 derecenin altına düşürmek için bölgesel ve ulusal zeminde ellerinden gelen gayreti göstermeye taahhüt etmeleri olarak şekillenmiştir (İDB, 2022, s. 2).

Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş 195 ülkenin her birine çeşitli maddi yükümlülükler getiren Paris Anlaşması, bağlayıcı nitelikte olması ve katılımcı tüm ülkeleri sorumluluk altına alması nedeniyle tarihi bir anlaşma olarak belirtilebilir (Karakaya, 2016, s. 3). Paris Anlaşması, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP21) sonrasında aşağıdaki hedefler belirlenerek şekillenmiştir (UN, t.y.f) ;

- Küresel sıcaklık artışını 2 derecenin altına indirmek için çaba sarf ederek amacın 1,5 derecede sabitlenmesi için çalışmalar yapmayı ve anlaşma kurallarına uyarak yükümlülükleri kabul etmeyi taahhüt etmek,
- Bu anlaşmanın amacına ulaşmak için uzun vadeli planların kontrollerini sistematik olarak gerçekleştirmek,
- Gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğine etkilerini dikkate alarak çevresel faktörlere uyum sağlama konusunda yardımda bulunarak maddi kaynak sağlamak.

Paris Anlaşması, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini yaşayan ülkelerin direncinin güçlendirilmesi ve sera gazı emisyon azaltım oranlarının yükseltilmesi amacıyla gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler ve küçük ada devletleri ile ihtiyaç dahilinde gelişmekte olan ülkelere gerekli teknolojik, finansman ve geliştirme olanaklarını sağlamasını esas almaktadır. 22 Nisan 2016 tarihinde New York'ta

düzenlenen Yüksek Düzeyli İmza Töreni'nde Türkiye, 175 ülke ile birlikte “gelişmekte olan bir ülke” ibaresine vurgu yaparak anlaşmayı imzalamıştır. 7 Ekim 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararı ile onaylanmış, onay belgesi 11 Ekim 2016 tarihinde Birleşmiş Milletler Sekreterliği'ne iletilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Paris Anlaşması'nın özellikleri aşağıdaki şekilde ön plana çıkmıştır (Bodansky, 2016, s. 290-291) ;

- Bağılayıcı ve geniş katılımlı bir anlaşmadır,
- Sadece gelişmiş ülkeler için değil aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler için yükümlülükleri bulunan global niteliktedir,
- Temel taahhütlerini tüm katılımcı ülkeler için uygulamaktadır,
- Kopenhag Anlaşması gibi kısa vadeli değil, uzun vadeli temellendirmeleri ve hedefleri bulunan anlaşma olarak Paris Anlaşması dikkat çekmektedir,
- Katılımcı ülkelerin beş yıllık ilerlemelerini değerlendirmek ve emisyon azaltma oranlarını ortaya koymak amacıyla tarafların tekrardan değerlendirmede bulunabileceği kurumsallaşma süreci ortaya konmuştur,
- Paris Anlaşması'ndan sonra daha büyük bir eylem planı beklentisi oluşmuştur,
- Şeffaflık ve sorumluluk prensipleri gelişmiştir,
- Evrensel kabul edilen kuralların uygulandığı bir anlaşma olarak görülmektedir.

26. Taraflar Konferansı (COP26) öncesinde Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) yayınlamış olduğu raporda sera gazı emisyon oranlarına dikkat çekilerek dünyanın 2,7 derecelik bir sıcaklığa kaydığı belirtilmiş, Paris Anlaşması ile bu sıcaklığın 2 dereceye ulaşması, sonrasında 1,5 derecede sabitlenmesi için gereken adımların atılması kararlaştırılmıştır. Pandemi döneminde yaşanan enerji krizi nedeniyle enerji maliyetlerinin artması sonucu olarak ülkeler emisyon azaltımı için verdikleri taahhütleri ortaya koyma konusunda zorluk yaşamışlar, fosil yakıtların kullanımı tekrar gündeme gelmiş, en büyük sera gazı salınım oranına sahip ABD, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin fosil yakıt tüketimini tamamen bitirmeleri konuları gündeme gelmiştir (Akın İ. , 2021, s. 51).

1.1.3.11. COP26 İklim Zirvesi

“Yeşil bir başlangıç” olarak görülen ve sera gazı salınımı kontrolüne dikkat çeken Kyoto Protokolü ardından Paris Anlaşması küresel anlamda büyük bir katılım sağlanarak geleceğe dair “Büyük bir umut” olarak tarihe geçmiştir. Birleşmiş Milletler öncülüğünde düzenlenen sonraki konferanslar ve bildirilerin ardından 31 Ekim – 12 Kasım 2021 tarihleri arasında Glasgow’da düzenlenen 26. Taraflar Toplantısı (COP26), uluslararası çevre koruma bilinci ve sürdürülebilirlik hedeflerinde yeni bir umut olarak gerçekleşmiştir (Demir, 2022, s. 163). Paris İklim Konferansı’ndan 5 yıl sonra 2020 yılında toplanması öngörülen COP26 Taraflar Toplantısı, Covid 19 pandemi süreci nedeniyle 1 sene gecikmeli toplanmıştır. Taraflar konferansları 1995 yılından itibaren düzenli olarak toplanmaya devam etmiştir. 197 ülke katılımı ile gerçekleşen COP26 Taraflar Toplantısı’nda, Paris Anlaşmasında bulunan sera gazı emisyon oranlarının azaltım taahhütleri ile çevrenin korunması konuları gündeme gelmiştir (Jacops, 2021, s. 272).

COP26 toplantısında 2030 yılına kadar sera gazı emisyon oranları ve çevrenin korunması ile ilgili katılımcı ülkelere tavsiyelerde bulunulmuş, Paris Konferansı’nda verilen taahhütlerin işleyişi hakkında bilgi alınmıştır. Paris İklim Anlaşması’nda yer alan taraf ülkelerin küresel sıcaklık artışını 1,5 derecede sabitleme çalışmaları kapsamında ülkelerin hazırlamış olduğu “Ulusal Katkı Beyanları” (INDC), 5 yılda bir güncellenerek değerlendirme yapılması konusunda görüşler değerlendirilmiştir. Katılımcı 154 ülke Ulusal Katkı Beyanlarını güncellemiş olup COP26’nın temel hedefleri (Un Climate Change Conference , 2021);

- 1- İklim Değişikliği İle Mücadele,
- 2- Sera Gazı Emisyon Oranlarının Azaltılması,
- 3- Uyum süreci (Adaptasyon),
- 4- Finans ve İşbirliği olarak 4 temel başlıkta toplanmıştır

COP26 toplantısında kömür ile üretimi olmayan, yeşil ekonomi kullanılarak ülkelerin küresel ısınmaya etkileri konusu gündeme gelmiştir. Buna ek olarak çevrenin korunması, tahrip olan doğanın onarımı konusunda ülkelerin planlama yaparak altyapıların geliştirilmesi stratejileri üzerinde durulmuştur. Bu konular gündeminde

Ülkelerin iş sektörü temsilcileri ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmaları gerektiği belirtilmiştir (Turan, 2024, s. 51).

COP26 sonrasında açıklama yapan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres, 2015 yılında üzerinde durulan Paris İklim Anlaşması'ndan COP Taraflar Toplantısına kadar olan sürede küresel iklim sıcaklıklarının hızlı artışına dikkat çekmiş ve bu şekilde devam etmesi durumunda insanlık geleceğinin ciddi tehlikeler ile karşılaşabileceği uyarısında bulunmuştur (Sipahioğlu kten, 2022, s. 553).

1.1.3.12. Stockholm +50 Konferansı

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun çağrısı ile, Küresel evre Topluluğu, Dünya evre Günü haftasında uluslararası evre sorunlarına dikkat çekmek için 2-3 Haziran 2022 tarihinde İsveç'in Stockholm şehrinde bir toplantıya gerçekleştirmiştir. "Herkesin refahı için sağlıklı bir gezegen" sloganıyla gerçekleştirilen toplantıda iklim, doğa ve kirlilik olarak gezegenimizin  küresel krizi masaya yatırılarak Paris İklim Değişikliği Anlaşması, 2030 Gündemi ve 2020 yılı sonrası küresel biyoçeşitlilik konuları ele alınarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda görüşler ortaya atılmıştır (Stockholm50, 2022). Konferansta, sürdürülebilir yeşil ekonomiye, dengeli istihdama ve doğal kaynaklardan eşit yararlanma hakkı dikkate alınarak gelecek nesillere daha sağlıklı bir gezegen düşüncelerine dikkat çekilmiştir (Sürdürülebilir retim, 2022).

Birleşmiş Milletler'in çağrısı ile gerçekleştirilen bu etkinlik, 1972 Stockholm Konferansı'nın 50'nci yıl dönümüne denk geldiği için, İsveç'in Stockholm şehrinde Kenya hkmetinin de desteğiyle "Stockholm +50" ismi ile düzenlenmiştir. Stockholm +50 konferansı, gelecek nesillere dünyamızı korumak, yeşil ekonominin gelişen dünyada önemini kavramak açısından bir fırsat olarak görülmektedir (International Science Council, 2022).

Stockholm +50 konferansının hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (UNDP, 2022) ;

- Dünyamız için güvene dayalı ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi,
- Sürdürülebilir kalkınma için geniş çaplı eylemlerin hızlandırılması,
- evre konferansları arasındaki ilişkileri değerlendirerek bağlantılar kurmak,

- İlerleme (Gelişme) ve refah kavramlarının yeniden düşünerek ölçümelerini değerlendirmek.

Konferansta, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik çevre duyarlılığı başlığında kapsayıcı önlemler hatırlatılarak Covid 19 sürecinin faaliyetlere ve gezegenimize etkileri konusunda görüşler dile getirilmiştir (UNEP, 2022).

Stockholm +50 konferansında, katılımcılar ve temsilciler Paris Anlaşması'nda kararlaştırılan küresel ısınma derecesini 2 derece olarak geri çekmek ve ilerleyen süreçte 1,5 dereceye sabitlemek taahhüdü ile ilgili görüşlerini dile getirerek 2020 yılı sonrasında Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'nin uygulanabilirliğini güçlendirmek adına görüş bildirmişlerdir. Konferansta sunulan “Eş Başkanlar Adına Sunulan 10 Öneri” de gezegenimizin gelecek kuşaklara aktarımında tüm ülkelere düşen görev ve sorumluluklar ile yeşil ekonominin global anlamda tamamlanması adına altyapı çalışmalarına önem verilmesi gibi çevre konusunda hassasiyet içeren kapsayıcı 10 maddelik öneri bildirisi dikkat çekmiştir (Türkeş, 2022).

1.1.4. Sürdürülebilirlik Kavramının Boyutları

Bu başlık altında sürdürülebilirlik kavramı 4 ana boyutta incelenmiş ve boyutlar başlıklar halinde açıklanmıştır.

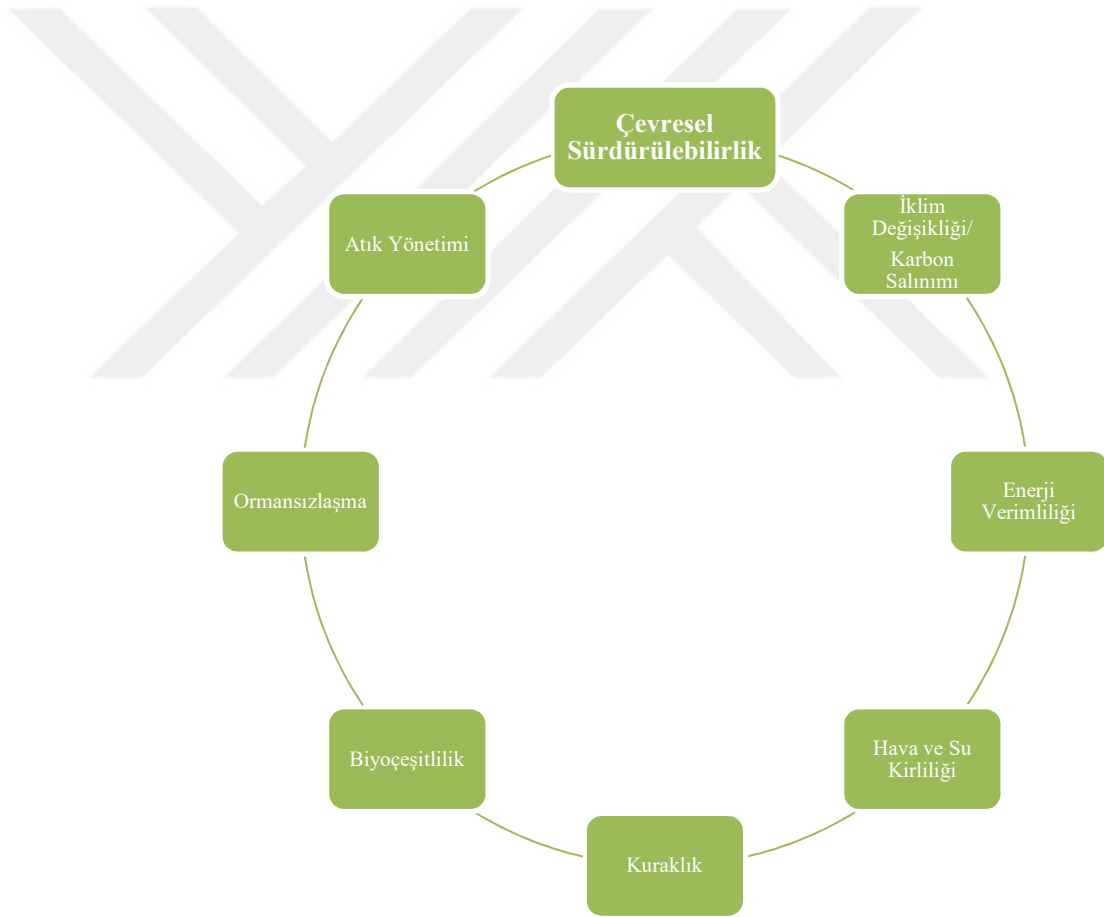
1.1.4.1. Çevresel Boyut

Çevre sorunlarını kapsayan ve geniş yelpazeli bir anlam olarak karşımıza çıkan sürdürülebilirliğin çevresel boyutunda, çevresel etkilerin olumsuzluklarının en aza indirilmesi ile gerçekleşmesi beklenen ekonomik kalkınma hedeflenmektedir. Çevresel sürdürülebilirlikte, yenilenebilir kaynakların kullanımının sınırlandırılması ve diğer kaynakların yalnızca yeterli ölçüde kullanılması ile oluşturulacak bir sistemde kaynak kullanımını korumak ana düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır (Kabaşçı, 2024, s. 24). Üretim ve tüketim üzerinde büyük etkisi bulunan çevre, üretim yapan işletmelerin kaynak kullanımlarında bilinçsiz davranmanın sürdürülebilirliği olumsuz etkileyeceği bilinci doğrultusunda önem kazanarak işletmelerin çevresel etkilere önem verdiği yeni sistemler kullanmaya yönlendirmiştir (Varcan Başkaya, 2018, s. 8).

Çevresel sürdürülebilirlik, biyoçeşitliliği, küresel düzeni ve doğal dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmanın oluşabileceğini öngörmektedir. Ek olarak bu sistemin gelecek nesillere aktarımında olumlu sonuçlar vereceği, düzenli olarak devam etmesi

durumunda yenilenebilir enerji kaynaklarının korunmasının sağlayacağı düşünülmektedir (Harris J. M., 2001, s. 28). Üretim faaliyetleri esnasında doğal çevreye zarar verebilecek bir sistemin devamlılığının, yaşamın sürdürülebilmesinin ana kaynağı olan insani ihtiyaçların devamlılığını olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir (Bansal, 2005, s. 204).

İklim değişikliği/karbon salınımı, enerji verimliliği, hava ve su kirliliği, çölleşme, biyoçeşitlilik, ormansızlaşma, atık yönetimi olarak yedi alt başlık altında incelemeye alınan çevresel sürdürülebilirlikte, bu sisteme ek olarak kirliliğin izlenmesi/önlenmesi ve çevrenin korunması ile ilgili yasal düzenlemelerin uygulanabilirliği de büyük önem taşımaktadır (Hüseyin, 2024, s. 14).

Şekil 1: Çevresel Sürdürülebilirlik 7 Teması

Kaynak: (Hüseyin, 2024, s. 15)

Üretim faaliyetleri sırasında çevreye zarar verme konusunda olumsuz etkileri göz önünde bulunduran işletmeler, çevre bilinci ile doğabilecek olumsuzlukları en aza indirmeli, eğer yapabilirlerse tamamen ortadan kaldırmalıdır. Enerji ve doğal kaynak

kullanımı ile oluşan atıklar konusunda, işletmeler çevresel sürdürülebilirlik bilinci ile faaliyetlerine devam etmeleri halinde, ortaya çıkan değerleri sürdürülebilirlik raporlarında yayınlayabilirler (Eş, 2008, s. 20).

1.1.4.2. Sosyal Boyut

Gücenme Gençoğlu & Aytaç (2016, s. 56) sosyal sürdürülebilirliği; gelecek kuşakların çalışma ve sosyal haklarının korunmasına yönelik işletme faaliyetlerinin çalışanlar, müşteriler ve diğer paydaşlar ile gözetilmesi ve bu amaç doğrultusunda faaliyetlerde bulunmak olarak tanımlanmıştır.

İnsan yaşamının içinde yer alan toplumsal sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma ile insanların sosyal hayatta adil, güven içinde ve barışçıl bir devamlılık esasına bağlı sürdürülebilir sistemi temsil etmektedir (Duran, 2018, s. 19). Literatüre sosyal sürdürülebilirlik olarak geçen bu sistemde sağlık ve eğitim olmak üzere sosyal hakların büyük bölümünde toplumsal eşitlik olması neticesinde sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleşebileceği belirtilmektedir (Harris J. M., 2001, s. 32).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere sürdürülebilirliğin sosyal boyutunda gelecek nesillerin doğal kaynaklara en az bugünkü miktarda erişiminin yanında sosyal haklar ve insan haklarının da devamlılığını esas alan bir düşünce gelişmiştir (Mak & Peacock, 2011, s. 13). Sürdürülebilirlik sosyal boyut kapsamında 3 basamakta açıklanabilir (Vallence, Perkins, & Dixon, 2011, s. 345) ;

- 1- Geliştirilme: İnsanın yaşamının devamlılığı için temel kavramlar olarak adalet ve eşitlik gibi kavramların toplumsal alanda gerçekleşmesi,
- 2- Bağlanma: Sürdürülebilirliğin temel birimlerinden olan çevrenin korunması ve gelecek nesillere aktarımı için üretim ve tüketim faaliyetlerinde alışkanlıkların değiştirilerek hedef odaklı sistem kurulması,
- 3- Korunma: Sürdürülebilirlik hedefiyle değişim gerçekleşirken toplumun birleştirici unsuru olan kültürel değerlerin korunarak geleceğe aktarımı.

Sosyal sürdürülebilirliğin hedeflerinden biri, toplumda yer alan tüm grupların hayat standartlarını yükseltirken farklı kültürel ve sosyal grupların uyum içerisinde yaşamını sürdürmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Gedik, 2020, s. 209). Bir diğer hedefi, işletmelerin sadece kar amacı ile üretim-tüketim sistemi oluşturmak yerine, işletmenin tüm paydaşları ile birlikte sosyal sorumlulukları göz önünde bulundurarak

geleceğe dönük fırsat eşitliği ve toplumsal adalet gibi kavramların iyileştirilmiş şekilde taşınması olarak düşünülmektedir. İşletmelerin sosyal boyutu gerçekleştirebilmesi toplumsal yasalar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gibi organizasyonlarla entegre şekilde çalışması sonucu başarıya ulaşabilir. Sürdürülebilirlikte sosyal boyutu gerçekleştirebilen işletmeler kendi öznel faydalarının yanı sıra toplumsal anlamda adaletin gelişmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması ve refah seviyesi yüksek bir toplum oluşturma sürecine de destek vermiş olacaklardır (Tutar, 2024, s. 134-135).

1.1.4.3. Ekonomik Boyut

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunda, işletme giderleri, üretim maliyetleri, kar ve zarar durumu, işletmenin finansal hareketliliği göz önünde bulundurularak sermaye yönetimi ile üretim ve çalışan sürdürülebilirliğini hedef olarak gören bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Eş, 2008, s. 52). Sürdürülebilirlik anlayışında ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ile literatürde önemli bir boyut olduğu anlaşılmaktadır. Sürdürülebilirliğin bu üç boyutunu da bir denge kurarak faaliyetleri kalıcı hale getirmek ekonomik açıdan sürdürülebilirlik olarak düşünülmüştür. Bu bağlamda ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal-çevresel faktörleri dikkate alarak ekonomik ve dengeli büyümeyi sağlamak olarak anlaşılabılır (Tutar, 2024, s. 131).

Kaliteli bir ekonomik sürdürülebilirlik için az kaynak kullanımına karşı yüksek ekonomik verimliliğin olması gerekmektedir (Gedik, 2020, s. 210). Ayrıca ekonomik sürdürülebilirlikte paydaşların kar oranları, hisse değerlemesi gibi göstergeler kullanılarak, planlama işletme sermayesinin verimli şekilde kullanması ölçütünde yapılmalıdır (Aksoy Ç. , 2013, s. 21).

Baumgärtner & Quaas, 2009'a göre ekonomik sürdürülebilirliğin dört ana özelliği bulunmaktadır ;

- 1- Ekonomik sürdürülebilirlik, doğal yaşam ve insan arasındaki etkileşim dairesinde gerçekleşmelidir,
- 2- Doğanın dengesine yönelik uzun vadeli planlamalar yapılmalıdır,
- 3- Bugün ile gelecek kuşaklar arasında en az insanlar ve doğa arasındaki kadar bağ kurulmalıdır,

4- Ekonomik sürdürülebilirlik, doğal kaynakların minimum düzeyde kullanımı sonucu insan-doğa ilişkisini içeren mal ve hizmet üretimi olarak düşünülmelidir.

Ekonomik verimlilik sağlanırken çevresel faktörlerin dikkate alınarak sınırlandırma olması ve ekonomik faaliyetler ile doğa-çevre ilişkisi arasındaki dengenin kurularak bir sistem oluşturulması sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunda önemli bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Bu ekonomik-ekolojik dengenin kurulmasında, ekonomik faaliyetler yürütülürken doğal kaynakların korunması, çevrenin korunması, işletme ve doğal çevre etkileşimi göz önünde bulundurularak faaliyet sürecinin işlemesi önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgül, 2010, s. 156).

Bir diğer bağlamda ekonomik sürdürülebilirlik, işletmelerin kar ve verimlilik performansını açığa çıkarmada önemli bir boyuttur. Finansal göstergeler olarak sermaye, net kar, gelir ve gider gibi kalemlerle eğitim, çalışma gücü, iş koşulları gibi konuların bir bütün olarak anlaşılmasını sağlayan bir süreç olarak görülebilir (Tutar, 2024, s. 129).

Gladwin vd. 2014'ten aktaran Garip, 2024'e göre; kısa vadede bir verimlilik elde edebilmek için sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu yeterli olsa da, uzun vadede sürdürülebilirliğin gerçek anlamda uygulanabilmesi için ekonomik boyut ile birlikte sosyal boyut ve çevresel boyut ta dikkate alınarak her anlamda daha kalıcı bir süreç inşa edilmelidir.

1.1.4.4. Etik Boyut

Erdemlilik temelinde doğru olan istekleri, ihtiyaçları, yasaları belirleyerek bunları uygulayabilme süreci etik kavramının tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Amacın ve hareketlerin bir bütün olarak incelendiği sonuç odaklı etik anlayışı ve yer ile sürecin bir bütün olarak hareket edip etmediğinin belirlendiği süreç odaklı etik anlayışı bulunmaktadır (Helgadóttir, 2008, s. 744). İnsanların yaşam içerisinde düşündükleri, uyguladıklarının temel normlar kapsamında belirli yasalar ve standartlar olarak karşımıza çıkması etik olarak adlandırılmaktadır (Çebi, 2013, s. 6).

Etik, yalnızca kişisel veya kurumsal sorumluluklar bütünü değil aynı zamanda toplumsal bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Özellikle toplumsal olarak etki yaratabilecek kararlar alınırken etik değerlere uyum sağlamak, işletmelerin veya

bireylerin kararları olsa bile büyük veya küçük toplumsal bir etki yaratılacağı düşünüldüğünde önemli bir sorumluluk olarak düşünülebilir. Etik değerler yasal düzenlemelerin yanı sıra toplumsal norm ve davranış biçimlerini ifade eden bir kavramdır. İşletmelerde etik değerler; kurumsal sosyal sorumluluk, yasal danışma ve açıklık, çevreyi koruma sorumluluğu, doğrulanmış finansal göstergeler, yanıltıcı olmayan ürün ve hizmet anlayışı, şeffaf ticari faaliyetler, kötü davranışların belirlenmesine engel olmamak ve faaliyetlerdeki tüm yönetim sorumlulukları olarak 8 başlık altında değerlendirilebilir (Kızılarıslan, 2024).

Etikle ilgili 2 önemli kavramın açıklanması etik olgusunun daha iyi kavranması açısından önemlidir. Bu kavramlar etik değer ve ahlaktır. Etik Değer, herhangi bir eylemin değeri ile insan onuru ve değeri arasında bulunan etkileşim, Etik, etik değerlerin incelendiği felsefi bilgi, Ahlak ise, belirli bir grup veya zamanda insanların birbirleri ile ilişkilerini değerlendirmesini bekleyen veya insan eylemlerini oluşturan davranış normları sistemi olarak tanımlanabilir (UNDP Türkiye, 2022).

Çevre etiği, doğal çevre ile insanlar arasındaki etkileşimin ahlaki temellerde incelenmesi olarak yorumlanabilen, uygulamalı etik ve meslek etiği şeklinde iki başlık altında değerlendirilmesi gereken bir kavram olarak adlandırılmaktadır. Temel etik kavramında inceleme alanı kişisel veya toplumsal değerler iken çevre etiğinin inceleme alanı çevre ile ilgili değerlerin bütünü olarak yorumlanabilir (Keleş & Hamamcı, 2005).

Sürdürülebilir etik, sürdürülebilirlik temelinde insan eylemlerinin değişik şekil ve şartlarda incelenmesini ön gören bir tanım olarak yorumlanabilir. Bu kavramın amacı, sürdürülebilirlik açısından insan hareketlerinin ölçülebilmesi ve değerlendirilebilmesidir. Bilinen etik anlayışının daha anlaşılabilir olması ve güncellenmesi, mevcut modellerin ve ölçümlerin güncellenerek gözlemlenmenin devam etmesi sayesinde mümkün olabileceği düşünülebilir (Çinçin, 2022, s. 41). Sürdürülebilir etik kavramı, hak ve sorumluluk, adalet ve ihtiyatlılık olarak üç başlık altında değerlendirilebilir. Bu üç başlık ulusal veya uluslararası çevre sözleşmelerinde veya yerel ölçekli planlamalarda önemli bir değerlendirme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik etik ve çevre etiği yaklaşımlarındaki tanımlamalarda da bu ilkeler ile birlikte yorumlanmaktadır. Birbirleri ile bağlantılı bu üç başlık altında yapılan

değerlendirmeler, sürdürülebilir kalkınmanın kalıcı olarak daha objektif sonuçlar ile açıklanabilmesini sağlaması açısından önem arz etmektedir (Yıldırım K. , 2021, s. 381).

Ergün ve Çobanoğlu, 2012' çalışmasında, insan ve çevre arasındaki ilişki kapsamında çevre etiğini insan merkezli etik, canlı merkezli etik ve çevre merkezli etik olarak 3 ayrı başlıkta incelemişler, sürdürülebilir kalkınma temelinde her başlık altında eleştirilerde bulunmuşlardır. Sürdürülebilir kalkınma etik anlayışlar bağlamında değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınmanın tam anlamıyla küresel çapta gerçekleştirilebilmesi ve çevre sorunlarının giderilmesi, dünyada güven ve iş birliği anlayışının tesis edilerek ortak sorumluluklar alındığında başarıya ulaşacağı anlaşılmaktadır.

Yıldırım K. , 2021'e göre; sürdürülebilirlik ve devamındaki sürdürülebilir kalkınma çevre etiği ilkelerinin öncülüğünde değerlendirilmeli, bu ilkeler ön plana çıkarıldığında insanların doğaya karşı adil, eşitlikçi, sorumluluk duygusuna sahip eylemlerin yer aldığı tutumunun arttığı göz önünde bulundurulmalıdır. Sürdürülebilir etiğin adalet ilkesine göre, sadece belirli bir kuşaktan ziyade kuşaklar arası adalet ve hak anlayışının daha geniş kapsamda düşünülebilmesi sürdürülebilir kalkınmaya olumlu etki yaratacaktır. İhtiyatlılık ilkesi ile de doğal tahribatlar yaşansa bile sorumlulukların daha adil paylaşılacağı ve genel kapsamlı çevre bilinci ile sürdürülebilirlik hedefinin gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

1.2. Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramı ve Modelleri

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları yalnızca belirli ülkeleri veya ülke yöneticilerini kapsamamaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, özellikle son yıllarda oldukça bilinçlenen, kendisi ve içinde bulunduğu toplum için daha iyisini isteyen tüketiciler sebebiyle daha ciddi bir şekilde göz önünde bulundurulması gereken, kurumlar düzeyinde tartışılan bir kavram olarak görülmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, işletmelerin yalnızca iktisadi olarak değil, sosyal ve kültürel konular ile çevresel sorunları da sürece dahil eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Son asır tüm dünyada hesap verilebilirlik çağı olarak adlandırılmıştır ve sürdürülebilirlik kavramının kurumlar nezdinde uygulanmaya başlanmasında, tüketicilerin bilinçlenmesiyle kurumlar üzerindeki taleplerin artması, buna bağlı olarak yoksulluk

oranındaki artış, paydaşların söz hakkının olması ve yatırımcıların beklentileri gibi faktörler etkili olmaktadır (Engin & Akgöz, 2013, s. 87).

Daha iyi bir toplum ve sürdürülebilir kalkınma konularında özel sektörün toplum yaşamına etki ettiği görülmektedir. Özel sektör teşebbüslerinin çevresel ve toplumsal alanlarda bilinçlenmesi, son yıllarda sürdürülebilir kalkınma görüşüne global dünyada daha özverili ve çözüm önerileri sunan bir yapıya bürünmesini gerektirmektedir (Aydede, 2007, s. 8).

Bu bağlamda, sorumluluk bilincine sahip ve sorumluluklarını yerine getirmek için belirli adımlar atan kurumlar, küresel sürdürülebilirlik konusunda önemli bir yere sahiptir. Sosyal, çevresel ve ekonomik konularda daha aktif hale gelen kurumların bu sorumluluklar ile sürdürülebilirlik açısından ciddi çalışmaları ele alması kaçınılmaz hale gelmeye başlamıştır.

Kurumsal sürdürülebilirlik, işletmeler genelinde sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulanmasını ve bu anlayışın benimsenmesini kabul eden bir görüştür. Geleneksel yaklaşımın fazla kar elde etme düşüncesine bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Birçok işletme için kurumsal sürdürülebilirlik, iş stratejilerinin bir ayrılmazı olarak kurumsal kimlik üstlenmektedir (Signitzer & Prexl, 2008, s. 4-5).

1.2.1. Stead And Stead Modeli

Toplum merkezli bir sürdürülebilirlik modeli olarak ortaya çıkan “Stead ve Stead Modeli”, toplumun gereksinimlerini karşılayabilen ve beklentileri dikkate alan işletmelerin sürdürülebilirlik çerçevesinde başarılı olabileceğini belirten bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakmak Sel, 2024, s. 47). 2008 yılında yayınlanan J. Garner Stead ve W. Edward Stead’in çalışmalarında, işletmelerin üretim sürecinde çevresel ve toplumsal etkilerin çoğunlukla dikkate alınmamasına eleştirel bir yaklaşım getirilmiş, girdilerin yalnızca üretim ve tüketim sürecine dahil olduğuna vurgu yapılmıştır (Stead & Stead, 2008, s. 65).

Bununla birlikte Ö. Tuna 2014 yılındaki çalışmasında, W. Edward Stead ve J. Garner Stead’ın 2004 yılındaki “Sustainable Strategic Management” yayınına atıfta bulunarak, ekonomik sürdürülebilirlik kapsamında gelecek kuşaklara daha kaliteli bir hayat standardının sunulabilmesi için ekonomik adaletin sağlanması, bununla birlikte

toplumsal ve ekolojik değerlerin dikkate alındığı bir ekonomik modelin yaratılması görüşüne dikkat çekmektedir (Tuna, 2014, s. 11).

1994 yılındaki çalışmalarında W. Edward Stead ve J. Garner Stead, ekonomik sürdürülebilirliğin doğrudan ekolojik sürdürülebilirlik ile ilgili olduğuna dikkat çekerek, kurumsal sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için yenilikçi yaklaşımların ortaya konması gerektiğini, sadece ekonomik kar endeksli değil sosyal ve çevresel faktörlerin de bulunduğu bir sistemin gerekli olduğunu belirtmektedirler (Stead & Stead, 1994, s. 18-19).

Bu görüşe göre işletmelerin sürdürülebilirliği sağlayabilmeleri için toplumsal ve çevresel faktörlerin göz önünde bulunduğu birtakım kuralları dikkate almaları gerekmektedir. İşletmeler bu kuralları uygulayabildiklerinde sürdürülebilirlik çerçevesinde başarılı olabilirler. Bu temel kurallar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 47) ;

Tablo 2: İşletmelerin Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Başarılı Olmaları İçin Uygulaması Gereken Kurallar ve Açıklamaları

Kural	Açıklama
Bütünlük :	Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi, gezegenimizde birbiriyle ilişkili alt sistemlerin bir bütün olarak değerlendirilebilmesi ile mümkün olmaktadır.
Gelecek Nesiller :	Ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirliğin gerçekleşmesinde, karar alma süreçlerinde gelecek nesillerin önemini anlamak ve değer vermek önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.
Toplum :	Bireylerin ve kuruluşların değerlerinin şekillendirmesi ile oluşan toplumu anlamak ve yönetmek, farklı birey ve kurum etmenlerinin yer aldığı iyi bir etkileşimin olduğu sistemde mümkün görülmektedir. Buna verilen değer ekosistemi dengede tutacaktır.
Kalite :	Kalite yalnızca hatalı ürün ve yüzdelik hesabı olarak ele alınmamalı, aynı zamanda işletmelerin ürün ve hizmetlerinin nasıl olabileceğini belirleyen bir değer olarak görülmelidir.
Küçük Boyutluluk :	Nüfus artışı ve ekonomik faaliyetler gezegenimizin taşıma kapasitesine yük olmaktadır. Bu nedenle bireyler ve işletmeler küçük boyutlu düşünmelidirler.

Kaynak: (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 47)

1.2.2. Shrivastava ve Hart Modeli

Bu model, problemler sonucunda geçici çözümler yerine kalıcı çözümleri hedefleyen, sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesi için işletmelerin net bir vizyon ve misyona sahip olması gerektiğini ön gören bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğru G. , 2012, s. 34).

Bu modeli ortaya koyan Shrivastava, 1995 yılındaki “Ecocentric Management for a Risk Society” çalışmasında; çevresel risk ve krizlerin özellikle sanayileşme sonrası modernleşme döneminde artmaya başladığına dikkat çekerek çevresel sürdürülebilirliğin aşağıdaki dört farklı araçla gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir (Shrivastava, 1995, s. 121):

- 1- Çevre yönetimi ve toplam kalite,
- 2- Sürdürülebilir ekolojik rekabet stratejileri,
- 3- Teknoloji gelişiminde çevrenin korunması,
- 4- Nüfus etkilerinin ekosistem içinde azaltılması.

Sürdürülebilirlik ilkesinin işletmeler için kurumsal bir hedef olarak kabul edilmesi gerektiğini belirten bu modelde, sürdürülebilir işletme tasarımı Tablo'daki gibi şekillendirilebilir (Shrivastava & Hart, 1995, s. 163) ;

Tablo 3: Shrivastava ve Hart'ın Sürdürülebilir İşletme Tasarımı

	Gelir Geçer Çözümler	Ciddi Çözümler	Derin Değişiklikler
Misyon	Emisyonların düşürülerek atıkların azaltılması	Kesin değer olarak çevre yönetimi	Kurumsal amaç doğrultusunda sürdürülebilirlik
Strateji	Kirlilik yaratan işletmelerin temizlenmesi veya elden geçirme	Yeşil yatırımı işletmeler ve üretim için yatırım aracı olarak görme	İşletme pazarının genişletilmesi ve malzeme tüketiminin azaltılması
Yeterlilik	Teknolojik gelişmişlik ile birlikte yeşil üretim	Yeşil teknolojinin sürdürülebilirliği için iş birliktelikleri oluşturmak	İşletmenin sürdürülebilirlik yetkinliğinde yeniden şekillendirilmesi
Yapı ve Sistem	Bir amaç olarak çevre	Çevresel verimin ödüllendirilmesi	Tam maliyet muhasebesi
Süreçler ve Kültür	Kirliliğe engel olma	Çevre tasavvuru için ürün yönetimi	Paydaş uyumu
Performans	Çevre denetimi	Çevresel verimin halka açıklanması	Ana performans işareti olarak sürdürülebilirlik

Kaynak: (Shrivastava & Hart, Creating Sustainable Corporations, 1995, s. 163)

1.2.3. Gladwin, Kennelly ve Klausen Modeli

Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yalnızca işletmelerin değil, diğer paydaşlar ve hükümetlerin de sorumluluk altına girmesine dikkat çekilen Gladwin ve arkadaşlarının bu modelinde, kurumsal sürdürülebilirliğin güçlü lider ile şekillendirilerek, sosyal boyut göz önünde bulundurularak başarılı olabileceğini dile getirmektedir (Kırmızı, 2022, s. 56). Güçlü bir liderliğin yanı sıra bu modelde işletmelerin sosyal sürdürülebilirlik kapsamında baştan yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 44).

Sürdürülebilir gelişmeye dikkat çekilen bu modelde Gladwin ve meslektaşları, sürdürülebilir gelişimi toplumun gelişimi olarak nitelendirmekte, dışlayıcılık (soyutlama), bağlantısızlık, eşitsizlik, ihtiyatlı olmama ve güvensizlik olarak beş sebebin sürdürülebilir gelişmeyi engelleyen sebepler olarak görmektedirler (Gladwin, Kennelly, & Krause, 1995, s. 878).

Gladwin, Kennelly ve Klausen, mevcut şirket işlevselliklerinin kişiyi ahlaki olandan ve ekolojiden uzaklaştırdığı, ekonomik ve ekolojik devamlılık için sürdürülebilir gelişmenin önemini vurgulamışlar, bunun için de tüm üretim faaliyetleri kapsamında kurumsal anlamda yeni bir dizayn gerektiği açıklamasında bulunmuşlardır (Montiel & Delgado-Ceballos, 2014, s. 10-12). Sürdürülebilir gelişme için kurumsal uzmanlaşmanın gerekliliğini savunan bu görüşte, paydaşların teşvik edilmesinin ve ödüllendirme yoluyla bağlılık kurulmasının firmaların sürdürülebilirlik anlayışını sağlaması yönünde bir gereklilik olarak görmektedir (Aghayeva, 2019, s. 49-50).

1.2.4. Callens ve Tyteca Modeli

Callens ve Tyteca Modeli'nde sürdürülebilirliğin ekonomik boyut, sosyal boyut ve çevresel boyut olmak üzere üç farklı kalemde değerlendirilebileceği, bu üç boyuta ek olarak genel sürdürülebilirlik durumunun entegre edilerek sürdürülebilirliğin sağlanabileceğini aktaran bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Aghayeva, 2019, s. 48). Ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeler daha önceki görüşlerde farklı ölçümlere tabii tutularak sürdürülebilirlik ele alınmış, bu modelde genel sürdürülebilirlik göstergeleri eklenerek kültürel, siyasi ve kurumsal faktörlerin aynı değerlendirme düzleminde buluşması ön görülmüştür. Bu sayede çeşitlilik gösteren boyutlar genel

sürdürülebilirlik değerlendirmesi ile birlikte ölçülebilecektir (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 39).

Bu model, çevresel faktörlerin maliyetlerinin ve faydalarının ayrı olarak hesaplanarak üretim sürecine entegre edilmesini içermektedir. Callens ve Tyteca (1999) ek olarak, çevresel yönetim sistemlerinin ve kurumsal sürdürülebilirlik planlamalarının şirketlerin ekonomik faaliyetlerinin değerlendirilmesinde önemli bir işlev gördüğünü aktarmaktadır. Çevresel stratejilerin ekonomik performans ile bütünleşmesi sonucu sürdürülebilirlik hedeflerinin daha kolay ilerleyebileceği görüşü hakim kılınmıştır (Callens & Tyteca, 1999, s. 43).

Welford vd. (1998) çalışmasında, genel sürdürülebilirlik göstergeleri tabloda sunulmuştur ;

Tablo 4: Genel Sürdürülebilirlik Göstergeleri

	Ekonomik Belirtiler	Sosyal Belirtiler	Çevresel Belirtiler	Sürdürülebilirlik Belirtileri
1. Seviye : Ürün/Üretim Süreci	Katma değer Pazar hakkı Ekonomik yaşam süresi	İşgücü sıklığı Çalışma şartları Müşteri memnuniyeti	Yaşam rotasyonunun ölçülmesi	
2. Seviye : Fabrika / Firma	Katma Değer Verimlilik Pazar hakkı Marka imajı Net üretim Yıllık ciro Nakliye kıymeti	İşgücü sıklığı Çalışma şartları Verimlilik İstihdam Ortalama kazanç İş kazaları Süresizlik	Çevresel etki ölçülmesi Üretim faaliyetleri Başarı göstergeleri Bilimsel göstergeler Çevre muhasebesi	Sürdürülebilir kalkınma kayıtları
3. Seviye : Şehir/Ülke	Gayrisafi milli hasıla	Net ekonomik refah İşsizlik	Net ulusal gelir Ulusal çevre muhasebesi	Sürdürülebilir refah göstergeleri Zayıf sürdürülebilir göstergeler

Kaynak: (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 47)

1.2.5. Van Someran Modeli

Van Someran Modeli'nde, işletmelerin organizasyonlarındaki yenilikler üzerine yoğunlaşarak geniş bir bakış açısı ile tüm işletme organizasyonlarının katılımı neticesinde yenilikçi modeller geliştirilerek sürdürülebilir gelişme sağlanabilir (Someran, 1995, s. 28). Bu modelde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için çevresel atıkların ve geri dönüşüm sürecinin etkin çalışmasına dikkat çekilerek, yapılacak

organizasyonel yeniliklerin bu çevresel faktörlere bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir (Roome, 1998 akt. Kırmızı 2022 s.56).

Şirketlere uzun süreli bir planlama ile sürdürülebilir üretimde başarılı olabilmeyi öneren bu modelde özellikle işletmelerin geri dönüşüm sürecinin değerlendirmelerinin sürdürülebilirlik planlamasına dahil olması sonucunda uzun vadede sürdürülebilir üretimin gerçekleştirilmesi hedef olarak belirtilmektedir. Bu görüş dahilinde çevresel atıklar ve geri dönüşüm planlamalarının sürdürülebilir ekonomi boyutunda şirketlere fayda sağlayacağı ön görülmektedir. Kurumsal sürdürülebilirliğin gerçekleşebilmesi için bu planlamaların organizasyonun başından itibaren dikkate alınarak üretim sonunda değerlendirilmesi önerilmektedir (Eş, 2008, s. 36).

Modelin uygulanabilirliği bakımından firmalar üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmalar dikkate alınarak olumlu sonuçları ve kurumsal sürdürülebilir organizasyona etkisi dikkate alınmalıdır. Kurumsal sürdürülebilirliğin gelişmesinde önemli bir etki yaratan modelde organizasyonların bir bütün içerisinde üretim faaliyetlerinin başından sonuna sistematik bir döngüde çalışması dikkat çekmektedir.

1.2.6. Welford Modeli

Welford Modeli, kurumsal sürdürülebilirlik alanında ilki şirketler için geliştirilen 3 boyutun ortaya konduğu değerlendirme, ikincisi sosyal ve çevresel etkilerin ele alındığı kurumsal sürdürülebilirlik olmak üzere iki farklı model olarak karşımıza çıkmaktadır (Aghayeva, 2019, s. 49).

Problemlerin azaltılarak verimliliğin artırılması amacına dayalı olan ilk modelde Welford (1998), ürün seviyesi ile ekonomiyi, kişiler seviyesi ile toplumsallığı, dünya seviyesi ile çevresel sorunları ilişkilendirerek bir ölçüm yapılabileceğini belirtmektedir (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 46). Bu çalışma aynı zamanda işletmelerin maddi verimliliğinin artarken çevresel ve sosyal olumsuz etkilerinin de azaltılmasını hedeflemektedir (Duran, 2018, s. 64). İşletmeler açısından bu modelin bir diğer yararı, amaçların araçlar ile doğrudan ilişkilendirilmesi ve bunların değerlendirmeye tabii olarak ifade edilebileceği düşüncesidir (Doğru G. , 2012, s. 35-36). Welford (1998)'un üç boyutlu kurumsal sürdürülebilirlik modeli aşağıdaki tabloda belirtilmiştir;

Tablo 5: Üç Boyutlu Kurumsal Sürdürülebilirlik Modeli

Boyutlar	Ürün	İnsanlar	Evren
Hedefler	- Ürün - Hizmet - Karlılık	- Çalışan ve Uygulamalar - Diğer Paydaşlar	- Çevresel Gelişim - Türlerin Muhafaza Edilmesi
Araçlar	- Ürün Yaşam Döngüsü Analizi - Fonksiyonellik Değerlendirmesi - Mali Hesaplar ve Göstergeler	- Çalışan Politikaları ve Denetimleri - Paydaş Analizi ve Sosyal Değerlendirmeler	- Kurumsal Yönetim Araçları - Eğitim ve Kampanya - Çevrenin Denetlenmesi

Kaynak: (Welford, Young, & Ytterhus, 1998, s. 46)

İkinci modelde, çevresel faktörler ile birlikte beşeri faktörlerin de birlikte değerlendirilmesi sonucu sürdürülebilirliğin sağlanabileceği ön görülerek 6E olarak adlandırılan (Environment/Çevre, Empowerment/Güçlendirme, Economic/Ekonomi, Ethics/Etik, Equity/Eşitlik, Education/Eğitim) ölçütler karşımıza çıkmaktadır (Yıldız, 2021, s. 21). Burada aynı zamanda farklı değişkenlerin üretim sürecine dahil olması halinde çeşitli planlamalar geliştirilerek teknolojik araçların da amaca entegre edilmesinin öneminin vurgulandığı anlaşılmaktadır. İşletmelerin fırsatları değerlendirebilmesi açısından verilerin toplanarak analiz edilmesi sonucu bir sonraki yıla ilişkin tahminlerin ortaya çıkabileceği bir avantaj, bu modelin işletmeler açısından faydalarından biri olarak görülebilir (Pala, 2022, s. 20).

Modeldeki 6E ölçütlerinde, çevresel boyut için çevre koruması ve çevresel kontrol mekanizmalarının kurulması, Güçlendirme boyutu ile üretimde takım ruhunu yansıtmak adına herkesin organizasyona dahil edilmesi, Etik boyutu ile işletmenin açık görüşlü olarak içerideki ve dışarıdaki paydaşlar ile tüm eleştirilere olumlu bakan bir görüşü benimsemesi, Ekonomi boyutu ile organizasyonda alınabilecek en yüksek verimliliğin alınması ve finansal olarak fırsatlara açık olunması, işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik alanındaki uygulanabilir 6E boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğru G. , 2012, s. 38).

1.2.7. Grosbois Modeli

Grosbois Modeli, sosyal ve çevresel risklerin önlenerek sürdürülebilir planlama yapmanın şirketler açısından verimliliğin ve güvenilirliğin artacağı bir düşünce olarak

karşımıza çıkmaktadır (Su, 2023, s. 13). 2015 yılında yaptığı çalışmada Grosbois, turizm sektöründe 50 farklı kalemde sürdürülebilirlik raporlamasını analiz edilmiş, yüksek net geliri olan ve farklı sektördeki şirketler de değerlendirmeye konu olmuştur. Çalışmada Global Reporting esas alınarak firmaların web sitelerinde yer alan sürdürülebilirlik raporlaması açıklanmaya çalışılmıştır. Küresel Raporlama Girişimi (GRI) standartları esas alınarak sosyal ve çevresel faktörlerin şirketlere sürdürülebilirlik çerçevesinde etkilerinin değerlendirildiği çalışmada 36 hedef belirlenmiştir (Şardağı & Coşkun Değirmen, 2020, s. 252). Grosbis'in çalışmasında kabul edilen modelde 5 temada sürdürülebilirlik çalışması işlenmiştir. Bunlar; çevresel sürdürülebilirlik, sosyal ve toplumsal refah, erişilebilirlik ve çeşitlilik, istihdama katkı ve ekonomik katkı olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerin bu 5 temadaki organizasyon ve kurumsal performanslarının genel sürdürülebilirlik performansını doğrudan etkilediği açıklanmıştır (Grosbois, 2015, s. 15-16)

Modelde, sürdürülebilirlik raporlamasının ana hatları ve sorunları içerik analizi kullanılarak belirtilmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik farklı yaklaşımlar ve yorumların ayrıntılı içerik analizleri ile şirketlerin sürdürülebilir kalkınmadaki sosyal boyutu açıklanmaya çalışılmıştır (Jones, Wynn, Hillier, & Comfort, 2017, s. 4-5).

Küresel Raporlama Girişimi (GRI) standartlarına göre Grosbois'in ortaya koyduğu modelin diğer kurumsal sürdürülebilirlik modellerine kıyasla Türkiye'deki firmalar için kapsam ve uygulanabilirlik bakımından en ölçülebilir rapor olma özelliği olduğunu belirten (Bilgilier & Ünüvar, 2024, s. 66-67), Grosbois'in 5 kurumsal sürdürülebilirlik temasını şu şekilde sıralamışlardır ;

- 1- Çevresel Sürdürülebilirlik
- 2- İstihdam Kalitesi/İstihdama Katkı
- 3- Çeşitlilik ve Erişilebilirlik
- 4- Toplumsal Katkı
- 5- Ekonomik Katkı

1.3. Sürdürülebilirlik Raporlaması

Sürdürülebilirlik kavramının her geçen yıl önemi artmakla birlikte çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarındaki alt yapısı işletmeler ve toplum tarafından kabul

görmüş kurallara dönüşme sürecine girmiştir. Çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin gelecekte daha büyük anlamlar yüklenerek geniş perspektifte sosyal bilimlerin konusu olmaya devam edeceği düşünülmektedir (Akarçay, 2014, s. 2). Sürdürülebilirlik çevresel olarak, iklim değişikliği, işletme faaliyetlerindeki çevresel etkenler, tarım, su ve orman gibi doğal kaynakların korunması konularının uzun süreli olması gerektiğini savunurken (Jayanthi, 2015, s. 78), Sosyal açıdan sürdürülebilirlik, toplumun bilinçlendirilerek işletmeler ile iş birliği ile yapacakları planlamaların gelecek nesillere daha iyi bir dünya düşüncesi ile aktarımına dikkat çekmektedir. Ekonomik açıdan sürdürülebilirlik ise, üretirken ihtiyaç duyulan kaynak kullanımını ve işletmelerin kısa sürede maksimum ekonomik kar planlamasını gerçekleştirirken doğal kaynakların korunması, çevrenin olumsuz olarak etkilenme sürecinin en aza indirilmesini amaç edinme düşüncesidir (Yavuz A. V., 2010, s. 65).

Kurumsal sürdürülebilirlik kavramının uygulamalı olarak işletmeler üzerinde etkili olması sürecinin hızlanmasında başarının yalnızca finansal odaklı olmaması gerektiği düşüncesi etkin olmuştur. Sosyal boyutların sürdürülebilirlik anlayışındaki önemi, arttıkça çalışan hakları, eşitlik, çevresel faktörlere karşı farkındalıkların artması vb. konuların önem kazanması ile işletmelerin bu konularda daha kaliteli bilgi akışı sağlayarak hesap verilebilirlik düşüncesinin anlam kazanmasını sağlamıştır. Zamanla işletmelere karşı artan bilgi talepleri karşılığında kurumsal sürdürülebilirlik araçları bu bilgi talebini karşılamaya yardımcı olmuştur. Kurumsal sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin mal ve hizmet üretimi faaliyetlerini devam ettirirken sürdürülebilirliğini temel alan, işletme sürdürülebilirliğinin ileriye dönük planlarını hedef alarak işletme faaliyetlerine sürdürülebilirlik anlayışının etkilerini ortaya koyan raporlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu raporlar aynı zamanda işletmeler ile işletme paydaşları ve toplum arasında iletişim kanalı olarak görev almaktadır (Yahşi, 2022, s. 26-27).

İşletme ortakları, çalışanlar, yasal sorumlular ve toplumdan belirli kesimler gibi grupların günümüzde işletmeleri değerlendirirken ekonomik yapısına ek olarak sosyal ve çevresel vizyonunu da göz önünde bulundurmaları dikkat çekmektedir. Bu nedenle işletmenin sürdürülebilirlik politikaları aynı zamanda işletmenin toplumdaki itibari yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik raporları ile işletmelerin mali olmayan kapsamındaki faaliyetleri göz önünde bulundurularak işletme faaliyetlerine yeni bir bakış açısı geliştirmesinde yardımcı olmaktadır (Demircioğlu & Ever, 2019, s. 62).

1.3.1. Sürdürülebilirlik Raporlaması Kavramı, Amacı ve Faydaları

Sürdürülebilirlik raporları, ekonomik açıdan iyi olan işletmelerin sosyal ve çevresel konularda ne kadar verimli olabildiklerini ve fırsatları değerlendirme konusunda ne derece istikrarlı olduklarını, çevresel planlamaların uygulanabilirliğindeki başarısı gibi seçeneklerle işletmelerin finansal olmayan konularda da performans gözlemlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilirlik raporları finansal raporların tamamlayıcı unsuru olarak düşünülebilir. İşletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik amacını gerçekleştirebilmeleri için yalnızca finansal raporların hazırlanması ve sunulması günümüzde işletme ile ilgili otoriteleri ve kamuyu tatmin etmemektedir. Finansal raporlamanın bir uzantısı olarak düşünülebilen sürdürülebilirlik raporları, çevresel, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin şeffaf bir şekilde açıklanması kısmında tüm paydaşlar için en iyi seçenek konumunda görülebilir. Türkiye’de sürdürülebilirlik raporları yasal mevzuatla zorunlu olmadığından değerlendirmeler kısmında çeşitli zorlukların yaşanabileceği söylenebilir (Ekergil & Özgür Göde, 2017, s. 862).

Sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin finansal ve finansal olmayan uygulamalarını toplumun diğer grupları ile paylaşan bir aracı konumunda düşünülebilir. Sürdürülebilirlik raporları bazı ülkelerde yasalar ile düzenlenmesi ve sunumu zorunlu iken bazı ülkelerde gönüllülük esasına bağlı işletmelerin hazırladığı bir rapor türüdür. Bu raporları hazırlamanın işletmeler açısından faydaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kolk, 2004, s. 53-54);

- İşletmelerin hedeflerini gerçekleştirme gücünü yükseltir,
- Çevresel planlamaların uygulanabilirliğini sağlar,
- İşletmenin kendi içerisindeki faaliyetlerde çevre konusunda bilinç yaratır,
- İşletme vizyonunu net şekilde ortaya koymasında yardımcı olur,
- İşletme faaliyetleri ile ilgili şeffaflık artar ve işletmenin referansı yükselir,
- İşletme itibarını arttırır,
- İşletmelerin finansal anlamda tasarruf etmesini sağlar,
- Verimlilik artışına yardımcı olur,
- Çalışan motivasyonunu dinamik tutar.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği tarafından 2011 yılında 215 Türk İşletmesi ile gerçekleştirilen bir araştırmada, işletme çalışanları ve işletme politikaları içinde yer alan kavramsal bilgi eksikliğinin, maliyet programı yapılamamasının, nitelikli ve yetişmiş insan gücünün eksikliğinin olduğu görülerek bu durumun işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını uygulamamaya ve bunun önemini kavrayamadıkları bir sürecin içerisine girmelerine temel sebep olarak görülmektedir (İMKB, 2011). Zaman içerisinde sürdürülebilirlik raporu hakkındaki bilgi işletmeler ve toplum tarafından onaylanmış, işletmelerin bu raporlamayı hazırlama konusundaki isteklerinde artış gerçekleşmiş ve nitelikli yönetici/çalışan konusunda beklentileri karşılayabilecek ölçüde iyileşmeler görüldüğü tespit edilmiştir. İşletmelerin sürdürülebilirlik raporlaması hususunda talebinin artması, toplumun diğer grupları için bu raporlamanın öneminin artması ile paralel ilerlemektedir. Bu süreçte işletmelerin, sürdürülebilirlik raporlamasının aslında bir rekabet aracı olarak ta görülebileceğini anlamaları gecikmemiştir. Tüm bunlara rağmen, sürdürülebilirlik raporlamasındaki çevresel, ekonomik ve sosyal altyapıların şeffaf şekilde açıklanması konusunda zorluklarla karşılaşıldığı anlaşılmaktadır (Ertan, 2018, s. 466).

Clikeman (2004)'ten aktaran Ekergil & Özgür Göde (2017)'ye göre sürdürülebilirlik raporlamasının işletmeler açısından faydaları aşağıdaki gibi düşünülmektedir;

- Şirket yatırımcıları, devlet gibi gruplar için geçerli ve kabul gören bilgiler sağlanır, bu şekilde işletmenin şeffaflığı artmış olur,
- İşletme pazar payı ve müşteri ilişkilerindeki olumlu tutum uzun vadede dinamik tutularak işletmenin piyasa değeri artmış olur,
- Yönetim sistemlerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi ile çevresel ve sosyal faktörler daha verimli analiz edilebilir,
- Çevresel ve sosyal konularda işletmenin görüşünü daha iyi ortaya çıkarır.

GRI'ye göre sürdürülebilirlik raporunu, kurum ve kuruluşların, çevresel, ekonomik ve sosyal konularda sürdürülebilirlik faaliyetlerinin günlük etkilerinin yarattığı sonuçlar hakkında değerlendirme yaparak sürecin anlaşılması için hazırlanan bir rapor olarak ifade etmektedir. Kurumun öneminin ve yönetim modelinin ortaya konduğu sürdürülebilirlik raporu, kurumlara çevresel, ekonomik ve sosyal

performanslarını ölçme konusunda yardımcı olmaktadır. Çevresel ve sosyal boyutta işletmelerin vizyonunu geliştirmek ve yönetim anlayışında daha verimli modelleri ortaya çıkarmak hedeflerinde işletmelere yardımcı olan bir rapor olarak düşünülmektedir (GRI, The Global Standards For Sustainability Impacts, 2021).

GRI'ye göre sürdürülebilirlik raporlarının amaçları aşağıdaki şekilde ortaya konmaktadır (GRI, 2020);

- Soyut konuları somut ve anlaşılabilir bir durumda sunar,
- Sürdürülebilirlik hedefinde gerçekleşen faaliyet ve etkinliklere yardımcı olur,
- Sürdürülebilirlik kapsamında hedeflerin belirlenmesi, performans ölçümü ve yönetim modellemesi geliştirilmesinde bilgi sağlar,
- Risklerin belirlenmesinde ve kurumların yeni fırsatları değerlendirmesinde yardımcı olur,
- Paydaş ilişkilerini sağlamlaştırarak güvene dayalı yönetişimin geliştirilmesine yardımcı olur,
- Müşteriler, çalışanlar ve tedarikçiler ile yatırımcılar, yerel yönetimler ve hükümet arasında daha güçlü bir iletişim kurulmasına katkı sağlar,
- Kurumlar arasındaki rekabete ve kendini geliştirmeye fırsat tanır.

Literatür incelemelerinde sürdürülebilirlik raporlamasının amacı hakkında kabul görmüş görüş, işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini ortaya çıkartarak raporlamak ve değerlendirmede bulunmak olarak düşünebiliriz.

Sürdürülebilirlik raporunda şeffaflık ilkesi için işletme ve tüm paydaşlarına açık bilgiler sunarak ileriye dönük güven ortamını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hesap verilebilirlik ilkesi ile rapor hazırlayan kurumlar sorumluluk bilinci altına girerek tüm paydaşlarla güven tazelemiş olacaklardır (Kolk, 2016, s. 1126). Tüm bu çalışmalar dikkate alındığında sürdürülebilirlik raporlaması hakkındaki bilgiler artmış, işletmelerin ve toplumun ilgisini çekmiş ve nitelikli çalışmalar konusunda adımlar atılmış olsa da, daha kalıcı ve güvenilir çalışmaların sürdürülebilirlik konusunda ilerleme kaydedilmesi için devamlılığının olması gerekmektedir (Ertan, 2018, s. 476).

1.3.2. Sürdürülebilirlik Raporlamasını Açıklayan Teoriler

İşletme hedefleri, planlamaları ve doğal kaynakların korunarak ekonomik fayda elde edilmesini kapsayan sürdürülebilirlik ilkesinde işletmelerin düzenledikleri

sürdürülebilirlik raporlamaları kabul görmüş 3 farklı teori altında şekillenmiştir. İşletmelerin sürdürülebilirlik raporlaması hazırlaması, sunumu ve geleceğe dönük planlamalara bağlı kalması, işletmenin yatırım ve üretim planlamalarına kolaylık sağlayarak işletme paydaşları ve tüketiciye şeffaflık sağlamaktadır. İşletme paydaşları, yasal uygulamalar ile tüm süreçte dair objektif olarak planlamaları uygulayabilme hedefinde hazırlanan sürdürülebilirlik raporlaması, teorik olarak Paydaş, Kurumsal ve Meşruiyet başlıklarında incelenmiştir.

1.3.2.1. Paydaş Teorisi

Paydaş tanımı, bir organizasyonun amacına ulaşmasındaki süreçte bu süreçten etkilenen kişi veya gruplar olarak yapılabilir (Freeman, 2010, s. 46). Paydaş tanımları çeşitli farklılıklar göstererek yapılmış olup ilk olarak Paydaş Teorisi kavramının ortaya atılması 1984 yılında R. Edwart Freeman'ın çalışmalarında ortaya çıkmaktadır. Freeman paydaş teorisinin kabul görmesinde etkili olmuş ve süreç içerisinde iş bölümü, iş etiği, iş yönetimi konularını paydaş yaklaşımı altında değerlendirmiştir. Freeman, (2010)'a göre; hükümetler, yerel yönetimler, işletme sorumluları, tüketiciler, sivil toplum kuruluşları, rakip işletmeler, medya, çalışanlar, tedarikçiler ve çevre koruma anlayışına sahip kişi ve kurumlar “*İşletme Paydaşları*” olarak adlandırılmaktadır.

Temel olarak paydaş teorisinin içeriği, işletmelerin sürdürülebilirliği sağlayabilmesi için paydaşlarla olan etkileşimlerin yönetimi olarak söylenebilir (Küçüktop, 2022, s. 39). Bu teoride işletmelerin gelecekteki planlamaları açısından işletme paydaşlarının ve çevrenin fayda sağlayabileceği bir süreç düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu süreci devam ettirme düşüncesinde olan işletmeler, çevreye karşı sorumlu olmalarının yanında ürün ve hizmet alımı ve mal ve hizmet üretimi konularında etik değerlere uygun organizasyon kurmayı kabul etmiş sayılırlar. Paydaş teorisi kazan-kazan stratejisi uygulayarak organizasyon yönetimini aşağıdaki maddeler altında genişletebilir (Weiss, 2014, s. 13) ;

- 1- Sorunları, tehdit ve fırsatları belirlemek,
- 2- Paydaşların derecelendirilmesi,
- 3- Hisselerin, karların ve verimliliğin belirlenmesi,
- 4- İşbirliği yapılabilecek kişi veya kurumların kimler olabileceğinin belirlenmesi,

- 5- Her paydaşa etik boyutun ne olduğunu ve olması gerektiğini aktarmak,
- 6- Daha yüksek standartlarda işbirliğine dayalı yönetim ve stratejiler geliştirmek.

Paydaş teorisi, işletmenin pay sahiplerinin finansal olarak kar elde etmesinin yanı sıra işletme ile ilişkili diğer grupların da ihtiyaçlarını ve isteklerini göz önünde bulundurarak bir organizasyon kurmayı hedef edindiği anlaşılmaktadır (Mitchell, Agle, & Wood, 1997, s. 375-376). Bu teorenin bir diğer niteliği, işletmeler için paydaşlar ile iletişim ne kadar güçlü ve çözüm odaklıysa kurumsal sürdürülebilirlik alanında işletmenin kurumsal hedefleri gerçekleştirebilmesi oranı paralel olarak artacaktır. İşletmenin yalnızca kendi iç dinamikleri dikkate alınarak kurulan organizasyonlarda kurumsal hedeflerin gerçekleştirilmesinin zorlaştığı düşünülmektedir (Yalçın, 2023, s. 53-54).

1.3.2.2. Kurumsal Teori

Kurumsal sürdürülebilirlik hesap verebilme anlayışında geleneksel yönetim anlayışındaki “işletme yöneticilerinin yalnızca işletme sahiplerine karşı sorumlu olma” anlayışından farklı olarak daha geniş açıdan bir sorumluluk açısı ile değerlendirilebilir. İşletmenin yalnızca hissedarlarından ziyade tüm paydaşlarına yönetim modeli, işletme sorumlulukları, geleceğe dönük atılacak adımlar, işletme verimliliği gibi konularda sorumlu olmasını ön gören anlayış kurumsal düşünce bakımından önemli rol oynamaktadır. Kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımı, işletmelerin faaliyetleri sürecinde ortaya çıkan çevresel ve sosyal etkilere işletmenin verimlilik esasına dayalı stratejik bağlamda değerlendirmede bulunması anlayışını kapsamaktadır. Kurumsal sürdürülebilirliğin yeni bir iş modeli/iş geliştirme ve yalnızca bugüne odaklı kalmayarak geleceğe yönelik yatırımlar yapma düşüncesi gibi iki özelliği dikkat çekmektedir (Tokgöz & Önce, 2009, s. 257).

Kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımı organizasyonun önüne ilk olarak risk raporlaması, eğitim faaliyetleri gibi seçeneklere ayrılması gereken ek bütçe olarak çıkmaktadır. Ancak uzun vadede işletmenin kurumsal yönetimindeki köklü değişiklikler ile süreçte entegre teknik ve teknolojilerin kullanımı söz konusu olacaktır. Bu da aslında işletmenin uzun dönemde sürdürülebilirlik performansının artacağına göstergesidir. Kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımını konu alan ve uygulamada kurumsallık temasını

işleyen işletmeler, toplum ve tüm paydaşlar tarafından faaliyetlerinde geçerlilik kazanmış olacaktır. Ayrıca bu işletmelerin doğan rekabet ortamında rakiplerine göre avantaj elde ederek faaliyetlerine devam edebileceği düşünülmektedir (Gençoğlu & Aytaç, 2016, s. 64).

Sürdürülebilir kalkınma her geçen gün önem kazanarak özellikle gelecek kuşaklara olan sorumluluklar dikkate alındığında işletmeler ve hükümetler tarafından benimsenen ve uygulamalar ile karşılık bulan bir yaklaşım olmaya başlamıştır. Kurumsallık yaklaşımı, BM bildirileri ve GRI ile uyumlu bir çizgi oluşturmuş, işletmeler üretken kaynaklar olarak görülerek üretken organizasyonlar olmadan toplumun sürdürülebilirlik anlayışının tamamlanamayacağı düşünülmektedir. Bu düşünce sonucunda işletmelerin ekonomik faaliyetleri üzerinde çalışma yapmasının yanında üretim organizasyonunda oluşabilecek tüm olumsuz çevresel ve sosyal etkileri ortadan kaldırma sorumluluğu alması fikri kabul görmüştür (Bahadır & Gürbüz, 2023, s. 135).

1.3.2.3. Meşruiyet Teorisi

Meşruluk, herhangi bir faaliyetin toplumsal olarak genel kabul görmüş inançlar, değerler ve bazı normlar kapsamında uygun veya uygun olduğu düşünülen genel bir algının olduğu varsayımı olarak tanımlanabilir. Meşruiyet teorisini ön planda tutan çalışmalarda işletme faaliyetlerinin toplum tarafından kabul görmesi gerektiği üzerinde mutabık kalmışlardır. Meşruiyet teorisi, kurumsal sürdürülebilirlik sağlanırken toplumsal anlamda geçerli ve uygun olması gerekliliğini savunan bir görüş olarak ortaya çıkmaktadır (Suchman, 1995, s. 576).

Paydaş teorisinden sonra sürdürülebilirlik raporlaması üzerinde meşruiyet yaklaşımı konusunda da çalışmalar bulunmaktadır. Kurumların ve şirketlerin sosyal, çevresel ve ekonomik olarak şeffaflığını benimseyen bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Meşruiyet teorisi, bir kurumun yasal faaliyetleri sürecinde sosyal olarak ta kabul görülebilmesi gerekliliği düşüncesine hakimdir. İşletmelerin sürdürülebilirlikteki gücünü toplum tarafından ortaya konulan düşünce ve normlar ile sağlamlaştırması gerektiği vurgulanmaktadır (Beske, Haustein, & Lorson, 2020, s. 164). Kurumsal Sürdürülebilirlik sürecinde işletmenin toplumun asgari kabul düzeyine ulaşamaması sonucu işletmenin meşruiyetini kaybetmesi ve sağlanan kaynakların geri çekilmesi

durumu ortaya çıkabilir. Bu sonuç ise işletmenin tüm paydaşlara güven veren varlığını sürdürmesini güçleştirecektir. İşletmenin gelecek faaliyetlerini güvence altına alabilmesi noktasında meşruiyet zeminini göz önünde bulundurması gerekir, ancak toplumsal normlar ve yasalar zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu da işletmelerin yönetim yaklaşımındaki bazı sapmaların tolere edilebileceği düşüncesini geliştirmiştir (Neu, Warsame, & Pedwell, 1998, s. 267).

Sürdürülebilirlik raporu sürecinde meşruiyet penceresinden bakıldığında, işletmenin meşruiyetinin tehdit altında olduğu durumda işletmenin yönetsel ve toplumsal iletişimini olumsuz etkilediği görüşüne varılmaktadır. Manipüle edilen bu iletişim olumlu yönde dengesiz ve yumuşak açıklamalar ile veya yazılı kurallar gibi kalıplaşmış toplumsal normlara ayak uyduran açıklamalar olarak gerçekleşebilir (Beske, Haustein, & Lorson, 2020, s. 168).

1.3.3. Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçeveleri, Standartları ve Önemli Kuruluşlar

Finansal raporların bir tamamlayıcısı olarak nitelenen sürdürülebilirlik raporları, işletmeler tarafından basın, internet ve yayın yollarıyla kamuya bildirilmektedir. Ayrıca bazı işletmeler dönemlik raporlama veya faaliyet raporları gibi paydaşların bilgilendirileceği raporlara sürdürülebilirlik raporlarını da ekleyebilirler. İşletmelerin sürdürülebilirlik raporu hazırlama ve yayınlama sürecindeki uygulamalar kısmen çeşitlilik gösterse de, sürdürülebilirlik raporlaması sürecinin, işletmenin genel çalışan kademesi için amaçların ortaya konması, verilerin toplanması ve sürdürülebilirlik bilgisinin dağıtılarak değerlendirilmesi aşamalarından oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Raporlama süreci, işletme içi iletişim, amaç ve bilgi dağıtımının önemi anlaşılacak hazırlanan sürdürülebilirlik raporunda, belirli raporlama çerçeveleri esas alınarak süreç ilerlemektedir. Bilinen raporlama çerçeveleri aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (Önce, Onay, & Yeşilçelebi, 2015, s. 236-237-238) ;

1997 – Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI): Dünya üzerindeki en bilindik raporlama otoritesi olarak kabul görmektedir. Organizasyonlarda performansa dayalı sonuçlar çıkartırken çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları ölçüme entegre eder. İşletmelerin sürdürülebilirlik sürecindeki etkileri kavrayabilmeleri için sürdürülebilirlik raporlama rehberi oluşturmuş, işletmeler bu sayede faaliyetlerindeki

ekonomik, sosyal ve çevresel sonuçları bilerek yayınlama ve değerlendirme imkanı bulmaktadırlar.

1999 - AA1000 (AccountAbility 1000): Bu standart çerçevesi, sürdürülebilirlik raporu sürecinde tüm paydaşlar ile açık diyalogu amaç edinerek ana temasını şirketlerin toplumsal ve ahlaki olarak hesap verilebilirlikleri üzerine oluşturmuştur. Organizasyonda yönetim ve çalışanlar dahil tüm paydaşların sürece dahil edilmesi fikri ön plana çıkmaktadır.

2000 - Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact - UNGC): Bu sözleşmede işletmelerin çalışan hakları ve çalışma yükümlülükleri başta olmak üzere, çevreye verilen olumsuz etkinin de göz önüne alınarak genel olarak insan hakları konusunda işletmelerin bilinçlenerek süreci yönetmesini hedeflemektedir.

2000 - İlerleme Bildirimi Raporlaması (Communication on Progress - COP): Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin insan hakları ve çalışma standartları ile ilgili 10 maddelik ilkesi esas alınmıştır.

2000 - OECD Çok Uluslu Şirketler: Genel yönetimler ve hükümet otoriteleri tarafından çok uluslu işletmelere yapılan tavsiyeler niteliğinde ortaya çıkmıştır.

Genel İlkeleri (The OECD Guidelines for Multinational Enterprises): Kamu ile çok uluslu şirketlerin arasındaki iletişimin sağlamlaştırılması, yeni yatırımların önünün açılarak büyük ölçekli şirketlerin sürdürülebilir kalkınmaya verdikleri desteğin devamlılığının sağlanması amacıyla Türkiye'nin de dahil olduğu 46 ülke tarafından kabul edilen ilkelerdir. Bu ülkelerde faaliyet gösteren çok uluslu işletmelerin bulundukları ülkeler ile resmi olarak uyum içerisinde olması da göz önünde bulundurulmaktadır.

2006 - IFC Performans Standartları (IFC Performance Standards): Sürdürülebilirlik sürecinde sosyal ve çevresel boyutlardaki etkileri konusunda risklerin değerlendirilmesini içerir.

2008 - Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project - CDP): İklim değişikliği, su kullanımı ve ormansızlaşmayı temel alan ve bu konuda çeşitli ilkeler ortaya koyan inisiyatiftir.

2010 - Entegre Raporlama (Integrated Reporting - IR): İşletmenin organizasyonundaki sosyal ve çevresel faktörler göz önüne alınarak kurumun yönetim sistemi, stratejisi ve performansının raporlandığı bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2010 – ISO26000: Dünya üzerindeki gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları veya özel müteşebbislerin yarar sağlayabileceği bir rehber niteliğindedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde işletmelere, kamuya ve sivil toplum kuruluşlarına sosyal sorumluluk ilkesi düşüncesi ile bir kılavuz olarak tanımlanmaktadır.

Yatırımcılar ve diğer katılımcılara, işletmelerin sürdürülebilirlik ile ilgili hedefleri ve faaliyetleri hakkında bilgi veren sürdürülebilirlik raporlaması, yatırımcılara yatırım kararı verme konusunda yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilirlik raporlarının güvenli, objektif ve geçerli olması hem işletmeler hem de tüm paydaşlar düşüncesinde bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk temelleri 1972 yılında Roma Kulübü ile atılan sürdürülebilirlik düşüncesinde günümüze kadar bir çok kuruluş ve çerçeve etkinlik göstermiştir (KGK, Soru ve Cevaplarla Sürdürülebilirlik Raporlaması, 2023, s. 6) ;

1997 – Küresel Raporlama Girişimi,

2000 – Karbon Saydamlık Projesi,

2007 – İklim Açıklama Standartları Kurulu,

2010 – Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi,

2011 – Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu

2015 – İklimle İlgili Mali Bildirimler Görev Gücü

Son yıllarda uluslararası yatırımlar yapan ve faaliyetleri küresel olarak nitelendirilen işletmelerin sayısında artış yaşanmıştır. Uluslararası işletmelerin performans raporlamalarında etik ve hesap verilebilirlik düşüncelerinin önem kazandığı anlaşılmaktadır. Bu da kurumsal sürdürülebilirlik ilkesinde işletmelerin güven ve daha iyi bir iletişim amacıyla faaliyetlerinde uluslararası standartları aramasının önünü açmıştır. İşletmelerin bu arayışlarına uluslararası kuruluşlar öncülüğünde kamu yararı göz önünde bulundurularak çeşitli inisiyatifler ve standartların oluşumu sağlanmıştır.

Ortaya çıkan standartlar işletmelerin ve toplumun fayda sağlayabileceği, kurumsal sürdürülebilirlik sürecinde ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerin daha iyi yönetilebileceği bir düşünceyi hedeflemektedir (Behnam & Maclean, 2011, s. 62)

Sürdürülebilirlik raporlarının işletmeler ve kamu tarafından öneminin artması ile bu raporların güvencelerinin işlevselliği konusu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik raporu üzerinde yaşanan gelişmeler ile raporların denetimi ve değerlendirilmesi konusunda dünya genelinde bir otorite kurulması kararlaştırılarak sürdürülebilirlik raporlarının hangi standartlara göre denetlenebileceği Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) tarafından belirlenmiştir. IAASB, sürdürülebilirlik raporlarında güvence standardı olarak kullanılmak üzere “Uluslararası Sürdürülebilirlik Güvence Standardı 5000 ve Sürdürülebilirlik Raporlarına İlişkin Güvence Denetimleri İçin Genel Hükümler” başlıklı bir çalışmaya başlamıştır (KGK, 2023, s. 9).

Sürdürülebilirlik raporlamasındaki standartların ve çerçevelerin oluşmasında uluslararası kuruluşlar çalışmalarda bulunmuş, sürdürülebilirliği teşvik edici ve toplumun bilgilendirilmesi adına çeşitli ilkeler ve bildiriler ile çalışmalara katkı sağlamışlardır. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik raporlaması ile ilgili önemli kuruluşlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Önce, Onay, & Yeşilçelebi, 2015, s. 238-239) ;

Tablo 6: Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilirlik Raporlaması ile İlgili Önemli Kuruluşlar

Yıl	Kuruluş	Açıklama
1992	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi	Ekonomik, çevresel ve sosyal gelişimi hedef alan sürdürülebilir kalkınma planlı uluslararası 209 şirketin birleştikliğinden meydana gelen bir platformdur. 2004 yılında İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye) kurulmuştur. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (WBCSD)'nin Türkiye'deki tek iş ortağı ve temsilcisidir.
1995	Avrupa Kurumsal Sosyal Sorumluluk Birliği	Uluslararası çapta kurumsal sosyal sorumluluk düşüncesini yayma ve toplumu bilgilendirme amacıyla kurulan bir dernektir. Gönüllülük esasına dayalı olarak kurumsal sürdürülebilirlik, kurumsal yönetim ve kamu ile özel iş dünyasının ortaklıklarından meydana gelmektedir. 2005 yılında Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği kurulmuştur. 2008 yılından bu yana da CSR Europe'nin üyesidir.

2000	Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi	Global ilkerler olmasını ön gören rekabetçi iş piyasasında ortak sürdürülebilirlik noktasında birleşmeyi ön gören bir sözleşmedir. Vizyonu, “Sürdürülebilir ve kapsamlı küresel ekonomi” olan Global Compact’e taraf olmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Farklı kültür, millet ve dil özelliklerine sahip ulusal organizasyonlar bir araya gelerek sürdürülebilir kalkınmaya destek veren bir yapı oluşturmaktadır. 2002 yılında Global Compact Türkiye kurulmuştur.
2008	Karbon Saydamlık Projesi	Dünya üzerindeki doğal kaynakların korunması ve iklim değişikliğinin etkilerini benimseyen politikalar üretmek amacıyla işletmelerin sürdürülebilirlik politikalarına etki etmek üzerine ortaya çıkan bir organizasyondur. 2010 yılında Carbon Disclosure Project (CDP) Türkiye kurulmuştur.
2010	Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi	Düzenleyici kurumlar, yatırımcılar, şirketler, standart belirleme otoriteleri, muhasebe uzmanları ve STK’lar tarafından kurulmuş küresel bir koalisyondur. Organizasyon, kurumsal raporlama faaliyetlerinde değer yaratma düşüncesini dikkate alan bir yapıya sahiptir.
2011	Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu	Sürdürülebilirlik muhasebesi standartları oluşturan kurumdur. Kar amacı gütmeyen gönüllülük esasına dayalı çalışmaktadır. Oluşturdukları standartlar şirketlerin faaliyetleri hakkında yatırımcılar ve toplum nezdinde bilgi edinme hakkına yardımcı olmaktadır.

Kaynak: Önce vd. 2015, 238-239.

İşletmeler sürdürülebilirlik raporlaması için faaliyetlerine uygun olan çerçeve ve/veya standartları seçerken; faaliyet gösterilen sektör, esas faaliyet konusu, şirketin hacmi, faaliyetlere konu olan coğrafya, işletmeye paydaşlardan ulaşan istekler, mevzuatlar ile ilgili düzenlemeler, tüm rekabet koşulları gibi seçenekleri göz önünde bulundurarak bir çerçeve ile sürdürülebilirlik raporlaması oluşturabilirler. Dünya genelinde en çok kabul gören standartlar; Küresel Raporlama Girişimi (GRI), Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu (SASB), Karbon Saydamlık Projesi (CDP), Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC), İklim Açıklama Standartları Kurulu (CDSB), İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü (TCDF) olarak düşünülmektedir. 2021 yılındaki COP26 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansında uluslararası ilkeleri gözlemleme ve uygulanabilirliği değerlendirme yetkisiyle Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartlar Kurulu (ISSB) kurulmuştur. Raporlama çerçevelerinin amacı ve ilgili kuruluşların faaliyetleri arasındaki bağlantıyı anlayabilmek için her çerçeveyi ayrı ayrı değerlendirmek daha verimli olacaktır (Göçer, 2023, s. 129).

1.3.3.1. Küresel Raporlama Girişimi (GRI)

GRI'nın kuruluşunun, bu güne kadarki en büyük çevresel felaket olarak gösterilen ve 1989 yılında gerçekleşen “Exxon Valdez” kazasına kadar uzandığı düşünülmektedir. Bu kaza döneminde büyük bir çevre felaketi olarak kamuoyunun dikkatini üzerine çekmiş ve toplumdaki bazı sivil gruplar, dini çevreler, sendikalar ve sivil toplum destekçileri birleşerek The Coalition for Environmentally Responsible Economies (CERES) platformunu oluşturmuşlardır. İlk olarak çevresel felaketler hakkında yapılan çalışmada Valez İlkeleri ortaya konmuş, daha sonra CERES İlkeleri olarak değiştirilmiş ve kamuoyuna bildirilmiştir. CERES İlkeleri her geçen yıl geliştirilerek sosyal destek bulmuş, daha küresel bir ilke olarak revize edilmesine açık bir düşünce oluşturmuştur (Smith, 1993, s. 307-308).

1989 yılında temelleri atılan çevresel felaketlere dikkat çeken ve ekonomik hareketlerin çevre faktörünü dikkate alarak gerçekleştirilmesini savunan oluşum, 1997 yılında Küresel Raporlama İnisiyatifi (Global Reporting Initiative-GRI)'nin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda destek alarak kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan GRI, işletmelerin, tüm paydaş ve organizasyonların faaliyetlerinde çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri ortaya koymak, değerlendirmek ve bildirimde bulunmak amacıyla kurulmuştur. Finansal raporlamaların işletmelerin faaliyetleri kapsamında özellikle çevresel, sosyal ve ekonomik nitelikleri ölçme ve değerlendirme noktasında yetersiz kaldığı düşünülerek işletmelerin çevresel ve sosyal etkilerini de ortaya koyan şeffaf bir çerçeve gerekliliği duyulması, GRI oluşturma sürecinde etkin rol oynamıştır. GRI'nın amacı, işletmenin sürdürülebilir kalkınma kapsamında faaliyetleri paydaşlara iletebilme, ekonomik ve çevresel unsurları dikkate alarak küresel anlamda standart oluşturabilme olarak düşünülebilir. GRI, yalnızca yatırımcılar ve hissedarlar değil, ekonomik, sosyal ve çevresel boyuttaki tüm paydaşlara kılavuz olabilecek bir inisiyatif olarak karşımıza çıkmaktadır (Göçer, 2023, s. 58). Ayrıca GRI, raporlama standartlarını geliştirmek, organizasyonlarda sosyal sorumluluk ilkesini benimseyerek etki alanı yaratmak ve uluslararası anlamda ekonomik, sosyal ve çevresel boyuttaki raporlamanın tüm otoritelerin benimseyebileceği ölçüde geliştirmek amacı ile karşımıza çıkmaktadır (Brown, De Jong, & Levy, 2009, s. 571).

Tablo 7: GRI'nin Tarihçesi ve Faaliyetleri

2000	İlk küresel çerçeve sürdürülebilirlik raporlaması kapsamında sağlanarak standartlarda G1 versiyonu yayınlandı.
2002	GRI sekreterliği Amsterdam'a taşındı ve bağımsız bir kuruluş olduğunu ilan eden GRI o yıl G2 ile standartlara güncelleme getirdi.
2006	İşletmeler ve toplumdaki GRI raporlamasına talebin artmasıyla standartlar geliştirilerek G3 yayınlandı.
2013	Dünya çapında işletmeler ve kuruluşlar GRI standartlarını ve ilkelerini faaliyetlerinde göz önünde bulundurmaya başladı ve revize şekilde G4 oluşturuldu.
2007	GRI Brezilya'da ofis açtı.
2009	GRI Çin'de ofis açtı.
2010	GRI Hindistan'da ofis açtı.
2011	GRI ABD'de ofis açtı.
2013	GRI Güney Afrika'da ofis açtı.
2014	GRI Kolombiya'da ofis açtı.
2019	GRI Singapur'da ofis açtı.
2006 2008 2010 2016	GRI Küresel Konferansları Amsterdam'da düzenlendi. Bu konferanslarda küresel gündem değerlendirilerek standartların geliştirilmesi ve uygulanabilirliğine yönelik görüşler bildirilmiştir.
2016	GRI Küresel Standartları belirlendi. Evrensel standartlar, Sektör Standartları ve Konu Standartları olmak üzere 3 başlık altında modüller toplandı.
2019	Standartlar değerlendirilerek vergi konusunda güncellemeler yapıldı.
2020	Atık ile ilgili çalışmalar yapıldı ve standartlara eklenmesi değerlendirildi.
2021	Evrensel Standartlar çalışmasında güncelleme yapıldı.
2022	GRI standartlarına Tarım, Su Ürünleri Yetiştiriciliği, Balıkçılık ve Kömür eklenerek güncelleme yapıldı.
2024	Standartlara Madencilik ve Biyoçeşitlilik konuları dahil olarak güncelleme yapıldı.

Kaynak: GRI, Timeline of GRI's History (2024)'ten alınan bilgiler ile yazar tarafından tablolastırılmıştır.

GRI sürdürülebilirlik raporlaması uygulanabilirliği için paydaşlara sunulan bir el kitabı oluşturulmuştur. Uygulama sürecine dahil olabilmek için el kitabı ile işletmelerin izlemesi gereken yollar bilgilendirilerek yardımcı olunmaktadır. G4 standartları yükümlülüğüne göre sunulan raporların aynı zamanda GRI sürdürülebilirlik raporlama ilkeleri ile uyum içerisinde olması beklenmektedir. İşletme ve organizasyon ile ilgili tüm paydaşların güvenilir ve şeffaf şekilde bilgi alma hakkını kullanması, sürdürülebilirlik raporlaması hazırlanırken uluslararası onay almış standartlar ve çerçevelerin kullanılması sonucu paydaşlara kolaylık sağlayacaktır. GRI standartları kendini geliştirme ve yenilik sürecine önem veren standartların güncellenebilir olmasını savunan uluslararası bir otorite olarak çalışmalarına devam etmektedir (Aksoy F. , 2019, s. 328).

2021 yılında güncellenen GRI standartlarının çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur;

Tablo 8: GRI Standartlarının Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Göstergeleri

Sürdürülebilirliğin Çevresel Standart Göstergeleri	Sürdürülebilirliğin Sosyal Standart Göstergeleri	Sürdürülebilirliğin Ekonomik Standart Göstergeleri
- Malzeme - Enerji - Su - Atık Su - Biyolojik Çeşitlilik - Emisyon Ölçümü ve Oranları - Atıklar - Çevresel Uyum - Tedarik Zincirinin Yorumlanması	- İşgücü Uygulamaları - İş Sağlığı ve Güvenliği - Eğitim - Fırsat Eşitliği - Ayrımcılığa Karşı Politikalar - İş Sözleşmesi ve Sendikalaşma - Özgürlüğü - Çocuk Çalıştırma - Zorunlu Çalıştırma - İnsan Hakları - İşveren ve İşçi Güvenliği - Toplum - Ürün Mesuliyeti - Yerli Halk Hakları - İnsan Yakları - Lokal Topluluklar - Tedarik Zincirinin Yorumlanması - Yasal Politikalar - Müşteri Sağlığı ve Memnuniyeti - Pazarlama - Müşteri Bilgileri - Gizliliği - Sosyal ve Ekonomik Entegrasyon	- Ekonomik Performans - Piyasadaki Varlık - Dolaylı Ekonomik Etkiler - Satın Alma Politikaları - Yolsuzlukla Mücadele - Vergi - Rekabete Uymayan Davranış

Kaynak: (GRI, 2024)'ten aktaran (Korga & Aslanoğlu, 2024, s. 5)

GRI'nın bir diğer özelliği de dünya genelince kullanıcılar tarafından kabul görmüş en geniş kapsamlı inisiyatif olarak ortaya çıkmasıdır. GRI'nın bu kadar kabul gören bir kuruluş olmasının ve standartlarının benimsenmesinin altında yatan sebeplerden biri, uluslararası işletmelerin yanında orta ölçekli ve küçük işletmelerin de standartları uygulayabilmesine yönelik rehberlik sunmasıdır. Bununla beraber, birçok dile çevrilmiş olması, sürecin işleyişindeki kolaylıklar, uluslararası işletmelerin ve paydaşlarının GRI standartlarını bir otorite olarak görmesi, diğer sürdürülebilirlik raporlaması çerçevelerini de dikkate alarak düzenlenmiş olması GRI'nın kabul görmesindeki diğer nedenler olarak sıralanabilir (Yahşi, 2022, s. 35).

1.3.3.2. Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu

Harvard Üniversitesi Sorumlu Yatırım Girişimi'ndeki bazı çalışmalar finansal olmayan bilginin de önemli olduğu neticesine vararak 2010 yılında bunun sektörlerdeki

uygulanabilirliği üzerinde araştırma yapmaya başlamışlardır. Araştırma kapsamındaki sonuçlar 2010 yılının Ağustos ayında yayınlanmış, sektörler arasındaki finansal mevzuata uygun ve aynı zamanda finansal olmayan etkileri de ortaya koyabilecek bir uygulama arayışı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak için 2011 yılında Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu ABD’de kurulmuştur (Akarçay, 2014, s. 4). Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB) standartları, işletmelerin yatırımcılara önemli finansal sürdürülebilirlik süreçlerini açıklamasında ve paydaşların bilgilendirilmesinde yardımcı olmaktadır. Finansal performans ile alakalı çevresel, ekonomik ve sosyal ilkeler doğrultusunda geliştirilen bu standartlar işletmeler için 77 farklı sektörde kabul görmüştür. İşletmeler ve paydaşlar için kurumsal değerin korunması, kurumsal sürdürülebilirlik faaliyetlerinin gerçekleşmesindeki çerçevenin oluşturulması konusunda yardımcı olan uluslararası standartlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Borsa İstanbul, 2020, s. 55).

Kamu ve özel sektör kurumlarına maddi, karar verme aşamasında yardımcı olabilecek faydalı bilgiler sunan, sürdürülebilir muhasebe standartlarını yaymak, geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla kar amacı gütmeyen bağımsız bir kuruluş olarak karşımıza çıkan SASB, kurulduğu 2011 yılındaki standartları kapsayan temel 11 sektör ve 77 çeşitli endüstri kolu araştırmasında 11 sektör aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Öktem & Karabınar, 2022, s. 830-831) ;

- 1- Tüketici Ürünleri Sektörü
- 2- Yiyecek ve İçecek Sektörü
- 3- Kaynak Dönüşüm Sektörü
- 4- Ekstraktifler ve Madenleri İşleme Sektörü
- 5- Sağlık Hizmeti Sektörü
- 6- Hizmet Sektörü
- 7- Finans Sektörü
- 8- Altyapı Sektörü
- 9- Teknoloji ve İletişim Sektörü
- 10- Yenilebilir Kaynaklar ve Alternatif Enerji Sektörü
- 11- Ulaşım Sektörü

SASB, aynı zamanda yatırımcılara işletme hakkındaki finansal kararlar verme sürecinde yararlı bilgiler sunmaktadır. İşletmeleri ve yatırımcıları sürdürülebilirlik ilkesi altında finansal etkiler çerçevesinde birbirine bağlayan bir işlevi olduğu düşünülmektedir. GRI ile birlikte sürdürülebilirlik raporlamasını oluşturan en önemli çerçevelerden biri SASB olarak düşünülmektedir (Asan, 2022). Sürdürülebilirlik raporlamasında her standardın kendi çerçevesinde özellikleri ve değerleri bulunmaktadır. SASB özellikleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Akarçay, 2014, s. 7) ;

- Yatırımcıların uygulayabileceği geniş bir yelpaze sunar,
- Belirlenen sektörlerde aktif ve ilgilidir,
- Standart kültürü değer ortaya koymaktadır,
- Maliyetin üzerinde işletmeye yarar sağlaması beklenmektedir,
- Doğrulanabilir yapısı bulunmaktadır,
- Objektif ve karar vermeye yardımcı olmaktadır,
- Yüksek kalitede standartlar sunar,
- Tüm paydaşların görüş ve değerlendirmeleri dikkate alınır,
- Entegre raporlamayı destekler özelliğindedir,
- Uluslararası muhasebe standartları ile uyum içerisinde işleyen bir süreci vardır.

GRI ile birlikte global anlamda işletmelerin ve yatırımcıların ilgisini çeken SASB, kendi içerisindeki dinamikleriyle diğer sürdürülebilirlik raporlaması standartlarından ayrıldığı gibi GRI den de ayrılmaktadır. SASB ve GRI arasındaki temel fark; GRI, İşletmelere ve kuruluşlara geniş kapsamlı bir sürdürülebilirlik raporlaması uygulama imkanı sağlarken, SASB, Finansal açıdan önemli işletme ve yatırımcıların karar verme sürecine destek veren konuları dikkate almaktadır (Sürdürülebilirlik Raporu, 2024). SASB standartları, kanıta dayalı araştırma, işletmeler, yatırımcılar ve uzmanların katılımı ile dengeli bir organizasyon, bağımsız standartlar kurulunun denetim ve onayı süreçlerinin sonucunda şeffaf ve dikkatli çalışmalar neticesinde oluşturulmaktadır. Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB), 2022 yılının Ağustos ayındaki bildirimi ile SASB standartlarının sorumluluğunu alarak, standartları geliştirmeyi ve uygulanabilirliği konusunda işletme ve yatırımcıları teşvik etmeyi açıklamıştır (SASB, 2024).

1.3.3.3. Karbon Saydamlık Projesi

Dünya çapında son yıllarda yaygın sayılabilecek bir oranda kullanılan raporlama çerçevelerinden birisi de Karbon Saydamlık Projesi (CDP)'dir. CDP standartlarının oluşmasında, İklim değişikliği, su kullanımı, ormanlara verilen zarar, tedarik zincirlerinin çevresel riskleri faktörleri gibi konuların etkili olduğu düşünülmektedir. Karbon Saydamlık Projesi, global bir çerçeve ile ortaya çıkan ve işletmelerin çevresel performansını ölçmesi, yönetmesi ve paylaşabilmesini sağlayan raporlama olarak karşımıza çıkmaktadır (Borsa İstanbul, 2020, s. 55).

Kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak karşımıza çıkan CDP, işletmelere sera gazı emisyon durumu, su ve orman sürdürülebilirliğini koruma işlemleri, günümüzde ve gelecekte oluşabilecek küresel iklim sorunlarını içeren bildiriler ileterek, işletmelerin kurumsal yatırımcılara bu alt başlıklardaki açıklamalarını gözlemleyerek yatırımcı ve işletmeler arasındaki kurumsal bilgi alış verişi işlevini yerine getirmektedir (Knox-Hayes & Levy, 2011, s. 91). CDP, kurum ve kuruluşların iklim değişikliği, su ve orman yönetimi gibi konular dahilinde çevresel performansını ölçmek amacıyla anket ileterek bir puanlama sistemi kullanmaktadır. Her yıl belirlenen kuruluşlara düzenli olarak gönderilen anketler yanıtlandıktan sonra veri kalitesi ve kapsamı, performans değerlendirilmesi, puan verme ve sıralamanın ortaya çıkması, verilerin raporlanması ve paylaşılması olarak farklı süreç işlenmektedir. Puanlama sistemi zayıf (0-50), orta (51-66), iyi (67-79) ve mükemmel (80-100) olarak değerlendirilmektedir. Yüksek CDP puanına sahip işletmelerin sürdürülebilir çevre politikalarının kurumsal yönetim anlayışında mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Balaban, 2023).

2000 yılında kurulan CDP'nin kuruluş amacı pay sahipleri ile işletmeler arasında çevresel duyarlılık ve doğal kaynakların korunması temaları gözetilerek bir köprü görevi görmektir. İklim değişikliğinin işletmelerin hisse değeri, finansal planlamaları ve ticari faaliyetlerini etkilemesiyle CDP'nin kamu ve işletme yararı gözeterek bir paydaş olarak oluşturduğu organizasyonun önemi anlaşılmaktadır (Sultanoğlu & Özerhan, 2020, s. 179).

1.3.3.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Birleşmiş Milletler öncülüğünde 25 Eylül 2015 tarihinde New York'ta düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde 2030 yılına kadar dünyadaki

yoksulluğun ortadan kaldırılması ve dünya genelindeki yaşam standartlarında ortak refahın sağlanması, kalitenin artırılması temasıyla dünya liderlerinin mutabık olduğu 17 amaç ve 169 alt hedeften oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. Yoksulluğun ortadan kaldırılmasının yanında, gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak düşüncesi ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, küresel iklim krizi riskine önlem alınması, dünyada barışın sağlanması ve yaşam için refahın ortak bir değer olarak algılanması amaçları, sürdürülebilir kalkınma hedefleri hazırlanırken mutabık olunan temel konular olarak karşımıza çıkmaktadır (Avesis Gazi Üniversitesi, 2024). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG), aynı zamanda gezegenimiz ve tüm insanlık için huzurun artarak küresel çapta bir ilerlemeyi desteklemektedir (SDG Akademiy, 2022).

2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2000 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde Rio şehrinde toplanan Binyıl Zirvesi'nde alınan kararlar ve uygulama için kabul edilen hedeflerin küresel hedefler haline gelmiş devamı niteliğinde düşünülebilir. SDG'ler, bir çok sektörden yatırımcı ve kuruluşun, ülke temsilcilerinin ve uzmanların bir araya geldiği üç yıllık çalışma sonunda şekillenmiştir. SDG'lerde Binyıl Zirvesi'nde yer almayan iklim krizi, dünya barışı, yenilikçilik gibi konulara da yer verilmiş ve yalnızca hükümetlerin katılımının dışında tüm sektörlerdeki işletmeler, yatırımcılar ve bireylerin katılımını da desteklemiştir. Bu da, yaşadığımız dünya üzerindeki sorumlulukların sadece hükümetlere ait olmadığını, tüm kurum ve kuruluşların, işletme ve paydaşlarının, sivil toplum örgütleri ve dünya üzerinde yaşayan tüm bireylerin aynı ölçüde sorumlu olduğu fikrini doğurmaktadır (Borsa İstanbul, 2020, s. 10-11). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi toplantısında dünya liderleri tarafından ortak hedef olarak mutabık olunan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çeltikçi, 2023, s. 82). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 17 ana amaç olarak aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Küresel Amaçlar, 2022) ;

- 1- Yoksulluğa Son
- 2- Açlığa Son
- 3- Sağlık ve Kaliteli Yaşam
- 4- Nitelikli Eğitim
- 5- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
- 6- Temiz Su ve Sanitasyon

- 7- Erişilebilir ve Temiz Enerji
- 8- İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
- 9- Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
- 10- Eşitsizliklerin Azaltılması
- 11- Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
- 12- Sorumlu Üretim ve Tüketim
- 13- İklim Eylemi
- 14- Sudaki Yaşam
- 15- Karasal Yaşam
- 16- Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
- 17- Amaçlar İçin Ortaklıklar

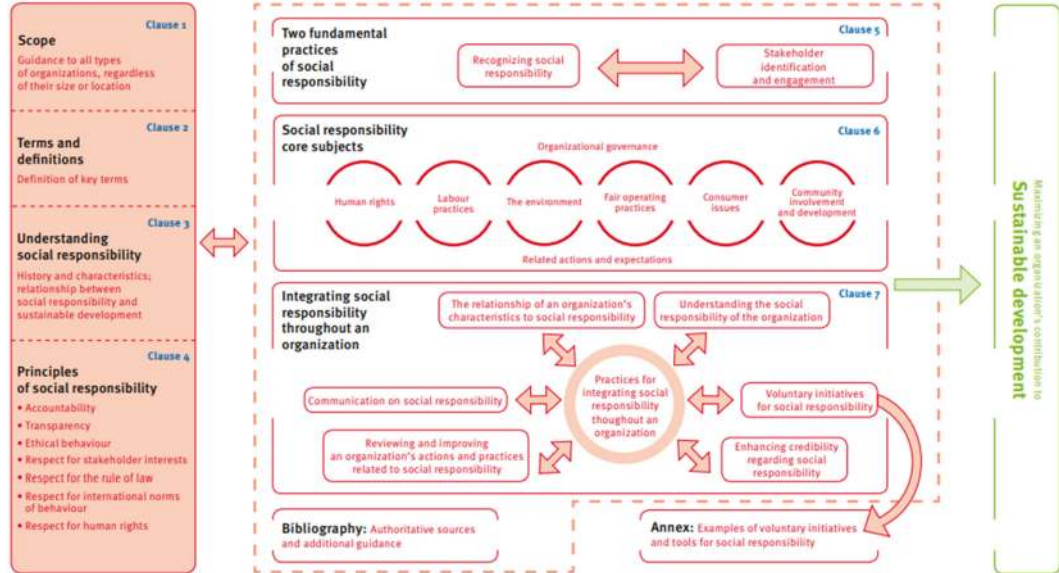
1.3.3.5. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi

ISO 26000 standartları, toplumsal olarak artan sosyal sorumluluk düşüncesini standartlar olarak ele alan bir çerçeve oluşturma ihtiyacı üzerine doğmuştur (Dinçer, Bayram, & Erkol Bayram, 2019, s. 238). Bu standartlar sosyal sorumluluk anlayışı ile faaliyet göstermek isteyen kurum ve kuruluşlar için düzenlenmiştir. ISO26000 standartlarının uygulanması sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında oluşan sürecin daha sağlıklı ve anlaşılabilir olmasını ön görmektedir (ISO, 2022).

ISO 26000, sürdürülebilir üretim faaliyetlerinde topluma ve çevreye saygı göstermeyi ahlaki norm olarak benimseyen işletmeler için bir rehber olarak görülebilir. Ayrıca işletmenin sürdürülebilirlik ilkelerine bağlılığı ve sürdürülebilir performansın ölçümü konusunda işletmeye ve paydaşlara sonuçlar vermektedir (Önce, Onay, & Yeşilçelebi, 2015, s. 238). Bir işletmenin ekonomik, sosyal, çevre problemleri, etik ve yönetim konularında geniş bir yelpaze sunarak bilgilendirme ağı kuran standart, dünya genelinde kurumsal sürdürülebilirlik anlayışına destek vererek uygulayan kurumlar için kabul gören bir inisiyatif olarak karşımıza çıkmaktadır (Çeltikçi, 2023, s. 57).

ISO 26000:2010 Sosyal Sorumluluk Yönetimi, rehberlik temalı fayda sağlamaktadır ve bu nedenle diğer ISO standartları gibi sertifikalandırılmaz. Temel amacı sosyal sorumluluk kavramının ne olduğunu anlatma konusunda kurumlara ve topluma yardımcı olma, işletmelerin prensiplerini uygulamaya dönüştürme hedefiyle rehberlik etme olan bu yönetim anlayışı, ölçeği ve faaliyet alanı ne olursa olsun tüm

kuruluşlar için uygunluğu olan bir sistem olarak bilinmektedir. Dünya genelinde hükümet temsilcileri, sektör temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, sendika temsilcileri gibi grupların beş yıllık diyalogu sonunda şekillenen ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi, 2010 yılında ilan edilerek küresel bir anlayış olarak uygulamaya girmiştir (ISO, 2022). 14 Eylül 2010 yılında uygulama gerekliliği belirtilen ve 1 Kasım 2010 yılında uygulamaya koyulan ISO 26000, 2010 yılından önce kabul gören SA8000 standardının geliştirilmesi ile oluşmuştur. O tarihten beri sosyal sorumluluk kavramını en kaliteli şekilde yaşama uyarlayan ve işletmelerin sosyal sorumluluk prensiplerini uygulamasına rehberlik eden bir oluşum olarak varlığını sürdürmektedir (Dinçer, Bayram, & Erkol Bayram, 2019, s. 238-239).

Şekil 2: ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Sisteminin Şeması

Kaynak: (ISO, ISO 26000 Sosyal Sorumluluk, 2022)

İşletmelerin sosyal sorumluluk ilkeleri ile ISO 26000 standartlarını uygulamaları, işletmeler açısından toplumsal ve çevresel etkilerin iyileştirilmesi ve işletme paydaşlarının güveninin tazelenmesi amacıyla aşağıdaki faydalar sağlanacaktır (ISO, 2018) ;

- İşletmelere piyasada rekabet avantajı sağlar,

- İşletme itibarını artırır,
- Müşterilerin, çalışanların ve kurum üyelerinin dikkatini çekerek elde tutar,
- Çalışanların moraline olumlu etkileri olur ve üretimde kaliteyi artırır,
- Yatırımcıların, finans topluluklarının ve hissedarların işletmenin yönetimi üzerinde olumlu görüşleri ortaya çıkar,
- Hükümetler ve şirketler ile müşteriler ve tedarikçiler arasında bir ağ kurarak iletişimi artırır.

1.3.3.6. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi

Entegre raporlamanın geçmişi, Güney Afrika'daki kurumlara global ve yerel anlamda duyulan güvensizliği gidermek düşüncesiyle 1994 yılında Mervyn King'in King Komitesini kurmasına ve şeffaf bilgi paylaşımını güvenilir iletişimi oluşturmak anlayışına dayanmaktadır. İşletmelerin finansal bilgiler ile birlikte finansal olmayan bilgilerini de rapor etmesi, sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerin kayıt edilmesi amacıyla 1994 yılında King I, 2002 yılında King II ve 2009 yılında King III raporları yayınlanmıştır. 2010 yılında Johannesburg borsasında bulunan şirketlerin entegre rapor yayımlama zorunlulukları, yayımlamayanların da geçerli açıklama yapmaları kararından sonra entegre raporlama uluslararası finans piyasalarında geçerliliğini sağlamlaştırmıştır (Entegre Raporlama, 2016). Entegre raporlama, değer yaratma standartlarını göz önünde bulunduran işletmelerin kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma düşünceleri ile yapılandırılmasıdır (IRC of South Africa, 2017).

2009 yılında St. James Sarayında Galler Prensi tarafından verilen davette, kurumsal raporlama konusu gündeme geldiğinde orada bulunan finansal yatırımcılar, sürdürülebilirlik faaliyetlerinde bulunan otorite temsilcileri, işletme temsilcileri ve uzmanlar yeni bir entegre raporlama sisteminin oluşturulması gerektiği görüşünü ortaya atmışlar ve fikir birliğine varmışlardır. Bunun üzerine Galler Prensi Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)'ı ortak bir entegre raporlama sistemi kurulmasına yönelik iş birliğine davet etmiş, 2010 yılında Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) kurulmuştur. IIRC, işletmeler, standart otoriteleri, yatırımcılar, muhasebe meslek mensupları ve STK'lar tarafından oluşturulan uluslararası bir konsey olarak tanımlanmaktadır. 2012 yılında yayınlanan Uluslararası Entegre Raporlama Konsey Yönetişimi ile IIRC'nin yönetim modeli, amaçları ve stratejileri belirtilmiştir (Yavuz İ. , 2022, s. 72-73). Konseyin kuruluş stratejilerinden

biri işletmeler için sürdürülebilir entegre raporlama anlayışının teşvik edilerek finansal ve finansal olmayan bilgilerin entegre edilip tüm paydaşların yarar sağlayabileceği Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin geliştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çeltikçi, 2023, s. 95).

IIRC, Aralık 2013 tarihinde Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesini yayınlamış, yayınlanan bu standart Ocak 2022 tarihinden sonraki dönemlerde uygulamaya girmek üzere Ocak 2021 tarihinde geliştirilerek revize edilmiştir.

Çerçevede farklı sektörlerdeki işletmelerin bilgilerini belirli bir standart ekseninde sağlıklı değerlendirebilme amacıyla ilkeler ön plana çıkartılmış, yönetim stratejisi olarak bu yaklaşım uygulanmıştır (IIRC, 2021). İşletmelerin değer yaratma sürecinin güvenilir bir şekilde raporlanabilmesini amaçlayan bu çerçeve, aşağıdaki önerilerin uygulanmasını talep etmektedir (Borsa İstanbul, 2020, s. 64) ;

- Değer yaratma süreci etkileşim becerisine göre belirlenmelidir,
- Değer yaratma süreci faaliyetlerindeki mevcut veya oluşabilecek etkilerin değerlendirilmesi gerekmektedir,
- Nispi önem derecelerine göre sınıflandırılmalıdır,
- Bu konularda değerlendirilmeye tabi tutularak açıklanacak bilgiler belirlenmelidir.

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, 2 bölümden oluşmakta olup 1. Bölümde, çerçevenin kullanımı ve entegre raporlama hakkında temel kavramlara yer verilmiştir. 2. Bölümde, entegre rapor kılavuz ilkeleri ve içerik öğeleri olarak alt başlıklarla açıklanmış, bölümün devamında genel raporlama ilkelerine değinilmiştir (IIRC, 2021). İşletmelerin raporlama sürecine rehberlik eden Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, hazırlanan entegre raporun içeriğinin düzenlenmesi ve ilkelerin anlaşılması için rehberlik etmektedir. Her işletmenin değer yaratma anlayışı ve perspektifi farklı olabileceğinden, çerçevede içerik öğeleri bölümü hazır bir liste halinde değil, sorular şeklinde sunulmuştur. (Borsa İstanbul, 2022, s. 25).

1.3.3.7. AA1000 Hesap Verilebilirlik Serisi

Hesap verilebilirlik kavramsal olarak, kişilerin veya kurumun yaptıkları veya yapmadıklarını, yaptıklarının nedenlerini ve yapmadıklarının nedenlerini içeren açıklamaların olduğu sorumluluk düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Forrer, Kee,

Newcomer, & Boyer, 2010, s. 475). Hesap verilebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkelerini ortak alanda birleştirerek standartların oluşturulmasını sağlayan AA1000, işletmelerin performanslarını ve sürdürülebilirlik faaliyetlerine uyumlu durumunu ölçmek için bir arayış içerisinde olma süreci sonunda ortaya çıkmıştır. AA1000 AccountAbility'in sürdürülebilirlik ilkesinin muhasebe, denetim ve raporlama alanında gelişimine ve belirli bir uyuma entegre edilmesi açısından yeni bir bakış açısı geliştiren standart olarak düşünülebilir (Çeltikçi, 2023, s. 119). AccountAbility danışmanlık hizmeti veren ve karar alma süreçlerine yardımcı olan bir organizasyon olarak, AA1000 Güvence Standardı (AS) AA1000 APS ilkelerinin denetimi ve raporlama sürecinde geliştirme sorumluluğunu üstlenmiştir (Atabay, 2019, s. 913). AA1000 Güvence Standardı (AS), kuruluşların sürdürülebilirlik ilkelerine uyumlu olup olmadığını denetleyen ve raporlayan bir düşüncedir. AS özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (AccountAbility, AA1000 Güvence Standardı, 2024) ;

- Hesap verilebilirlik, kapsayıcılık, önemlilik ilkelerine dayalı düzenlenen İkelere Dayalı Rehberlik kılavuzunu işletmelere sunar,
- İşletmelerin ileriye dönük sürdürülebilirlik faaliyetleri, raporlamaları ve denetlemelerinin kontrolünü sağlamayı içeren bir yapı geliştirir,
- Dünyanın her yerindeki ve her sektördeki işletmeler için erişim kolaylığı sunarak uygulanabilirlik sunar,
- Kullanıcıların basit, kolay okunabilir ve anlaşılabilir okumalar yaparak hedefleri değerlendirmesinde yardımcı olur.

AA1000, hesap verilebilirlik standartlarını göz önünde bulunduran bir çok uzman ve kuruluş tarafından kabul görmüş bir inisiyatif olarak anlaşılmaktadır. Sürdürülebilirlik raporlamalarında önemli bir görev üstlenen bu standart, işletmelerin AA1000 çerçevelerini uyguladıkları takdirde raporlamaları daha iyi okuyarak değerlendirebileceği taahhüdünde bulunmaktadır. Bu nedenle işletme ve paydaşları tarafından değer yaratan bir inisiyatif olma özelliği bulunmaktadır. AA1000 Hesap Verilebilirlik Serisi, işletmelerin sürdürülebilirlik anlayışında şeffaf faaliyetleri gerçekleştirmesini sağlayarak uzun vadede güven içeren bir uygulama biçimidir (Hahn & Kühnen, 2013, s. 25-26). AA1000 Standartları Serisi, uluslararası şirketler, hükümetler, kamu ve özel kuruluşlar tarafından sürdürülebilirlik alanında hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkelerinin performansını ortaya koyarak kullanılan bir

çerçeve olarak düşünülebilir. Sürdürülebilir raporlamaların kolaylaşması ve güvenilirliğinin sağlanması için bu standartların geliştirilmesi, analiz edilmesi, raporlanması ve değerlendirilmesi işletmeler ve tüm paydaşlar tarafından büyük önem arz etmektedir (Önce, Onay, & Yeşilçelebi, 2015, s. 238).

AA1000 Hesap Verilebilirlik Serisi ilke tabanlı çerçeveler olarak nitelendirilmiş ve aşağıdaki 3 standarttan oluşmaktadır (AccountAbility, 2024) ;

- 1- AA1000AP (2018) Sürdürülebilirlik girişimlerinin geliştirilmesi, analiz edilmesi ve uygulanması.
- 2- AA1000SES (2015) Kapsayıcı sürdürülebilirlik açısından paydaş katılımlarının uygulanması ve devamlılığının sağlanması.
- 3- AA1000AS (v3) Sürdürülebilirlik hedeflerinin raporlanmasında güvenilirliğin sağlanması.

Paydaş Katılım Standardı, Güvence Standardı ve Hesap Verilebilirlik İlkeleri olarak 3 başlık altında toplanan A1000 Hesap Verilebilirlik Serisi, Hesap Verilebilirlik İlkesinin kendi içerisinde Bütünlüğün Dayanağı İlkesi, Önemlilik İlkesi ve Cevap Verilebilirlik İlkesi olarak 3 alt ilkeyi barındıran bir modül oluşturmuştur.

1.3.3.8. IFC Performans Standartları

Uluslararası Finans Kurumu (IFC), 1956 yılında Dünya Bankası'nın özel sektör operasyonlarını destekleyen ve uluslararası işletmelere bilgi akışında yön veren bir kurum olarak kurulmuştur. IFC, sürdürülebilirlik yaklaşımını önemseyerek işletmeler için risk faktörü ile sürdürülebilirlik çerçevesini aynı yönetim anlayışında birleştiren bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Dalgıç Turhan, Özen, & Albayrak, 2018, s. 29). IFC, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmede faaliyetlere yardımcı olmak adına standartlar geliştirmiştir. Özel sektör işletme faaliyetlerinde çevresel ve sosyal etkilerin yönetimi amacıyla IFC Performans Standartları oluşmuştur. İşletmelerin sürdürülebilirlik projeleri sürecinde çevresel ve sosyal risklerin belirlenmesine yönelik kullanılan standartlar, yatırımcıların ve işletme paydaşlarının beklentilerini karşılayabilecek bir inisiyatif konumunda bulunmaktadır (IFC, Who Are We, 2024).

IFRC Performans Standartları, 2006 yılında oluşturulmuş ve güncellenerek 1 Ocak 2012 yılında tekrar yayınlanmıştır (Saban, Küçüker, & Küçüker, 2017, s. 110). IFC Performans Standartları, organizasyonlardaki sosyal ve çevresel etkilerde risklerin

değerlendirildiği ilkeler olarak düşünülebilir. Yatırım sürecinde müşteriler aşağıdaki 8 standardı uygulamak durumundadır (IFC, 2012) ;

Performans Standardı 1- Çevresel Ve Sosyal Risklerle Bu Risklerin Etkilerinin Değerlendirilerek Yönetilmesi

Performans Standardı 2- İş Ve Çalışma Koşulları

Performans Standardı 3- Kaynak Verimliliği Ve Kirliliğin Önlenmesi

Performans Standardı 4- Toplum Sağlığı, Güvenliği Ve Emniyeti

Performans Standardı 5- Arazi Alımları Ve Yeniden Mecburi İkamet

Performans Standardı 6- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi

Performans Standardı 7- Yerli Halklar

Performans Standardı 8- Kültürel Miras

1.3.3.9. İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü

Küresel iklim değişikliğinin finansal piyasalar üzerinde olumsuz etki oluşturduğu düşüncesi ile yola çıkan Finansal İstikrar Kurulu (FSB), finans işleyişini küresel çapta değerlendirmek ve uluslararası tavsiyelerde bulunmanın yanı sıra iklimle ilgili finansal bilgilerin arttırılması ve raporlanmasına yardımcı olmak için İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü'nü (TCFD) oluşturmuştur (Şimşek & Tunalı, 2022, s. 27). 2015 yılında oluşturulan TCFD'nin temel amacı, işletmelere iklim değişikliğinin finansal faaliyetler üzerindeki etkilerini anlatarak bu finansal risklerin raporlanmasında yardımcı olmaktır. İklim ile ilgili bilgilerin finansal raporlarda sunulabileceği yeni bir çerçeve geliştiren görev gücünün, işletme paydaşlarının ve yatırımcıların karar verme sürecine etki edeceği düşünülmektedir (TCFD, 2017).

TCFD önerileri ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB) standartları, Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB) nun hazırlamış olduğu çalışma programında referans olarak gösterilmiştir (Öktem & Öktem, 2022, s. 287). 2017 yılında işletmelerin yatırımcıları, sigortacıları ve kredi verenleri gibi paydaşların kullanması için TCFD, iklimle ilgili finansal risk raporlama tavsiyelerinin bulunduğu bir öneri bildirisi yayınlamıştır. Böylece iklimle ilgili risklerin işletmeler

açısından değerlendirilip raporlamada sunulabileceği ölçütler ortaya çıkmıştır. Küresel iklim değişikliği risklerini ölçerek finansal faaliyetlere etkilerini belirlemek yatırımcılara ve diğer işletme paydaşlarına bilgi akışının sağlanması bakımından önemli bir nitelik olarak düşünülmektedir (Kamacı, 2022, s. 12).

ISSB'nin yeni standartları oluşturulurken, GRI ve IIRC ilkeleri ile SASB standartları yanında TCFD önerilerine de yer verilerek bütünleşik bir yapı ortaya konmuştur. Bu yapının, yatırımcılara ve paydaşlara fayda sağlarken, sürdürülebilirlik raporlaması konusundaki açıklamaların da netleşmesini sağladığı düşünülmektedir (Akdoğan M. U., 2024, s. 234). Ayrıca, finansal raporlama kullanıcılarının, iklimle bağlantılı gelişmelerin işletmelerin değeri üzerindeki etkileri görülerek, TCFD tavsiyeleri ve SASB standartları Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) S2'nin de temellerini oluşturmuştur. İşletme ve paydaşlarına risk yönetimi, kaynakları yönetme ve fırsatları değerlendirme gibi konularda karar verme sürecinde katkı sağladığı düşünülmektedir (Akdoğan, Özerhan, & Sultanoğlu, 2023, s. 104).

2015 yılında iklimle bağlantılı finansal raporlama sürecine katkı sağlamak amacıyla kurulan TCFD, 12 Ekim 2023 tarihinde 2023 Durum Raporu'nun yayınlanmasının ardından FSB'nin talebi üzerine dağıtılmıştır (TCFD, 2024).

1.3.3.10. AB Finansal Olmayan Raporlama Direktifinden AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifine

Avrupa Birliği Finansal Olmayan Raporlama Direktifi (NFRD), Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 2014 yılında Direktif/2014/95EU olarak yayınlanan, direktifte belirtilen büyük işletmelerin finansal olmayan bilgilerini de yıllık raporlamalarında göstermesini gerektiren bir bildiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şirketleri çevresel ve sosyal yönetim konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan direktif, aynı zamanda hesap verilebilirlik ilkesini güçlendiren bir organizasyon kurmayı amaçlamıştır. Kamu yararına çalışan ve 500'den fazla çalışanı olan şirketlerin kapsayıcı olduğunu bildiren direktif, finansal olmayan raporlama için şirketlere bir çerçeve sunmuş ancak kullanılabilecek standartlarda işletmelerin kendi sektörleri ve faaliyet alanlarına göre kabul görmüş uluslararası sürdürülebilir standartlardan birini uygulayabilmesine olanak tanımıştır. Ayrıca sorumlu olan şirketlere, çalışan hakları, insan haklarına saygı, çevre koruma politikaları, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele stratejileri gibi konulardan bilgi akışının sağlanması zorunlu tutulmuştur. NFRD, sürdürülebilirlik raporlamasının

güvenilirliğini ve şeffaflığını arttırmaya hizmet eden bir çerçeve olarak GRI ve SASB gibi küresel kullanılan standartların yayılmasını ve bilinmesini desteklemektedir (Kartal, 2023, s. 104). Aralık 2014 tarihinde yayınlanan direktif, Avrupa Birliği üyesi ülkelerden 6 Aralık 2016 tarihine kadar direktifi ülkelerin kendi yasal mevzuatlarına entegre etmesi talebinde bulunmuştur. Bu direktifte, şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlayışının işletmelerin uluslararası faaliyetleri açısından performansa olumlu etki bulunabileceği bildirilmektedir. Direktif aynı zamanda, sorumluluk kapsamına giren şirketlerin 1 Ocak 2017 tarihi itibarıyla takip eden finansal döneme ilişkin finansal olmayan bilgilerini de yayınlamasını istemiştir. İşletmelere finansal olmayan tablo çerçevesi aşağıdaki başlıklar ile çizilmiş, şirketlerin tabloda yer alan bir veya birden fazla maddenin uygulanmaması halinde cevap niteliğinde bilgi istenmiştir (EU, 2014) ;

- A. İşletmenin iş modelinin tanımı.
- B. İşletmenin finansal olmayan faaliyetler konusundaki politikaları ve bu politikaları açıklar bildirim, uygulamada özen gösterme süreçleri.
- C. İşletmenin finansal olmayan politikalarının sonucu.
- D. İşletmenin faaliyetleri ile alakalı riskler, ticari ilişkileri, ürünleri, hizmetleri ve işletmenin riskleri nasıl yönettiği ile ilgili süreç tanımı.
- E. İşletmelerin finansal olmayan temel performans göstergeleri.

2014 yılında yayınlanan NFRD, revize edilerek güncel haliyle Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD) şeklini almış ve 2022 yılında yayınlanmıştır. Bu direktif te bir önceki gibi çevresel ve sosyal konularda güvenilir ve şeffaf bilgiler ilkesini devam ettirmektedir. CSRD direktifini; 500’den fazla çalışanı olan işletmeler 1 Ocak 2024, 250’den fazla çalışanı olan işletmeler 1 Ocak 2025, KOBİ’ler ise 1 Ocak 2026 tarihlerinde uygulamaya koyacaklardır. Avrupa Birliği üye ülkeler dışında, Avrupa Birliği sınırları içerisinde olan ama tam üye kapsamında bulunmayan ülkelerden de bu direktifin uygulanması konusunda talep iletilmiştir (Sustainable Future, 2024).

CSRD çerçevesinde, yayınlanan direktif Çevresel Yönetim, Sosyal Yönetim ve Kurumsal Yönetim olarak 3 başlığa ayrılmış, bunlara ek olarak İş Modeli ve Strateji, Uygulama Eylem Planı ve Performans Ölçümü alt başlıkları kullanılarak oluşturulmuştur (Mazars, 2022). 22 Kasım 2022 tarihinde kabul edilen CSRD,

işletmeler için sürdürülebilirlik faaliyetlerinde sorumlu etkinlikleri güçlendirmek, işletmelerin kurumsal yönetişim sistemine insan hakları ve çevresel etkiler faaliyetlerini dahil etmeyi amaçlamaktadır (Kaya & Altuntaş, 2023, s. 45). CSRD'ye sorumlu olan tüm işletmelerin kullanımına sunmak üzere 31 Temmuz 2023 tarihinde Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (ESRS) yayınlanmıştır. Bu standartların kapsamı CSRD komisyonu tarafından aşağıdaki maddeler halinde açıklanmıştır (TB, 2024) ;

- Bu standartlar, iklim değişikliği, çevresel faktörler ve insan haklarının da dahil olduğu çevresel, sosyal ve yönetişim alanlarını kapsamaktadır.
- İşletmelerin yatırımcılarının, yatırım yaptıkları veya yapacakları işletmenin sürdürülebilirlik anlayışındaki süreç yönetimini ve sürdürülebilirlik etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanacaktır.
- Standartlar oluşturulurken AB standartları ve küresel standartlar ile uyum halinde olması göz önünde bulundurulurken ISSB ve GRI ile görüşülerek mevzuat, tavsiyeler ve bilgilendirme çerçevesinde ortaya çıkmıştır.
- Zaman içerisinde tüm işletmeler için raporlama ve denetleme faaliyetleri uygulanacaktır.

CSRD ile birlikte raporlama yapması gereken işletmelerin yelpazesi büyük ölçüde genişletilmiştir. Borsada işlem göre tüm kuruluşlar ve aşağıdaki üç kriterden ikisini karşılayan işletmeler raporlamaya tabii tutulacaktır (EYDK, 2022) ;

- 1- 250 kişiden fazla çalışana sahip olan işletmeler,
- 2- Yılda net ciro olarak 40 milyon Euro yu aşan şirketler,
- 3- Finansal durum tablosunda 20 milyon Euro ve fazlası olan işletmeler.

CSRD uygulayacak işletmelerde, AB yesi işletmeler için sigorta ve kredi kuruluşları dahil borsaya kote işletmeleri, AB dışı işletmelerde, AB yesi ülkelere bağlı ortaklıkları bulunan, AB yesi ülkelerde faaliyet gösteren herhangi bir kolu bir önceki yıl 40 milyon Euro dan fazla ciro yapmış veya AB lkelerinde 150 milyon Euro işlem gerçekleştirmiş kuruluşlar sorumlu olarak kapsama dahil edilmiş, AB dışı işletmelerin raporlama zorunluluğunun 2028 yılı mali dönem ile başlayacağı bildirilmiştir (TB, 2024).

1.3.3.11. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi, 1999 yılında dönemin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan'ın katkılarıyla ortaya çıkmış, 2000 yılında Temmuz Ayı BM Toplantısında uygulamaya koyulacağı bildirilmiştir. Rekabet koşullarında ekonomik fayda sağlamak ve kurumsal sosyal sorumluluk ilkesini benimseyen sözleşmede temel amaç, gönüllülük bağı ile üye ülke ve kuruluşlara sürdürülebilir ekonomiyi anlatmak ve bunu standartlara bağlamaktır (Uğur, 2019, s. 5). Sözleşme, insan hakları, işgücü, çevre ve yolsuzlukla mücadele konularını kapsayan 10 ilkeden oluşmaktadır. BM Küresel İlkeler Sözleşmesi komisyonu, işletmelerin belirlenen 10 ilkeyi benimseyerek kurumsal sürdürülebilirliğin daha istikrarlı devam edebileceği bir ortam sağlamayı teşvik eder. İşletmeler çerçevesinden sözleşmeye dahil olmanın, uluslararası iletişimin kolaylaştığı, yasal problemler yaşanmanın minimize edildiği, finansal piyasada fırsatların arttırıldığı ve çalışan motivasyonunun yükseltildiği gibi olumlu sonuçları bulunmaktadır. Gönüllülük esasına sayalı olan sözleşmenin katılımcılar için bağlayıcılığı bulunmamaktadır (Bektaş, 2024, s. 20). Buna ek olarak, katılımcı işletmeler sürdürülebilirlik raporlama standartlarından sektörleri için kendilerine uygun standartları uygulamayı, şeffaf ve hesap verilebilirlik ilkesi kapsamında performans paylaşımını ve küresel anlamda sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı olmayı taahhüt etmiş olurlar (UN, t.y.g).

2000 yılında çalışmalarına başlayan Küresel İlkeler Sözleşmesi, günümüzde 160'ın üzerinde ülkede, 20.000'den fazla işletmede ve 4.500'ün üzerinde şirket dışı kurumlar tarafından kabul görmüş hacim olarak en büyük küresel inisiyatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözleşme, sürdürülebilir ekonomi politikasını teşvik ederek kuruluşların sorumlu iş yapma faaliyetlerini geliştirir, aynı zamanda işletmeler için şeffaf değerlendirme profili çizerek kapsayıcı bir çerçeve konumuna gelmiştir (Global Compact, UN Global Compact, 2023). BM Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu 10 ilke bağılı bulundukları uluslararası bildirgeler ve ana başlıklar ile aşağıdaki tabloda gösterilmiştir ;

Tablo 9: Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi Sorumluluk Alanları, İlkeleri ve Uluslararası Bildirgeler

Sorumluluk Alanları	İlkeler	Bağlı Bulunulan Uluslararası Bildirgeler
İnsan Hakları	İlke 1- İşletmeler insan hakları bildirilerini benimsemeli ve bu haklara saygı duymalıdır. İlke 2- Gerçekleşebilecek insan hakları ihlallerinden iş dünyası uzak durmalı, insan haklarını gözeterek taraf olmalıdır.	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
Çalışma Standartları	İlke 3- İşletmeler çalışanların toplu müzakere ve sendikalaşma hakkını desteklemelidir. İlke 4- Zorla işçi çalıştırma uygulamaları tamamen sona ermelidir. İlke 5- Hangi koşulda olursa olsun çocuk işçi çalıştırma uygulamaları son bulmalıdır. İlke 6- Çalışanlar için işin başlaması ve devam etmesi sürecinde eşit olunmalı, hiçbir çalışan ayrımcılığa maruz bırakılmamalıdır.	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi
Çevre	İlke 7- Çevre sorunlarına tedbir amaçlı alınan her türlü uygulama işletmeler tarafından desteklenmelidir. İlke 8- Çevresel sorumluluk konusunda bilgi paylaşımı yapılmalı ve çevresel sorumluluk bilincini yükseltecek faaliyetler desteklenmelidir. İlke 9- Teknolojik olarak çevre dostu projeler desteklenmeli ve yaygınlaştırılmasına katkı sağlanmalıdır.	Birleşmiş Milletler Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi
Yolsuzlukla Mücadele	İlke 10- İşletmeler ve paydaşları finansal veya finansal olmayan rüşvet ve haraç gibi her türlü yolsuzlukla mücadele etmelidir.	Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi

Kaynak: Global Compact, 10 İlke, (2024)'teki bilgiler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.3.3.12. Türkiye’de Sürdürülebilirlik Uygulamaları ve Standartlar Çerçevesi

Türkiye’nin uluslararası düzeyde çevre politikalarına yönelik ilk en önemli adımı 1972 Stockholm Konferansındaki çevre politikaları katılımı olarak görülmektedir. Türkiye’nin AB gümrük ve ticaret mevzuatı ve çevre politikalarıyla uyumlu bir yol izlemesindeki sonraki önemli adım 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması

olarak düşünülebilir. Bu anlaşma, AB entegrasyon sürecinde önemli bir etki yaratmış ve AB ile yeni bir ortaklık ilişkisinin doğmasına neden olmuştur. İmzalanan anlaşma sonrasında Türkiye, uluslararası kabul görmüş çevre koruma taahhütlerine daha fazla önem vermeye başlamıştır (Ay, 2017, s. 92). 2000’li yıllardan başlayarak ta, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir enerji, sürdürülebilirlik politikası gibi alanlarda sürdürülebilir kalkınma kavramı sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. 1963 yılından başlamak üzere günümüze kadar son olarak onuncusu gerçekleşen kalkınma planları hazırlanmış olup, çevre problemlerine ilk olarak 1973-1977 tarihleri arasında planlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında değinilmiştir. 1996-2000 tarihleri arasında kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sürdürülebilir kalkınma düşüncesine uygun olarak çevre, sosyal denge ve ekonomik faktörlerin entegre biçimde yer aldığı, sonraki dönemlerde sürdürülebilir kalkınma kavramına daha geniş yer verildiği ve planlama hedeflerine dahil edildiği anlaşılmaktadır (Terzi, 2017, s. 18-19-20).

Sürdürülebilirlik konusunda Türkiye’de her geçen gün daha nitelikli çalışmalar yapılarak sürdürülebilirlik bilinci oluşturulmaktadır. Yapılan çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir (Asan, 2023a) ;

Çevre Kanunu ve Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi Eylem Planı: 1983 yılında çıkarılan Çevre Kanunu ile çevre koruma uygulamaları ve düşüncesi yasal bir zeminde yer bulmuştur. 2019 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi ve Eylem Planı kabul edilerek çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda sürdürülebilirliğin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla hedefler ortaya konmuştur.

Geri Dönüşüm Çalışmaları: Türkiye’de geri dönüşüm alanında yapılan çalışmalar yerel yönetimlerin ve STK ların da desteğiyle son yıllarda artmaktadır. Ek olarak ambalaj atıklarının geri dönüştürülebilmesi için toplumda bilinç uyandırma düşüncesi her geçen gün gelişmektedir.

Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve hidroelektrik enerji yatırımları yaygınlaşmaktadır.

Yeşil Ekonomi ve Temiz Üretim: Bu düşünce kapsamında çevre ile uyumlu teknolojilerin kullanımı ve üretim sürecinde çevreye verilebilecek zararın önüne geçilebilecek önlemlerin alınmasını kapsamaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının küresel alanda öncelik olarak algılanmaya başlamasıyla işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetim raporlarını yayınlamaları, bu raporların hesap verilebilirlik düşüncesine uygun şeffaf olarak hazırlanması süreci önem kazanmıştır. Uluslararası kuruluşların standartları dikkate alınarak Türkiye’de ülkedeki yasal mevzuatla entegre olarak özel koşullar dahilinde, Türkiye’deki işletmelerin ve diğer çevrelerin yararlanabileceği bir standart oluşturma ihtiyacı sonucu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) oluşturulmuştur (Sustainable Agenda, t.y.). TSRS, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) tarafından 2022 yılında yayınlanan ve işletmelerin uluslararası standartlarla entegre olarak uygulaması gereken bazı standartlardan oluşmaktadır. Türkiye’de TSRS’nin işletmeler tarafından uygulanması belirli kriterler içermekte olup bununla ilgili bilgi 29/12/2023 tarihli 32414 sayılı Resmi Gazete de yayınlanmıştır. Buna göre ; aktif toplamı 500 milyon TL ve üzeri, yıllık net satış hasılatı 1 milyar TL ve üzeri, çalışan sayısı 250 ve üzeri olan 3 kriterin ikisini iki dönem karşılayan şirketler standartlara uymakla mükellef olarak kararlaştırılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2023).

TSRS, Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (IISB) nin yayınlamış olduğu S1 ve S2 çerçevelerinde belirtilen standartlara tam uyumlu olarak hazırlanmıştır. 29/12/2023 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanarak yasal statü kazanan standartlar, yukarıda belirtilen kriterleri taşıyan şirketlerin 01/01/2024 tarihinden itibaren zorunlu olarak uygulanması yayınlanmıştır. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024). KGK tarafından Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümler (TSRS-1) ve İklimle İlgili Açıklamalar (TSRS-2) olarak 2 ana başlıkta açıklanan kararlarda, IFRS ve ISSB tarafından hazırlanan standartlara entegre olarak bir standartlar paketi ortaya koyulduğu anlaşılmaktadır. TSRS’nin amacı, işletmenin sürdürülebilirlik ilkesi altında risklerini ve fırsatları paylaşma zorunluluğunun bulunması olarak tanımlanmıştır (Yorulmaz, 2024).

AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD) ile birlikte AB Yeşil Mutabakatı prensipleri göz önünde bulundurularak hız kazanan uygulamalar, günümüzde AB içerisinde yaklaşık 50 bin işletmenin sürdürülebilirlik raporlaması hazırlaması ile sonuçlanmıştır. Söz konusu raporlamalar zorunlu güvence denetimine tabii olmuştur. Türkiye’de büyük işletmeler ile birlikte başlayacak bu zorunlu

sürdürülebilirlik raporlaması hazırlama sürecinde, yeşil finansmana açık kapı olabilmek, uluslararası yatırımların Türkiye'ye gelmesinde olumlu etki bırakmak, küresel sermaye dağılımında eline geçeceği güç ile yakın gelecekte potansiyel ülke konumuna gelmek gibi hedefler, TSRS'nin Kurul Kararı'nda belirtilen amaçlarındandır (KGK, t.y.).

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

2.1. Turizm Tanımı ve Önemi

E. Guyer Freuler tarafından 1905 yılında yapılan tanıma göre turizm ; “Toplumun ve toplumsal sınıfların daha fazla kaynaşması neticesinde ticaret, endüstri ve ulaşımın gelişmesiyle insanların hava değişikliğine, çevre güzelliğine, dinlenme ihtiyacına duyulan eğilim, doğadan yakın zaman içerisinde keyif almaya dayanan bir olaydır” olarak tanımlanmaktadır (Denizer, 1992, s. 2). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)’nün turizm tanımı ise karşımıza; “Kişilerin bir yılı aşmamak üzere ikamet ettikleri yerden başka bir yere boş zaman değerlendirme, iş veya benzeri bir amaçla yaptıkları seyahat ve konaklama aktiviteleri” olarak çıkmaktadır (Özdemir M. , 2017). Ayrıca başka bir tanıma göre turizm, insanların dinlenme, eğlenme ve özel ilgi alanlarına göre para kazanma amacı olmadan yaşadıkları yerden ayrılarak turizm hizmeti veren organizasyonlardan yararlanması süreci şeklinde tanımlanmıştır (Gökçe, 2016, s. 4). Tunca Toskay turizm tanımını; “insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına yaptıkları seyahatler ile buradaki işletmelerin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür.” olarak vermektedir (Toskay, 1989, s. 28)

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra turizm tanımının, devletlerin kendi içlerinde kümelenmesi ve ekonomik sürecin önem kazanması etkisiyle ekonomik tanımlamalar yapıldığı görülmektedir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 2). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise turizm kavramı geniş bir anlamda Prof. Caspar tarafından “turizm işletmeleri ve organizasyonları ile bunların oluşturduğu alt organizasyonlara ekonomik, sosyal, politik, teknolojik ilişkileri ve çevre ile ilişkileri olan küresel sistem” olarak tanımlanmıştır (Bezirgan, 2008, s. 6).

Birçok sektörle bağlantılı olan turizm, bu özelliği nedeniyle karmaşık bir sistem olarak düşünülse de, tüm bu ilişkiler ağı turizmi çok yönlü ve etkileşime açık bir bileşen olarak ortaya koymaktadır (Doğru Ü. , 2023, s. 6). Sektör olarak turizm, milletlerarası ilişkiler ve dünya barışına olumlu etkileri, ekonomik kalkınma sağlaması, istihdam yaratması gibi nedenlerle ülkeler açısından önemli bir konumda bulunmaktadır

(Avcıkurt & Erdem, 2006). 1980'lerden beri "bacasız sanayi" olarak nitelenmeye başlayan turizm kavramı, insanların başka ülkelere ve destinasyonlara giderek ziyaretleri sürecindeki ekonomik hareketlilik ile ülkelere ve şehirlere ekonomik katkı sağlamakta, turizmin 20. Yy'ın sonlarında ekonomik anlamda vazgeçilmez bir disiplin olduğu anlaşılmaktadır (İbiş, 2017, s. 45).

Turizm uluslararası anlamda önemli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Çağımızda evrensel hukuk düzenindeki iyileştirmelerden kaynaklı elverişli ortam, teknolojinin gelişimiyle ulaşım araçlarının daha konforlu bir hale gelmesi ve turizm faaliyetleri için kişi veya grupların bir yerden başka bir yere gitmesinin kolaylaştığı göz önünde bulundurularak, turizm faaliyetleri önceki yıllara göre çok daha fazla kişi sayısının katılımıyla gerçekleşir hale gelmiştir. Bu kadar fazla sayıda insan hareketliliğinden meydana gelen organizasyonda ihtiyaçlar artacak, olumlu sonuçlarının yanında olumsuz sonuçları da doğacaktır. Nitekim turizm, kendi iç yönetimiyle birlikte ulusal ve uluslararası anlamda ekonomik ve sosyal bağlamda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Eralp, 1983, s. 26).

2.2. Turizmin Tarihsel Gelişimi

İnsanların ilk çağlarda hayatlarını idame ettirme amacıyla seyahat ettikleri bilinmekte ve turizmin tarihsel gelişiminin insanlık tarihi ile başladığı düşünülmektedir (Kadiroğlu, 2023, s. 5). Turizm günümüzde bacasız sanayi olarak görülerek konaklama, ulaştırma, yiyecek içecek, satış ve pazarlama gibi faaliyetleri tek çatı altında buluşturarak sürükleyici bir sektör olma özelliği taşımaktadır (Kara, Çömlekçi, & Kaya, 2012, s. 76).

Günümüzden yaklaşık bir milyon yıl önce insanların Güney Afrika ve Orta Afrika bölgelerinden kuzey yönlü göç hareketi gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bu göçlerin amaçları, daha güvenli yerler bulabilmek, barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamak olarak karşımıza çıkmaktadır (Sarı Çallı, 2015, s. 7-8). Sümerlilerin yazıyı bulması ve Lidyalıların parayı bulmasıyla toplumlardaki ticaret gelişmiş, bu da seyahat çağının başlamasına neden olmuştur (Köseoğlu, 2019, s. 8). İlk çağlarda ortaya çıkan seyahat hareketlerinin sebepleri ; ekonomik ve askeri sebepler, sağlık ve beslenme ihtiyacı ile spor aktiviteleri, dini bölgelere daha yakın olabilmek, kültürel aktivitelere ulaşabilmek olarak karşımıza çıkmaktadır (Solmaz, 2019, s. 871).

Romalılar seyahat aktivitelerinin temelini Yunan prensiplerinden alarak boş zamanların değerlendirilmesi fikri ön plana çıkmış, bunun neticesinde kıyı kesimlere yapılan seyahatler dikkat çekmiştir (Yıldırım İ. I., 2004, s. 14). Roma döneminde turizm amaçlı seyahatlerin artmasındaki temel neden toplumun refah seviyesinin yükselmesi ve ticari faaliyetlerin artması olarak gözlemlenebilir (Solmaz, 2019, s. 873).

5. Yüzyıl'da Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla İlkçağ kapanmış, Roma İmparatorluğunun sağladığı seyahat güvenliği ortadan kalkmaya başlamış ve bunun sonucu olarak seyahat faaliyetlerinde azalma olduğu anlaşılmaktadır. Ortaçağ'da dinsel temalı seyahatler ön plana çıkmaktadır. Kuzey Avrupa'dan Ortadoğu coğrafyasına kadar uzanan Haçlı Seferleri Ortaçağ'daki en büyük kitlesel seyahat hareketidir ve uzun mesafe ile zaman doğrultusunda yol üzerinde bulunan topluluklar ile kültürel etkileşim yaşandığı söylenebilir (Erkmen, 2019, s. 12). Avrupa ve Ortadoğu'da görülen bu çağdaki din temelli seyahat hareketlerinin yanında ünlü gezgin Marco Polo, Kubilay Han'ın konluğu olarak Çin coğrafyasında 20 yıl yaşamış, bu seyahatinden önce İran ve Afganistan'ı geçmiştir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 5). Bunun yanında diğer bir ünlü gezgin İbn-i Batuta, birçok kez Hac ziyaretini gerçekleştirmiş, İspanya ve Çin ziyaretlerinde bulunmuştur. Oluşturulan yazınlar ile diğer insanların farklı coğrafyalar üzerindeki merakının arttığı ve seyyahları örnek alan insanların seyahat isteklerinin ortaya çıktığı bilinmektedir (Sarı Çallı, 2015, s. 12).

Rönesans hareketlerinin başlamasıyla 14. ve 16. Yüzyıllarda seyahat faaliyetlerinin etkisini artırdığı görülmektedir. Daha geniş coğrafi alana sahip olan tüccarlar, yöneticiler ve krallar uzak yerlere gitmeye başladılar ve artan ticari faaliyetler ile birlikte seyahat rotalarını genişleten tüccarlar sonucunda yeni ticaret yollarının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde tecrübe edinme ve öğrenme duygusuyla yapılan seyahatler artmış, turist kelimesi literatüre kazandırılmıştır (Koçer, 2020, s. 332-333). Yeni Çağ'da turizm hareketliliğinin tekrardan başlamasıyla Grand Tur faaliyetlerinin ortaya çıktığı, keşif ve seyahat amaçlı aktivitelerin maddi durumu olan İngiliz ailelerinde zamanla moda haline aldığı görülmektedir (Bhatia, 2002, s. 10). İlk kez Richard Lassels'in Voyage Of Italy adlı 1670 tarihli eserinde görülen bu planlı seyahat düşüncesinin, kısa zamanda dönemin aristokratları ve sanatçıları tarafından odak noktası haline geldiği ve bu seyahatlerin zamanla klasik kültür ve eğitim metodu olarak görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır (Koçer, 2020, s. 333). Yeniçağda Osmanlı

Devleti'ne bakıldığında fetih politikası ile seyahatler düzenlendiği anlaşılmakta, gerçekleşen seferler neticesinde kültür etkileşimi yaşanmakta ve Çaldıran Seferiyle kutsal emanetlerin İstanbul'a getirilmesi ile o tarihten günümüze kadar ziyaretlerin gerçekleştiği görülmektedir (Erkmen, 2019, s. 16).

Yakın Çağ'da gelişen endüstri ve sanayi sonrasında günümüzde modern turizm olarak bildiğimiz seyahat faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır (Çallı Sarı, 2015, s. 14). Sanayi devrimi ile birlikte buharlı gemiler ve demiryollarının gelişmekte olduğu ve gerçekleşen seyahatlerin mesafesinin uzayarak sayılarının arttığı görülmektedir (Çetin, 2019, s. 432). Yaşam standartları ve iş çevresinin değişmesiyle birlikte seyahat aktivitelerinin insanlar için bir ihtiyaç olma duygusu olarak görülmeye başlanmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte o güne kadar maddi varlıklı sosyal sınıfların tercih ettiği seyahatlerin daha geniş kitleler tarafından ilgi gördüğü anlaşılmaktadır (Mason, 2003, s. 72).

Thomas Cook, İngiltere'nin Leicester şehrinden 12 mil uzaklıktaki bir festivale 571 kişi götürerek modern turizm seyahatlerinden ilkinin gerçekleştirmiştir (Hacıoğlu, 2019, s. 2). Asıl mesleği marangozluk ve din adamlığı olan Thomas Cook'un, 1841 yılında yapmış olduğu bu seyahat karşılığında kişi başı 1 şilin alındığı anlaşılmaktadır. Toplamda 22 millik bu yolculuk sonunda daha fazla insanın daha uzak mesafelere götürülmesini amaçlayan Cook, daha sonra İsviçre, İtalya ve Fransa seyahatleri düzenlemiştir (Cook, t.y.).

1914-1918 yılları arasında gerçekleşen 1. Dünya Savaşı'nın turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği, ancak savaşta duyulan ihtiyaçlar neticesinde motorlu taşıt sayısının artarak teknolojik gelişme yaşandığı, bunun da savaş sonrası dönemde turizm aktivitelerine olumlu sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. 1929 yılındaki büyük ekonomik kriz olan Büyük Buhran dönemine kadar olan süreçte motorlu araç sayısındaki artışlar ile birlikte seyahatlerin daha kolay ve ucuz yapıldığı, bununla birlikte sosyal turizm, kültür turları ve kamp alışkanlıklarının ön plana çıkmaya başladığı anlaşılmaktadır. Ancak 1929 yılındaki küresel çapta gerçekleşen ekonomik krizin turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Sarı Çallı, 2015, s. 16-17).

2.3. Turizm İşletmeleri Türleri

Turizm işletmeciliği, turizm faaliyetlerine katılan turistlerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetin üretimi, bu üretimin bir organizasyon haline gelmesi ve sürekliliğini kapsayan faaliyetler yapılandırması olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm kavramının karmaşık yapısı turizm işletmeciliğini çeşitlendirmiş, bu sebeple turizm işletmeciliği turistin istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetleri geliştirirken yönetim ve organizasyon alanında işletme biliminin konusu olmuştur (Sayın, 2019, s. 27).

Turizm işletmeciliği zamanla ekonomik, sosyal ve çevresel boyutta değerlendirilmeye tabii olmuş, ihtiyaç ve isteklerin karşılanmasına yönelik işletme faaliyetleri çeşitlilik göstermiştir. Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 76);

- Konaklama İşletmeleri
- Ulaştırma İşletmeleri
- Yiyecek-İçecek İşletmeleri
- Seyahat İşletmeleri
- Rekreasyon İşletmeleri
- Hediye Eşya İşletmeleri
- Yan Hizmet İşletmeleri

Oral (2001)'den aktaran Aymankuy (2005)'e göre, turizm işletmeleri aşağıdaki gibi temelde Seyahat İşletmeleri, Konaklama İşletmeleri, Seyahat ve Konaklama İle İlgili İşletmeler ve Animasyon Faaliyetleri İle İlgili İşletmeler olmak üzere 4 ana gruba ayrılmış ve diğer işletmeler bu grupların altında toplanmıştır ;

Tablo 10: Turizm İşletmeleri Türleri

Turizm İşletmeleri			
• Seyahat İşletmeleri 1- Esas Seyahat İşletmeleri (Ulaştırma işletmeleri) 2- Yan Seyahat İşletmeleri (Tercüman, rehberlik hizmeti veren, turizm eşyası üretimi yapan işletmeler)	• Konaklama İşletmeleri 1- Esas Konaklama İşletmeleri (Otel, Motel, Tatil Köyü) 2- Yan Konaklama İşletmeleri (Pansiyon, kamping, hostel, botel, sağlık ve spor tesisleri)	• Seyahat ve Konaklama İle İlgili İşletmeler (Tur operatörleri, seyahat acenteleri, turizm sigortası ile ilgili işletmeler, eğlence işletmeleri, finans kurumu olarak hizmet veren işletmeler, kafeteryalar)	• Animasyon Faaliyetleri İle İlgili İşletmeler (Hayvanat bahçeleri, tiyatro ve gösteri merkezleri, şans oyunları işletmeleri, toplantı ve kongre düzenleyen merkezler)

Kaynak: Oral (2001)'den aktaran (Aymanıuy, 2005, s. 40)

2.3.1. Konaklama İşletmeleri

Konaklama işletmeleri, turizm faaliyetlerini gerçekleştiren kişilerin güvenli bir şekilde konaklama, yeme-içme, eğlence vb. isteklerine cevap veren işletmelerdir. Konaklama işletmeleri, oteller, pansiyonlar, moteller, tatil köyleri, kampingler, ve turizm tesisleri olarak esas konaklama işletmeleri, apartlar, dağ evleri, karavanlar da yan konaklama işletmeleri olarak düşünülebilir (Alagöz, 2012). Turistin istek ve önceliklerine göre konaklama işletmeleri bazen ikincil öncelik olarak değerlendirilirken, konaklama işletmelerinin diğer turizm hizmet üretimi işletmeleri ile birleşmesi sonucu birincil tercih olarak görülebilirler. Bulundukları coğrafi konum açısından şehir otelleri, havaalanı otelleri, tatil köyleri, dağ otelleri ve kıyı otelleri gibi ayrılabilirler. Ayrıca konaklama işletmeleri ziyaret amaçları bakımından değişik sınıflandırmalara aşağıdaki gibi ayrılabilirler (TÜRSAB, 2024, s. 1) ;

- İşletmelerin boyutları,
- İşletmelerin ürettikleri hizmet çeşitliliği,
- İşletmelerin bulunduğu konumlar,
- Hizmet verilen müşteri profilleri,
- Seyahate çıkanların amaçları.

Konaklama işletmelerinin gelişimi ve büyümesi, sektör olarak turizmin büyümesi ile doğru orantılı düşünülmektedir. Bir destinasyonun toplam konaklama kapasitesi verileri, istihdam sağlaması, doluluk oranı gibi faktörler konaklama

işletmelerinin yatırımları ve destinasyonun bu özellikleri dikkate alınarak birbiriyle ortak hareket edebilecek bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Konaklama işletmelerinin de nitelikleri, yatırımları, kapasitesi ve hizmet alanları gibi faktörler turizm destinasyonunun çekiciliği ile birlikte artış göstermektedir. Destinasyonların genel olarak hizmet ve üretim kapasiteleri, uluslararası rekabet alanında sürdürülebilirliğin sağlanması ve işletme faaliyetlerinin ne ölçüde devam edebileceğini etkilemektedir. Buradan turizm destinasyonunun başarısının konaklama sektöründeki kalite ve niteliğe doğrudan bağlı olduğu sonucu çıkmaktadır (Sharpley, 2000, s. 9)

Oteller, temel hizmet anlayışı konaklama gerçekleştirilebilecek işletmeler olarak adlandırılmaktadır. Turistler tarafından ihtiyaç dahilinde yeme-içme ve eğlence gibi hizmetler de sağlanabilmektedir. Oteller kendi içlerinde kuruluş yeri ve konaklama ihtiyacına, faaliyet sürelerine, mülkiyetlerine, faaliyet sürelerine, mevzuat ve ulaştırma araçlarına göre sınıflandırılabilirler. Kuruluş yeri ve konaklama ihtiyacına göre oteller, şehir otelleri, kıyı otelleri, dağ otelleri, kaplıca otelleri olarak ayrılabilir. Faaliyet sürelerine göre oteller, devamlı oteller ve mevsimlik oteller, mülkiyetlerine göre oteller, özel mülkiyete ait oteller, kamu mülkiyetine ait oteller ve karma mülkiyete ait oteller olarak sınıflandırılabilir. Büyüklüklerine göre oteller, büyük oteller, orta oteller, küçük oteller, çok küçük oteller olarak ayrılmıştır. Mevzuata göre oteller, turizm işletme belgeli oteller ve belediyelere bağlı turizm işletme belgesiz otellerdir. Ulaştırma araçlarına göre sınıflandırılan oteller ise, havaalanı otelleri, istasyon otelleri ve liman otelleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Alagöz, 2012, s. 11). En az 10 odalı olan otellerin 1 yıldız alabildiği organizasyonda, otellerin yıldız sayıları arttıkça hizmet kalitesi ve müşteri ihtiyaçlarını karşılayabilen çeşitlilikler artmaktadır (Özdemir M. , Turizm İşletmeleri, 2022).

Moteller, yerleşim yerlerinin dışında ve karayollarına yakın mesafede kalan motorlu araçlar ile seyahat edenlerin konaklama, yeme-içme ve otopark gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan en az 10 odalı işletmelerdir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 84). Motellerde tesisin kolayca görülebileceği ve otopark hizmetinin verildiği yön işaretleri bulunmakta olup trafik gürültüsünün önüne geçilmesi için konumlanmasının buna göre yapılması gerekmektedir (Çatalkaya, 2024).

Tatil Köyü, eğimi yüksek arazilerde 3 kat olabilen ancak yaygın olarak en fazla 2 katlı olan, doğanın içerisinde en az 60 odalı konaklama tesisleridir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 84). Tatil köyleri yönetmelikte belirtilen özelliklerini gerçekleştirmeleri durumunda 4 yıldızlı veya 5 yıldızlı tatil köyleri olarak sınıflandırılabilirler (Alagöz, 2012, s. 18). Tatil köylerinin içerisinde tesisin konumuna ve kurulum standartlarına göre jimnastik, koşu ve yürüyüş parkurları, futbol, basketbol ve voleybol gibi çeşitli spor aktivitelerinin sunulabileceği alanlar bulunabilir. Ayrıca tatil köylerinde serbest zamanların geçirebileceği doğal çevre ile entegre biçimde sosyal alanlar bu işletmeleri diğer konaklama işletmelerinden ayıran temel özelliklerdendir (Ünal & Bayar, 2021, s. 77-78).

Pansiyonlar, en az 5 odalı, müşterilerin yeme-içme ihtiyaçları gibi kendi ihtiyaçlarını giderebilecekleri, basit yönetimi olan ve oteller kadar kapsamlı hizmetler sunmayan konaklama işletmeleridir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 84). Pansiyon mutfaklarında müşteriler için yeterli sayıda yer alan buzdolabı, kızarma makinesi, su ısıtıcısı, pişirme ocakları gibi araçlar bulunmakta, müşteriler bu hizmetleri kullanarak ortak alanlarda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir (Ünal & Bayar, 2021, s. 79).

Kampingler, Turizm Yatırım İşletmeleri Yönetmeliği'ne göre en az 30 ünitesi olan, deniz, göl, doğal manzara gibi yerler ve yakınlarına kurulan ve müşterilerin genellikle kendi imkanlarıyla yeme-içme, spor, eğlence ihtiyaçlarını karşıladıkları tesisler olarak bilinmektedir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 84). Kamping alanı, bulunduğu konuma göre çit veya duvar ile çevreden ayrılarak kendi içerisinde ağaçlandırılabilir. Boş alanlar çimlendirilerek kamping tesislerinin içi turistlerin doğal ortamda eğlenebilecekleri bir yer haline getirilir. İklim ve arazi şartları dikkate alınarak yol ve güzergah düzenlemeleri yapılmalıdır (MEB, 2011, s. 7). Kampinglerde kampçı ünitesi çadırlar ve karavanlardan oluşur ve her bir kampçı ünitesi ortalama 80 metrekare olarak düşünülmektedir. Kampinglerde müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri satış noktaları, ilk yardım üniteleri, karavanlara, çadırlara veya bungalovlara elektrik ve su sağlayacak alt yapılar bulunmaktadır (Ünal & Bayar, 2021, s. 79).

Apart Oteller, apartman konseptine uygun veya birbirinden bağımsız meskenler olarak tasarlanan konaklama ihtiyacını karşılamaya yönelik işletmelerdir. Apart otellerde müşterilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik ortak alanlar ve kişisel alanlar

yaratılarak mutfak malzemeleri gibi ürünler müşterilerin kullanımına sunulabilir. Pansiyonlardan farkı daha çok müşterilerine bir ev ortamı sunması, salon, mutfak ve yatak odasının bulunduğu bir apartman dairesi özelliklerine uygun tasarlanmış olmasıdır (Çalımlı, 2019, s. 16).

Hostel, gençlik turizminin ihtiyaç ve isteklerini karşılamaya yönelik oluşturulan Turizm Yatırım ve İşletmeleri Yönetmeliği'ne göre en az 10 odalı konaklama işletmeleridir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 85). Genellikle gezginler tarafından tercih edilen bu işletmelerde tuvalet, banyo, mutfak gibi yerler müşterilerin ortak kullanımlarına sunulmuştur (Esen, 2011, s. 6). Hostellerde lokanta veya restoran hizmeti yerine genellikle müşterilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir ortak alan tasarlanmış olup, kadınlar ve erkekler için ayrı bölümler olarak veya kişi başı en az 4 metrekare alan ayrılmış bir tasarımı bulunmakta, her 8 yatağa en az 1 banyo, tuvalet gibi ortak alan düşecek şekilde faaliyette olan işletmelerdir (Ünal & Bayar, 2021, s. 81).

Diğer işletmeler, yukarıda bahsedilen konaklama işletmeleri dışında kalan ve müşterilerine konaklama, yiyecek-içecek ve eğlence gibi hizmetler sunan işletmelerin genel olarak adlandırılmasıdır. Bu diğer işletmeler sınıfında yer alan işletmelere cruising gemiler, dağ evleri, trenler, sağlık ve spor tesisleri ile bunlara benzer kompleksler örnek olarak gösterilebilir (Karabulut, 2005, s. 49).

2.3.2. Yiyecek İçecek İşletmeleri

Talepler üzerine sundukları alt yapı ve ekipmanlar ile hizmet anlayışını birleştirerek yeme içme ihtiyacını, bunlara ek olarak bazen eğlence ihtiyacını karşılayan işletmeler yiyecek içecek işletmeleri olarak tanımlanmaktadır. Yiyecek içecek kültürünün hızla gelişmesi ve değişime uğraması sektördeki işletmelerin yeni talep ve ihtiyaçları karşılayabilecekleri anlamda işletmelerin değişime ayak uydurmaları zorunluluk halini almaktadır (Türksoy, 2007, s. 109).

Türkiye'de yasal mevzuata göre 3 yıldız ve üzeri konaklama işletmelerinde yiyecek-içecek hizmeti vermesi gerekmektedir. Ancak bir çok işletme bu hizmeti gerek altyapı yetersizliklerinden gerekse işletme maliyetleri esas alınarak gerçekleştirememektedir. Buna bağlı olarak turizm yerlerinde bulunan konaklama işletmelerinin bu hizmet eksikliğinden yöresel mutfaklar, dünya mutfakları, gastronomik lezzetler sunan restoranlar ve işletmeler faaliyet göstermektedir (Kozak,

Kozak, & Kozak, 2023, s. 86). Yiyecek içecek işletmeleri turizmin bir parçası halinde çoğu ayrı işletmeler olarak ve bazıları konaklama işletmeleri bünyesinde veya ortaklık olarak hizmet vermektedir (Gültekin, 2022, s. 83).

Yiyecek içecek işletmelerini Restoranlar (Özelliklerine göre restoranlar ve Hizmet anlayışına göre restoranlar), Barlar, Cafe, Gazino-Taverna veya Eğlence Yerleri olarak sınıflandırmamız mümkündür. Bu işletmelerin ortak özellikleri turizm faaliyetlerinde bulunan kişilerin talepleri üzerine ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yiyecek içecek hizmeti sunmak ve bazı işletmelerde ek olarak buna eğlence hizmeti sunmak olarak düşünülebilir. (MEB, 2011, s. 32). Ek olarak restoranlar, sundukları hizmet standartları ile araç gereçlerin, konum ve nitelik bakımından birinci sınıf restoranlar ve ikinci sınıf restoranlar olarak ayrılabilirler (Ünal & Bayar, 2021, s. 81).

Yiyecek içecek işletmelerinde menüler ve hizmet kalitesi müşterinin talebine göre oluşturulurken finansal göstergeler takip edilmeli, ne müşterinin uzaklaşmasını sağlayacak ve tercihlerini değiştirmesine neden olacak kadar pahalı ne de işletmenin ekonomik açıdan zarar etmesini sağlayacak kadar ucuz olmalıdır. Müşterilerin yiyecek içecek işletmeleri ile ilgili tercihleri fiyat, alışkanlıklar ve psikolojik olarak ta değişkenlik gösterebilir (Aymanıkuy, 2005, s. 42).

2.3.3. Seyahat İşletmeleri

Turizm sektöründe seyahat işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri olarak sınıflandırılabilir. Tur düzenlemek, yolcu transferi gerçekleştirmek, rezervasyon yapmak, müşterilere bilgi sağlamak, turistik turlara ulaşım imkanı sağlamak, konferans ve sergiler düzenlemek, turistik satış malzemelerinin tanıtımı gibi faaliyetlerde bulunanlar seyahat acenteleri olarak adlandırılabilir. Seyahat acenteleri kendi içerisinde yasal ve yapısal sınıflandırma olarak ayrılmaktadır. Tur operatörleri ise, hazırlamış oldukları turistik organizasyonu bir paket haline getirerek kendi büroları veya temsilciliklerinde, veya seyahat acenteleri aracılığı ile tanıtımını yaparak satışta bulunan işletmelere verilen isimdir. Tur operatörleri de uzmanlık alanlarına göre ve üretim şekillerine göre olmak üzere kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır (Ünal & Bayar, 2021, s. 84). Tur operatörlerini daha çok toptancı anlayışa sahip yapılar ve seyahat acentelerini aracılık faaliyetlerini yürüten organizasyonlar olarak düşünmemiz mümkündür (Gültekin, 2022, s. 83).

Seyahat acenteleri ve tur operatörleri arasındaki farklar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (TÜRSAB, 2019, s. 13) ;

- Tur operatörleri üretici konumunda yer alırken seyahat acenteleri aracılık faaliyetlerinde bulunur.
- Tur operatörleri organizasyonda risk alır ancak seyahat acenteleri risk almaz.
- Tur operatörleri sektörde toptancı, seyahat acenteleri ise perakendeci olarak düşünülebilir.

2.3.4. Ulaştırma İşletmeleri

Başlangıç ve bitiş noktasındaki ilişkinin ayrılmaz bir parçası olan ulaştırma, turizmde faaliyet gösteren işletmelerin önemli bir parçasıdır. Ulaşım hizmeti bakımından yeterli niteliklere sahip olmayan turizm destinasyonlarının gelişme konusunda geride kaldığı düşünülmektedir. Ulaştırma hizmeti veren işletmelerin faaliyetlerinden ekonomik verimlilik oluşmasının yanında müşterilerin rahat, konforlu, güvenli bir şekilde seyahat etmeleri önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaşım işlemlerinin kolay, ucuz ve güvenilir olması zamanla kitle turizmini cazip hale getirmiş ve turizm hareketleri zengin kesimin düzenli yaptığı aktiviteler olmaktan çıkarak diğer ekonomik grupların turizme ilgi duymasını sağlamıştır. Ulaştırma işletmeleri nakil seçeneklerine göre karayolu işletmeleri, denizyolu işletmeleri, demiryolu işletmeleri ve havayolu işletmeleri olarak sınıflandırılabilir (Zafer Kavacık, 2020).

Turizmde ulaştırma faaliyetlerinin gerçekleşmesinde aşağıdaki 3 faktör önemlidir (TÜRSAB, 2024, s. 2) ;

1- **Taşınan** : Turizmde taşıma yolcu ile birlikte eşyaların taşınmasını içermektedir. Bu ulaştırma organizasyonunda temel amaç, taşınanı (kişi veya eşya) en hızlı biçimde en uygun maliyetle güvenli olarak talep edilen bölgeye naklini gerçekleştirmektir. Taşınan için turizm faaliyetlerinde zaman geçirilecek yer ile birlikte ulaşım imkanları tercih sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2- **Alt Yapı** : Çıkış noktasından başlanarak istasyon ve terminaller ile varış noktasına gidilecek ulaşım türüne göre değişen kara, hava, deniz veya demir rotası ulaştırmanın alt yapısını oluşturmaktadır. Ayrıca gidilen mesafede teknik ve teknolojik destek bulunması ulaşımın niteliği bakımından önemli rol oynamaktadır. Turizmde

genellikle kitlesel ulaşım anlayışı ile kara, deniz, hava ve demir yolları geliştirilmesi yapılırken bunlara ek olarak bisiklet, motosiklet ve at ile ulaşım gibi çeşitlilikler talep edilebilir, bunun için alt ve üst yapı yeterliliklerinin tamamlanması gerekmektedir.

3- **Taşıt** : Turizmde kullanılan ulaşım taşıtları çeşitlilik göstermekle birlikte en çok tercih edilen taşıt türü havayolu taşıtları olarak belirlenmiştir. Özellikle kitle turizmi kapsamında birim maliyetlerin düşerek uzun saatler alabilecek yolculukların birkaç saat içerisinde gerçekleşmesi havayolu taşıtlarına olan talebin artmasına neden olmuştur.

İnsanlık tarihinde ulaşım amacıyla ilk gelişen denizyolu ve demiryolu ulaşımı olmuşsa da, karayolu alt yapısının hızla gelişmesi ve daha konforlu bireysel seyahat etme özgürlüğünün ön plana çıkması zamanla karayolu ulaşımına olan talebin artmasını sağlamıştır. Son yıllarda ise havayolu taşımacılığının sivil havacılık tarafından yapılan teknik ve teknolojik gelişmeler ile ulaşım konforu, hızın ve güvenliğin sağlanması noktasında havayolu ulaşımının en sık tercih edilen ulaşım türü olduğu anlaşılmaktadır (Ünal & Bayar, 2021, s. 86-87).

2.3.5. Diğer Turizm İşletmeleri

Konaklama işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri, seyahat işletmeleri ve ulaştırma işletmeleri dışında kalan, özel olarak veya kurumsal anlamda mal ve hizmet üreten işletmeler bu sınıflandırmada değerlendirilebilir. Turizm kapsamında mal ve hizmet üreten işletmeler, turizm faaliyetlerine hizmet eden işletmeler, turizm ile ilgili özel hizmet üretimi yapan işletmeler ve turizm tanıtım faaliyetlerini ve reklam yapan işletmeler bu grupta değerlendirilebilir (Kahraman, 2019).

Turizm aktiviteleri sırasında konaklama, yiyecek içecek ve seyahat hizmetlerinin dışında çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Seyahat acentelerinin sunduğu hizmetler, rekreasyon işletmelerinin planlamış olduğu hizmet çeşitlilikleri, tatil süresince kullanılabilecek eşyaların satışının yapıldığı hizmetler ile hediyelik eşya üretim veya satışı yapan işletmeler, tercümanlık faaliyetleri diğer turizm işletmeleri kavramı altında yer alan işletme çeşitleri olarak düşünülebilir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2023, s. 91).

Ünal & Bayar (2021)'deki çalışmalarında turizm işletme türlerinden diğer işletmeler kapsamında kongre ve sergi merkezleri, turizm kentleri, turizm merkezleri, tatil siteleri ve villaları ve mola yeri işletmelerini incelemişlerdir. Bu işletmelerin ortak

özellikleri konaklama ve yiyecek içecek dışında turizm ile ilgili ve süreçte turizm faaliyetlerine mal veya hizmet üreterek ticari kazanç sağlayan işletmeler olmalarıdır. İşletmelerin her birinin özellik ve niteliklerinin farklı olması ile birlikte birleştirici nokta turizm işletmeleri kapsamında yer almaları olmuştur. Bazı işletme türleri konaklama veya yiyecek içecek hizmetlerini de gerçekleştirmekte ancak yasal dayanak ile ve literatürde diğer işletmeler sınıflandırmasına dahil olmaktadır.

Turizm işletmelerini turizm faaliyetlerinin aktif olarak devam ettiği ve gelişme gösterdiği destinasyonlarda sınırlamak zor bir düşüncedir. Bu destinasyonlardaki büyüklü küçüklü tüm işletmeler bölge halkına ekonomik kazanç sağlayarak kültür alış verişinin yolunu açmakta, aynı zamanda turistlerin turizm aktiviteleri esnasında mal ve hizmet talebini karşılamaktadırlar. Bu nedenle turizm destinasyonunda bulunan herhangi bir işletmenin turizm işletmesi sınıfında düşünülebilmesi karşımıza çıkmaktadır (Güçlü, 2021, s. 54).

2.4. Sürdürülebilir Turizm Kavramı, Sürdürülebilir Turizmin Yararları, Önemi ve İlkeleri

Sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkışına bakıldığında özellikle kitle turizminin 1960'lı yıllarda önemli derecede yükselmesinden başlamış ve günümüze kadar turizm etkinliklerinin gelişimi devam etmiştir. 1970'li yıllarda turizm ile ilgili yayınlarda, özellikle turizmin ekonomideki etkilerine gelişmekte olan ülkeler özelinde bakılmıştır. Bu zamanlarda gelişen diğer kavram ziyaretçi yönetimidir. Turizmin sosyal, kültürel ve iktisadi etkileri konularında yapılan yayınlar, 1980'li yıllarda kabul görmüştür. Bunun yanında turizm faaliyetleri ve bu faaliyetlerin gerçekleştiği bölgedeki halk arasındaki ilişkiler ilk kez detaylı bir şekilde anlamlandırılmaya çalışılmıştır (Kuter & Ünal, 2009, s. 147-148).

Doğal çevrenin önemszenmemesi ile doğada bulunan hazır kaynakların bitmeyecekmiş gibi bilinçsizce kullanılması sürdürülebilir olmayı engellemektedir. Turizm aktivitelerinin çevre ile olan ilgisi göz önünde bulundurularak zamanla doğanın tahrip olduğu, doğal kaynakların tükenmeye başladığı gerçeği kabul edilmiş, bu zararların önüne geçmek amacıyla sürdürülebilirliğin sağlanması için sürdürülebilir turizm düşüncesinin ortaya çıktığı görülmektedir. Sürdürülebilir turizm, turistik destinasyonların çekiciliğini ve ayırt edici özelliklerini koruyarak turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi süreci olarak ifade edilebilir. Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün

sürdürülebilir turizm için kabul ettiği üç ilke; çevresel ve biyolojik çeşitliliği korumak, yerel toplumların orijinal ve özgün değerlerinin bozulmaması, bölge halkının turizm endüstrisi içerisindeki çalışma koşulları sağlanarak toplumsal istihdamın arttırılması olarak karşımıza çıkmaktadır (Garda & Temizel, 2016, s. 87)

Sürdürülebilir turizm, doğanın bilinçsizce değişimine neden olmayarak çevreye zarar vermeden, ekolojiyi, biyolojik çeşitliliği, kültürel paydaşları ve diğer kaynakları koruyarak, gelecek nesillerinde aynı şekilde yararlanabilmesini hedefleyen bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir. Bunun yanında sürdürülebilir turizm ile turizm sektöründeki tüm faaliyetlerin neden olduğu çevre üzerindeki olumsuz etkinin azaltılmasını sağlayarak; kültürel mirasın yaşatılmasına, bölge halkı ile birlikte ziyaretçilerin yaşam kalitesini yükselterek yerel iktisadi politikalara katkıda bulunmayı hedeflemektedir (<https://www.gelecekturizmde.com/surdurulebilir-turizm-nedir/>, 2019).

Sürdürülebilir turizm anlayabilmek ve doğaya zarar vermeden uyum içerisinde bir turizm devamlılığını oluşturabilmek amacıyla düşünceler, görüşler ve gelecek bağlamında on ilke ortaya konmuştur (Buhalis & Fletcher, 1995, s. 5).

- 1.İhtiyaçların tanınması,
- 2.Güçsüz bölümleri ve topluluklara destek vermek,
- 3.Gelişme amacı doğrultusunda disiplinli olmak,
- 4.Doğal varlıklar ve bölge üzerinde kontrollü olmak, bölgesel gelişim ve doğal seleksiyona olumlu görüş beslemek,
- 5.Malzeme planlamasına sahip olmak,
- 6.Doğayı korumak,
- 7.Ormanlık bölgelerin ve tarım alanlarının kullanımını elverişli hale getirmek,
- 8.İktisadi faaliyetlerin planlamasını genişletmek,
- 9.Yerel estetiği, bölge geleneklerini ve kültürel mirasını muhafaza etmeye yardımcı olmak,
- 10.Turizm pazarlamasını ortaya çıkarmak

Sürdürülebilir turizm uygulamalarının doğal kültürel miras ve çevre ile uyumlu bir etkileşim halinde turizm faaliyetlerinin tekrarlandığı noktada, doğal çevreye ve sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında çevreye yararları bulunmaktadır.

Tablo 11: Sürdürülebilir Turizm Yararları

	Ekonomik Yararlar	Çevresel Yararlar	Sosyal Yararlar
Turist Açısından	• Turizm sektöründe rekabetçi işletmeler • Kaliteli ürün	• Orijinalliğini koruyan doğa ve kültürel miraslara erişebilme olanağı • Doğa ile uyumlu kültürel aktiviteler	• Dinlenme, sağlıklı, fiziksel ve zihinsel olumlu etkiler • Şahsi ilişkiler ve kültürler arası etkileşimler
Bölge Açısından	• Çeşitlendirilmiş ekonomi ile yeni iş olanakları sağlama • İktisadi bütünleşme ve ekonomik zenginlik	• Doğal kültürel kaynakların korunması ve yönetimi • Bilinçli tüketimde çevre dostu anlayış	• İş istihdamı (işe katılım ve eşit olanaklar) • Sosyal adalet ve sosyal birleşme

Kaynak: (Yılmaz, Ünal, & Çakır, 2015, s. 60)

Çevreyi korumayı ve yaşam standartlarını daha iyi bir hale getirmeyi amaçlayan sürdürülebilir turizm yaklaşımı, bölgeye özgü turizm kaynaklarının ve bölge kaynakları ile doğal kaynakların çekiciliğinin korunmasında talep yönetimine önem vermektedir. Bu yönüyle geleneksel yaklaşımlardan ayrılarak farklı bir önem derecesinde sınıflandırılan sürdürülebilir turizmin çevresel gelişimi, yalnızca turizm arzını ve üretim miktarını veya sadece değişen tüketici taleplerini dikkate almak değildir (Ayaş, 2007, s. 62).

Turizm sektörünün ortaya çıkması ve sürdürülebilirliği turizm faaliyetlerine kaynak niteliği taşıyan genel ve yerel alanlara has doğal ve kültürel zenginliklerin muhafaza edilerek sürekliliğinin sağlanmasıyla gerçekleşebilir. Bu bağlamda, turizmin fiziksel planlaması, turizm tesislerinin olması gerektiği gibi işletilmesi, turizm acenteleri ve tur operatörlüğü ile parasal konuların iktisadi gelir elde etme eğiliminde olması gibi bir çok kritere endekslidir. Sürdürülebilir gelişme ile birlikte çevre uyumunun sağlandığı bir yaşam amacıyla finansal ve ekolojik planlamaların birlikte göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tüm bunlar dikkate alınarak gelişmekte olan Türkiye'nin anlamlı olan bu uygulamaları benimsemesi ciddi bir gereklilik olarak görülmektedir (Beyhan & Ünügür, 2005, s. 80).

Tablo 12: Sürdürülebilir Turizmin Hedefleri

1. Ekonomik Süreklilik	Turizm bölgelerinin uzun dönemde gelişim sağlayarak faaliyetlerine devam edebilmesi amacıyla rekabeti ve sürdürülebilirliği sağlamak
2. Yerel Refah	Turizmin faaliyet alanındaki destinasyonlara katkısını artırarak turistik harcamaların devamlılığını sağlamak
3. İstihdam Kalitesi	İrk, cinsiyet, engellilik gibi konularda ayrımcılığa sebep olmadan, hizmet standartları ve fiyatın arttırılması gibi konularda turizmin ortaya çıkarmış olduğu yerel istihdamı arttırıcı planlamalar sağlamak
4. Sosyal Eşitlik	Gelir durumu düşük olanlara sağlanan olanakların, gelir ile birlikte hizmet standartlarının iyileştirilmesi, turizm faaliyetlerinden doğan ekonomik gelirin sosyal olarak adil dağılımının sağlanması
5. Ziyaretçi Memnuniyeti	İrk, cinsiyet engellilik gibi hususlarda bütün ziyaretçilere herhangi bir ayırım yapmadan eşit deneyim sağlamak
6. Yerel Kontrol	Yerel yönetimlerin, turizmin paydaşları ile ortak düşünce sonrasında yönetim organizasyonu ve planlama konularında yetkilerinin arttırılarak bu sürece dahil edilmesi
7. Toplumsal Refah	Sosyal dezanformasyon ve suiistimal edilmeden sosyal yapı ile kaynaklara ve diğer tüm imkanlara adil erişim ile beraber yerel halkın hayat kalitesini iyileştirmek ve korumak
8. Kültürel Zenginlik	Farklı topluluklara has kültür, gelenek ve göreneklere saygılı olmayı bilinçlendirmek
9. Fiziki Bütünlük	Kırsal ve merkezi alanların doğasını korumak, çevresel ve mimari açıdan bozulmasını önlemek
10. Biyolojik Çeşitlilik	Doğal hayatın ve yaban hayatın muhafaza edilmesini destekleyerek oluşabilecek zararı en aza indirmek
11. Kaynak Verimliliği	Turizm işletmelerinin sınırlı ve yenilenemeyen kaynakları kullanımını en aza indirmek
12. Çevresel Sağlık	İşletmecilerden ve ziyaretçilerden oluşan çevresel kirliliklerin tamamını minimize etmek

Kaynak: UNEP (2009), (TÜSİAD, 2012)'den alıntı yapılmıştır.

2.5. Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilir Turizm

Turizm faaliyetlerinin her geçen gün büyüyen bir organizasyon olduğu dikkate alınarak, turizm kapsamındaki tüm süreç için geçerli olan çevresel olumlu ve olumsuz etkiler giderek daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Turizm faaliyetlerinin hammaddesi doğal kaynakların oluşturduğu, deniz, kum, güneş turizmi olarak bilinen kıyı turizminde, tarihi ve coğrafi yapılar, önemli mimariler gibi kültür turizminde kullanılan kaynaklar olarak bilinmektedir. Ancak turizm destinasyonlarında yapılan turizm etkinliklerinin çevresel ve sosyal bir çok etkileri bulunmaktadır. Turizm faaliyetlerinin büyümesiyle birlikte turizmin hammaddesi olarak kabul edilen doğal yapıların tahribatı, tarihi ve önemli yerlerin kirletilmesi daha çabuk yaşanmakta, bu durum turizm faaliyetleri kapsamında sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik önlem alma düşüncesini doğurmaktadır (Güney, 2004, s. 268). Artan turizm faaliyetlerinin sonucundaki olumsuz çevresel etkiler yalnızca ziyaretçilerin etkileri sonucu oluşmamış, aynı zamanda turizm

işletmelerinin de turizm faaliyetleri ile doğru oranda artması, işletmelerin çevreye olumsuz etkilerini arttırmıştır. Turizm işletmeleri türleri içerisinde konaklama işletmeleri ve özellikle oteller ciddi enerji tüketime sahip olmaktadır. Bu düşünceler sonucunda “Sürdürülebilir Turizm Tesisi” veya “Yeşil Otel” gibi kavramlar ortaya çıkmış ve küresel anlamda bilinilirliği artmaktadır. Sürdürülebilir otel veya diğer kullanılan ismiyle yeşil otel kavramı, sera gazı emisyon oranları azaltılmış, daha az enerji kullanımı sağlayan, evre dostu politikaları benimsemiş ve işletme yönetimi olarak çevresel ve sosyal uyum politikasını belgeleyebilen oteller olarak karşımıza çıkmaktadır (Canbay, 2011).

Sürdürülebilir konaklama işletmesi olma özelliğindeki işletmeler, faaliyet bölgelerindeki çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sunan bir yönetim anlayışı belirlemelidirler. Ayrıca bu işletmelerin sürdürülebilir turizm bilinci ile organizasyonlarını planlamaları, kurumsal sosyal sorumluluk esasında bir yönetim anlayışını benimsemeleri, sürdürülebilirlik hedeflerini belirleyerek bu hedefler doğrultusunda planlama yapmaları gerekmektedir. Otel işletmelerinin sürdürülebilirlik anlayışıyla hareket etmeleri, bulundukları yere çevresel, sosyal ve ekonomik değer katmaları açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. Sürdürülebilir turizm düşüncesiyle yönetim planlaması oluşturan işletmelerin, doğal kaynakların bilinçli kullanımı ve çevreye verilen zararın azaltılarak kaynakların daha uzun süre hizmet edebileceğini, uzun vadede çevresel, sosyal ve ekonomik olarak kazançlı çıkacaklarını ve gelecek kuşaklara aktarım konusunda etkin adımlar atılacağını bilmektedirler (elik, 2019, s. 44). Günümüzde evre dostu bilinci olan ve sürdürülebilirlik anlayışını uygulamalarıyla destekleyen oteller ön plana çıkmaktadır. Bu otellerin sürdürülebilirlik kapsamındaki temel prensipleri, su ve enerji kullanımının azaltılması, atık yönetiminin nitelikli biçimde uygulanması ve sürdürülebilir yeşil uygulamaların faaliyete geçirilmesi olarak düşünülebilir. Bu bilince sahip otel işletmelerinde, temizlik malzemeleri ve yeme içme faaliyetleri için kullanılan ürünler ile birlikte konaklama sürecinde kullanılan tüm ürünlerin evre dostu olmasına dikkat edilmektedir (Ardıç Yetiş, 2018, s. 88).

Sürdürülebilir turizmin düşüncesinin profesyonelleşmesinde bir adım olarak Türkiye’de konaklama işletmeleri ve tur operatörlerinin uygulamasını kapsayan Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri (TR-I) oluşturulmuştur. TR-I, uluslararası sürdürülebilir turizm kriterleri göz önünde bulundurularak Türkiye’nin sosyal ve

kültürel etkilerine uyumlu nitelikte karşımıza çıkmaktadır. TR-I; sürdürülebilir yönetim, sosyal ve ekonomik etkiler, küresel etkiler ve çevresel etkiler olmak üzere 4 tema üzerine şekillenmiştir. İçeriğinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm endüstrisinde uygulaması gereken ilke ve planlamalar bulunmaktadır. TR-I, otel işletmeleri için sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi ve çevresel, sosyal, ekonomik olarak ilerleyebilme sürecinde bir rehber niteliğindedir (Ünsal, 2023).

Sürdürülebilir turizm ve konaklama işletmeleri kapsamındaki bu uygulamalar ve gelişim sonunda, otel işletmelerinin çevresel, sosyal ve ekonomik performanslarını yönetim, çalışanlar, paydaşlar ve topluma sunması bakımından sürdürülebilirlik raporlarının önemi artmaktadır. Sürdürülebilir raporu hazırlayan işletmeler, sürdürülebilir turizm anlayışındaki faaliyetleri gerçekleştirme ve sürdürülebilir yönetim fikrine sahip olma niteliğine erişebilmektedir. Sürdürülebilir raporlamalarının da, BM ve AB gibi uluslararası otoritelerce çerçevelendirilmesi, konaklama işletmelerinin sürdürülebilir turizm faaliyetleri kapsamında hem işletme içi uygulamalarını hem kamu adına yapılan sürdürülebilirlik uygulamalarını daha nitelikli hale getirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2023 YILINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU YAYINLAYAN KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN TEMATİK ANALİZ YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Literatür Taraması

Çalışmanın bu kısmında konaklama işletmelerinin bir faaliyet kolu olan otel işletmeleri kapsamında sürdürülebilirlik raporu incelemesinde bulunan araştırmalar yer almaktadır. Araştırmalarda sürdürülebilirlik raporlaması ile alakalı sayıca fazla çalışma olsa da, direk konaklama işletmeleri ve oteller özelinde yapılan çalışmaların diğer sektörlere göre sayıca daha az olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalarda konaklama işletmelerinin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporları dikkate alınarak uluslararası sürdürülebilirlik standartlarından özellikle GRI çerçevesinde nitelik değerlendirmelerinde bulunulmuştur.

Tablo 13: Konaklama İşletmeleri ve Sürdürülebilirlik Raporlaması İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Yazar	Yayın Tarihi	Niteliği	Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Araştırmanın Sonucu
1. Judy Holcomb 2. <u>Randall S. Upchurch</u> 3. Fevzi Okumuş (Holcomb, Upchurch, & Okumus, 2007)	2007	Araştırma Makalesi	Corporate Social Responsibility: What Are Top Hotel Companies Reporting?	Kurumsal otellerin kurumsal sorumluluk ve sosyal sorumluluk bağlamında içerik analizi ile araştırılması.	Araştırmaya konu olan 10 adet otel işletmesinde çevresel ve sosyal sorumluluk konularındaki uygulamalarda eksiklikler tespit edilmiştir.
1. Laura Medrado 2. Leonard A Jackson (Medrado & Jackson, 2015)	2015	Araştırma Makalesi	Corporate Nonfinancial Disclosures: An Illuminating Look At The Corporate Social Responsibility And Sustainability Reporting Practices Of Hospitality And Tourism Firms	Konaklama işletmelerinin yayınladıkları kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizi ile güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi	Otel işletmelerinin sürdürülebilirlik raporlarında genellikle çevre, atık, su ve enerji kullanımı konularında bilgiler sunulduğu, ekonomik faaliyetler ve kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında zayıf kaldığı anlaşılmıştır.

1. Mireia Guix 2. Maria Jesus Bonilla 3. Xavier Font (Guix, Bonilla, & Font, 2017)	2017	Araştırma Makalesi	The Process Of Sustainability Reporting In International Hotel Groups: An Analysis Of Stakeholder Inclusiveness, Materiality And Responsiveness	50 adet otel işletmesinin sürdürülebilirlik raporlarında paydaş iletişimi ve paydaş sorumluklarının değerlendirilmesi	Otel işletmeleri yayınladıkları sürdürülebilirlik raporlarında paydaş taleplerini karşılamada ve sürdürülebilirlik uygulamalarında paydaşların aktif olarak sürece katılımında eksik kalmaktadırlar.
1. Merve Özgür Göde 2. Vedat Ekerkil (Özgür Göde & Ekerkil, 2017)	2017	Araştırma Makalesi	Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Standartlarına Göre Seçilen Otellerin Sürdürülebilirlik Raporlarının Analizi ve Değerlendirilmesi	GRI standartları ile işletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporları arasındaki farkların tespit edilerek analiz edilmesi, otellerin hazırladıkları raporların uluslararası standartlara uygunluğunun test edilmesi.	Otel işletmelerinin raporlarında en fazla çevre, en az ekonomi temasına yer verilmiş, işletmelerin finansal raporları ve ekonomik performanslarına raporlarda yer vermediği tespit edilmiştir.
1. Erdiç Karadeniz 2. Buket Dilan Uzpak (Karadeniz & Uzpak, 2019)	2019	Araştırma Makalesi	Dünyada En Yüksek Marka Değerine Sahip Otel Zincirlerinin Sürdürülebilirlik Faaliyetlerinin Küresel Raporlama Girişimi İlkeleri Bağlamında İncelenmesi	Dünya genelinde en yüksek marka değerine sahip 5 zincir otel, hangi GRI temalarını vurgulamaktadır, GRI ilkelerine uyumlu mudur, otellerin sürdürülebilirlik kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetler nelerdir.	İncelenen 5 zincir otelden 1 tanesi tam olarak GRI standartlarını karşılamaktadır. Diğer zincir otellerin yayınlamış oldukları sürdürülebilirlik raporlarında eksiklikler tespit edilmiştir.
1. Erdal Yılmaz 2. Ruhan Bayrak Oğuz (Yılmaz & Oğuz, 2020)	2020	Araştırma Makalesi	Türkiye'deki Konaklama İşletmelerine Ait Sürdürülebilirlik Raporlarının GRI Raporlama Standartlarıyla Karşılaştırmalı Analizi	Konaklama işletmelerinin hazırladıkları raporların GRI standartlarına uygunluğunun belirlenmesi.	Araştırma kapsamında yer alan otel işletmelerinin uluslararası raporlama standartlarından olan GRI çerçevesine uygunlukları bulunmamakta, nitelik bakımından düşük kalmaktadır.
1. Ruhan	2020	Yüksek	Sürdürülebilirlik	Türkiye'de	50 adet otel

Bayrak Oğuz (Bayrak Oğuz, 2020)		Lisans Tezi	Raporlaması Ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının GRI Standartlarıyla Karşılaştırmalı Analizi	faaliyet gösteren konaklama işletmeleri türünde otel işletmelerinin uluslararası sürdürülebilirlik standartlarından olan GRI çerçevesinde değerlendirilmesi, standartlara uygunluğunun gözlemlenmesi	işletmesinin sürdürülebilirlik raporları incelenmiş, kelime sıklıkları ölçülmüş, en çok kullanılan kelimenin çevre, alt teması olarak enerji olduğu tespit edilmiştir. İncelenen raporların GRI standartlarına uymadığı sonucuna varılmıştır.
1. Şenol Çavuş 2. Melih Kabadayı 3. Hilal Kanıpek (Çavuş, Kabadayı, & Kanıpek, 2022)	2021	Araştırma Makalesi	Otel İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının Küresel Raporlama Girişimi İlkelerine Göre Değerlendirilmesi	Muğla ve Antalya da faaliyet gösteren otel işletmelerinin sürdürülebilirlik uygulamalarında GRI çerçevesine göre uyumluluk göstergeleri.	İncelenen raporların GRI kılavuzuna uyumluluk oranının düşük olduğu, raporların GRI standartlarına göre eksik kaldığı düşünülmektedir.
1. Noor Chnana (Chnana, 2020)	2021	Yüksek Lisans Tezi	Yeşil Muhasebe ve Bir Otel İşletmesinde Uygulama	Otel işletmesinin sürdürülebilirlik raporları içeriği yıllara göre karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.	Sürdürülebilirlik raporu yıllara göre karşılaştırılmalı incelenen otel işletmesinin çevreyi koruma konusunda her geçen yıl sürdürülebilirlik uygulamalarını arttırdığı tespit edilmiştir.
1. Buket Buluk Eşitti 2. Ekrem Bay (Buluk Eşitti & Bay, 2023)	2023	Araştırma Makalesi	Sürdürülebilir Turizm Sertifikalı Konaklama İşletmelerinin Web Site İçeriklerinin İncelenmesi: İstanbul Örneği	İstanbul da faaliyet gösteren ve sürdürülebilir turizm sertifikasına sahip 24 adet otel işletmesinin Web sitelerinin içerik incelemesi	İşletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporu ve diğer çevresel rapor ve bilgiler incelenmiş, konaklama işletmelerinin sürdürülebilir otel olma bilgisi ana özelliği yönünden web sitelerinde yeterli seviyede bilgiye yer verilmediği görülmüştür.

Yayın taramasında konaklama işletmeleri ve oteller ile doğrudan sürdürülebilirlik raporlamasını konu alan çalışmalar ön planda tutulmuştur. Yapılan çalışmalar farklı yöntemler ve amaçlar içerse de, çalışmaların sonucunda araştırma konusu olan raporların araştırma çerçevesinde yer alan sürdürülebilirlik standartlarıyla tam uyum göstermediği değerlendirmeler dikkat çekmektedir.

3.2. Yöntem

Bu çalışmada açık bilgi toplama ve çalışmanın bulgularını net şekilde değerlendirebileceğimiz nitel araştırma tekniklerinden olan tematik analiz yöntemi kullanılmaktadır. Araştırmanın veri toplama sürecindeki bulgular betimsel analiz ve içerik analizi ile desteklenmiştir.

Nitel araştırmalar araştırma başında ortaya çıkan soruları kendi değerlendirmesi ile inceleyen, incelerken yorumlayıcı teknikler kullanan, bu yorumlamalar yapılırken sürecin ve insanların problem hakkındaki görüşlerini de ortaya koyan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitel araştırma yapan bir araştırmacının gözlem yeteneği güçlü olmalıdır ve durumlar arasındaki yorumlama hakimiyetini geliştirmelidir (Eysenbach & Köhler, 2002, s. 576-577). Araştırmacılar bir probleme veya konuya açıklık getirme sürecinde eksiksiz bir analiz tekniğine ihtiyaç duymaktadır. Bilimsel araştırmalar bireylerin ve toplumların yaşam biçimleri, normlar ve genel görüşleriyle de şekillenebilirler. Ortaya çıkan yaşamın içinden durumlarda araştırmacılar olgunun anlamına yönelik düşünce yapısı geliştirirler. Birey veya toplumların yapısı öznel yönleri ortaya çıkardığı için davranış ve çeşitli rutinlerin etkilendiği bir süreç oluşmaktadır. Bu süreçte gözlenebilen ve doğrudan veri elde edebileceğimiz bir pencere ortaya çıkmaktadır. Objektif olarak gözlemlenen ve anlamlandırılabilen bu cevapları nitel analiz verileri olarak adlandırabiliriz (Koçyiğit, 2019, s. 28)

Tematik analiz, bir problem ve konu özelinde yapılan araştırmaların içerik olarak ve betimsel incelenmesini sağlayan bir teknik olarak bilinmektedir. Konu alt temalarda oluşturularak ortaya çıkan çerçevede problemin eğilimleri ve sonuçlarının değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır (Çalık & Sözbilir, 2014, s. 34). Tematik analiz, araştırma verilerini yorumlayarak bir sonuç ortaya çıkarma sürecinde kullanılabilecek en iyi tekniklerden biri olarak görülebilir. Kelime veya kelime öbekleri

saymanın ötesinde verilerin açıklanması ve yorumlanmasıyla kullanılan bir yöntemdir. Bir konu için oluşturulan temalar veriler ile ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır. Bu analiz yöntemi kullanılarak kavramlar arasındaki ilişkilerin netleşmesi ile veriler ve kavramlar arasındaki bağlantının karşılaştırılabilmesi mümkündür (Çarıkçı, Meral, Berkil, Çalışır, Önala, & Arslan, 2024, s. 129). Tematik analizin özelliği, araştırma çerçevesinde araştırmacıyı sınırlandırmayarak derinlemesine yorumlama imkanı sunması ve esnek bir perspektifte sonuca gidilmesidir. Analiz yöntemi uygulanırken sınırlandırma olmaması ve esnek yorumlama düşüncesi tematik analizi diğer nitel araştırma tekniklerinden ayıran en büyük özellik olarak bilinmektedir (Braun & Clarke, 2019a, s. 592). Tematik analizin esnekliği göz önüne alındığında, bu esnekliğin ortaya sonucu olarak bir sınırlama olmaması gerektiği düşünülmektedir. Tematik analiz bir kurumsal özgürlüğe sahip araştırma yöntemi olarak nitelendirilebilir ve bu yönüyle araştırmacılara zengin, detaylı ancak karmaşık şekilde verilerin ortaya koyulabildiği imkanını sunan bir araştırma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Braun & Clarke, 2019b, s. 874).

Çalışma kapsamında 2023 yılında Sürdürülebilirlik Raporu yayınlayan konaklama işletmelerinin yayınladıkları raporlar uluslararası raporlama standartlarından GRI Küresel Standartlar çerçevesinde değerlendirilmiş ve sürdürülebilirlik raporunun 3 ana başlığı olan çevresel, sosyal ve ekonomik bağlamda incelenmiştir. Yayınlanan raporların içeriklerinin derinlemesine incelenmesi birbirleriyle karşılaştırma yapabileceğimiz imkan sunmuştur. Verilerin incelenmesinde nitelik olarak sürdürülebilirlik çerçevesine uyum yorumlanacağı için araştırmada nitel araştırma tekniklerinden tematik analiz modeli seçilmiştir.

3.3. Evren ve Örneklem

Nitel çalışma yapılan araştırmalarda verilerin güvenilirliği konusu önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğü ve güvenilirliği araştırmanın kalitesini etkileyen bir çerçevedir (Başkale, 2016, s. 27). Örneklem, çeşitli teknikler kullanılarak evren içerisinden seçilen alt temalar olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmalarda örneklem seçimi araştırmacının konu hakkındaki soruları niteliğinde önemli bir süreçtir. Bulguların yorumlanması ve araştırmanın geçerliliğinin ortaya konması sürecinde evren örneklem belirlenmesi uygun bir yolla ortaya konması gereken bir gereklilik olarak bilinmektedir (Özen & Gül, 2007, s. 397).

Örneklem yönteminin gelişmesi 1930'lardan sonra hız kazanmış ve bilimsel çalışmalarda bu gelişmelerin ortaya çıkması önem kazanmıştır. Verilerin elde edilmesi, eldeki verilerin bulguların yorumlanmasında ilişkilendirilmesi ve araştırma amaçlarının bulgularla analiz edilmesi sürecinde örneklem belirlenmesi en önemli araçlardan biri olarak anlaşılmaktadır (Özmen, 1999, s. 25)

Örneğin evrenden farklı olması, evrendeki bazı grupların gerçek değerlerle arasında farklılıkların olması örneklem hatası olarak kabul edilebilir ve örneklem büyüdükçe ters orantılı olarak örneklem hatası küçülür. Örneklem oluşturulurken bir diğer önemli husus, örnek büyüklüğünün yeterli nitelikte olması ve uygun örnekleme yönteminin kullanılmasıdır (Kadıoğlu, 2023).

Araştırma kapsamında, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde "Belgeli Konaklama Tesisleri" seçilmiş, çeşitli konum ve nitelikteki konaklama işletmeleri üzerine çalışma yapılmıştır. Söz konusu konaklama işletmelerinden 2023 yılı içerisinde Sürdürülebilirlik Raporu yayınlayan daha fazla sayıda konaklama işletmesi vardır, ancak çalışma kapsamında 60 adet konaklama işletmesi rastgele seçilmiştir. Bu işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını açık yayın olarak işletmeye ait web sitelerinde online veya pdf formatı veya Word dosyası ile yayınlamaları kriter olarak seçilmiştir.

60 adet konaklama işletmesi K1-K60 aralığında kodlanmış, işletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporlarının içerikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş, uluslararası sürdürülebilirlik çerçevelerinden GRI göz önünde bulundurularak yorumlanmıştır. Kodlanan konaklama işletmeleri çevre, sosyal ve ekonomik temalarda değerlendirilerek raporların niteliği araştırmanın tartışma konusu olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın güncel verilere dayanması bağlamında 2023 yılında yukarıda belirlenen nitelikleri taşıyan sürdürülebilirlik raporları dikkate alınmıştır. Örneklem olarak seçilen konaklama işletmelerinin faaliyet süresi, yıldız sayısı, konumu gibi etmenler sonradan çalışmamızın içerisinde sınıflandırılmaya tabii tutulmuştur. Çalışmanın turizm ve konaklama işletmeleri bünyesinde gerçekleştirileceği üzere, holding veya grup şirketi gibi işletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporu otel/konaklama işletmesi özelinde dikkate alınmış genel yayınlanan veya ilgili

işletmenin turizmden farklı sektör kollarında yayınladıkları sürdürülebilirlik raporu dikkate alınmamıştır.

3.4. Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, bir problem veya konu hakkında araştırmacının araştırma verilerini topladığı, verileri kendi içerisinde gruplandığı, verilerin yorumlamasını yaptığı ve ortaya çıkardığı önemli değişenleri raporlama etkenine dahil ettiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacı bu yöntemle topladığı verileri inceleyerek bu veriler içerisinde yorumlama sürecindeki keşfettiği farkındalıkları ortaya çıkarmaya odaklı planlama yapmaktadır. Bilimsel çalışmalarda, nicel ve nitel araştırma teknikleri arasındaki en belirgin farkın veri toplama ve veri analiz süreci olduğu düşünülmektedir (Özdemir M. , 2010, s. 328). Nitel araştırma tekniklerinin uygulandığı çalışmalarda, araştırma kapsamında yapılan kodlama sonrasında kodların belirlenen kategoriler altında gruplanabileceği temaların belirlenmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan kodlar incelenerek ortak değerler veya ayrıştırılan özellikler değerlendirilerek tematik kodlama süreci gerçekleşmelidir. Benzerlik ve farklılıklar incelenerek verilerin analizini mümkün kılan alt sınıflandırma olarak verilerle ilişkinin değerlendirilebileceği tema oluşturma bu süreçte önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Karataş, 2017, s. 75).

Araştırma kapsamında 2023 yılında açık yayın olarak yayınlanan sürdürülebilirlik raporlarından 60 tanesi veri toplama ve değerlendirme sürecinde konu olmuştur. İşletmelerin hazırladıkları sürdürülebilirlik raporlarını kendi web sitelerinde değişik formatlarda sunması ve verilerin elde edildiği söz konusu raporların açık erişilebilirlik ile yayınlanmış olması veri seti güvenilirliğini sağlamaktadır.

Yayınlanan sürdürülebilirlik raporu dikkate alınarak, yayınlayan işletmenin turizm faaliyet alanı, yıldız sayısı, faaliyet süresi, konumu ve sürdürülebilir turizm sertifikası olup olmadığı belirlenerek K1-K60 arası kodlanan 60 raporun tamamı ve yayınlayan işletmeler incelenmiş, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı açık erişim bilgileri ve konaklama işletmelerinin resmi web siteleri kullanılarak veriler toplanmıştır. Sürdürülebilirlik raporlarının her birinin detaylı olarak incelenmesi, birbirleriyle karşılaştırmalı bir veri analizi sürecinin ortaya çıkmasına ve GRI standartlarına uygunluğu bakımından yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Verilerin inandırıcılığı ve analizin daha tutarlı sonuçlar ortaya çıkarabilmesi amacıyla olabildiğince şeffaf

seçimlerle fazla raporlar dikkate alınmaya çalışılmış, çalışmanın güncel verilere dayanması kapsamında 60 raporun değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Verilerin analizi sürecinde nitel araştırma tekniklerinden olan karşılaştırmaalı içerik analizi ve tematik analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Veri analiz sürecinde sürdürülebilirlik raporunun nitelik ve içeriklerinin yanında raporu yayınlayan işletmelerin nitelikleri de göz önünde bulundurularak daha kapsamlı bir değerlendirme ile tartışma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kodlanan verilerin oluşturulan evre, sosyal ve ekonomik temalar kapsamında, raporlarda kelime sıklıkları, yayınlanan raporların sayfa sayıları, kelime sıklığının sayfa sayısına oranı gibi değişkenler belirlenmiştir. Ek olarak, raporlarda görseller Grafik/şema/Tablo ve Fotoğraf/Resim/Video olarak ayrılmış, hangi raporlarda hangi grup görselin kullanıldığı incelenmiştir.

3.5. Araştırmanın Niteliği

Nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı çalışmalarda araştırmanın niteliğinin belirlenmesi süreci, nicel araştırma tekniklerinde uygulanan net ve kesin ölçütler olmadığı için araştırma niteliğini yorumlama konusunda daha zor savunma düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Araştırmanın niteliğinin belirlenmesinde, araştırmanın önemi, öznelliği ve sonucu bağlamında net terimler ortaya koymak önemli bir kriter olarak görülmektedir (Moss, Philips, Erickson, & Floden, 2009, s. 506). Araştırmanın niteliği ve inandırıcılığının göstergesi olarak geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının önemi karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel çalışmaların en önemli kriterlerinden biri sonuçların inandırıcılığı olarak düşünülmektedir. Araştırmacıların çalışmanın niteliği değerlendirilirken en fazla önemsedikleri konu geçerlik ve güvenirlik olmuşken, son yıllarda alternatif geçerlik ve güvenirlik kavramları teorik çerçeveye konu olmuştur. Nitel araştırma tekniklerinden birinin uygulandığı çalışmalarda araştırmanın kalitesini arttırmaya yönelik bir takım stratejiler şu şekilde sıralanabilir (Yıldırım K. , 2010, s. 85) ; Katılımcı teyidi, uzun süreli çalışmalar, veri analizinde betimlemelerin ayrıntılı yapılması, denetlemenin güvenilir ve pratik şekillenmesi, eş denetleme olması, çeşitleme, olumlu ve olumsuz sonuçlarla karşılaştırma yapabilme, çarpık faktörlerin ortaya çıkartılması, kendini değerlendirme, araştırmanın sınırlılıklarını belirleme, analiz süreci, bağlantılarla ilişkilendirme, alıntıların ayrıntılı gösterilmesi, rastlantısal örnekleme tercihi, tekrarlı sorular formu, araştırmacının kendine yönelttiği sorularla araştırmadaki kapsamını sorgulaması.

Öznelliğin yüksek olduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkan nitel araştırmaların, araştırmaya konu olan belgelerin veya bulguların düşük niteliğe sahip olması nedeniyle, nitel araştırmaların daha çok araştırmacının sistematigi ve bulguların araştırmacıya göre şekillendiği eleştirilerine maruz kaldığı görülmektedir. Ancak nitel araştırmanın insan yaşamı ve karşımıza çıkan tüm sosyal boyutların anlam ve önemini kavramaya yönelik bir teknik olduğu düşünülürse, bu eleştirilerin adil olmadığı, nitel araştırmanın insanın ve doğanın içerisinde var olduğu söylenebilir (Brink, 1991, s. 173).

Bu çalışma kapsamında, sürdürülebilirlik raporu ile ilgili Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan GRI, SASB, CDP, SDG, ISO26000, IIRC, AA1000, IFC, TCFD, NFRD, CSRD ve BM Küresel İlkeler Sözleşmesi gibi çerçeveler ve inisiyatifler araştırılmış, yayınladıkları bildiriler ve standartlar hakkında teorik görüşler literatür taramasında değerlendirilmiştir. Yine sürdürülebilirlik raporunun alt yapısını oluşturan ve açıklayan teoriler incelenmiş, bakış açıları teorik incelemeler objektif olarak ortaya konmuştur. Araştırmaya konu olan sürdürülebilirlik raporlarının veri toplanması sürecinde kullanılması, raporların açık erişim kaynaklarından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı belgeli özel işletmelerin yayınlaması, her birey ve grup tarafından raporlara ulaşımın kolay olması ve raporların belirli standartlara dayandırılması zorunluluğunun uluslararası inisiyatifler tarafından kararlaştırılması, veri toplama ve analiz süreci ile araştırmanın geçerliğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamı belirlenmeden önce turizm, sürdürülebilirlik raporu, araştırma yöntemleri ve analiz teknikleri başlıklarında daha önce ortaya konulan araştırmalar incelenmiş, konaklama işletmeleri ve sürdürülebilirlik raporu özelinde tematik analiz yöntemi kullanılarak yüksek lisans tezi çalışmasına rastlanmamıştır. Turizm işletmelerinin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporları ilişkisinde yapılan araştırmaların veri toplama ve verilerin analizi sürecinde 2023 yılı öncesi sürdürülebilirlik raporunu dikkate aldıkları anlaşılmıştır. Bu nedenle bu araştırma, 2023 yılında konaklama işletmelerinin yayınlamış olduğu sürdürülebilirlik raporlarının analizi ve raporlanması konusunda güncel bilgiler sunarak, sonraki yıllarda yapılacak bilimsel çalışmalara yardımcı niteliktedir.

3.6. Bulgular

Bu bölümde 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan konaklama işletmelerinin raporları ele alınarak içerikleri incelenmiştir. Sürdürülebilirlik raporunda etkiler, başlıklar ve konular “çevre, sosyal ve ekonomik” çerçevede ilerlemiştir. Uluslararası standartların bu konudaki yaklaşımı ve çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri alt başlıklar altında inceleyerek raporlama sürecine çerçeve hazırlamaları literatür yazımında belirtilmiştir.

İlk olarak sürdürülebilirlik raporu yayınlayan otel işletmelerine kodlama yapılmış, raporlama ve işletme niteliğini yorumlamada yardımcı olacak konaklama işletmesinin yıldız sayısı, rapor tarihi, işletmenin konumu, işletmenin faaliyet süresi ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sürdürülebilir turizm sertifikasının var olup olmadığı 60 adet rapor kullanılarak, işletmelerin Web siteleri ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri kullanılarak tablolaştırılmıştır.

Kodlanan işletmelerin raporlarında “çevre, sosyal ve ekonomi” kelimelerinin her biri için geçiş sıklığı/sayısı bulunmuş, yayınlanan raporların sayfa sayıları da eklenerek sayfa sayılarına göre kelime sıklığı oranı tespit edilmiştir. Bu sayede en çok geçen kelime en az geçen kelime belirlenerek farklı olabilecek rapor veya raporları daha detaylı yorumlamamıza yardımcı olacaktır. Ek olarak, sayfa sayıları ve sayfa sayılarına göre sıklık oranı bize ortalama aralıktan farklı olan raporları gösterebilecek, bu raporların nitelik bakımından daha detaylı incelenmesine olanak sağlayacaktır.

Sürdürülebilirlik raporu hazırlanırken raporun içeriğini nitelikli kılan özelliklerden biri de konuya uyumlu ve geçerli verilerin sunulduğu görsel kullanımıdır. Yayınlanan 60 raporda görsel kullanımları incelenmiş görseller Fotoğraf/Resim/Video ve Grafik/Şema/Tablo olarak iki ana kategoride olacak şekilde veri elde edilmiştir. Bununla birlikte raporda herhangi bir görsel kullanmayan kodlar tespit edilmiştir.

Analiz sürecinde çevre, sosyal ve ekonomi olarak ana tema ele alınmış, sürdürülebilirlik raporlarında çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler incelenmiştir. Uluslararası çerçevelerden GRI dikkate alınarak, üç ana tema aşağıdaki şekilde alt kolları dikkate alınarak rapor taraması yapılmıştır.

Çevre = Atık, Enerji, Su, Emisyon, Biyolojik Çeşitlilik

Sosyal = İnsan Hakları, Çalışan Hakları, Paydaş İletişimi, İş Güvenliği, Çocuk İşgücü, Güvenlik Uygulamaları, Yerel Toplumlar

Ekonomi = Ekonomik Performans, Ekonomik Etkiler, Satın Alma Uygulamaları ve Vergi

Oluşturulan üç ana temanın altında yukarıda belirtildiği üzere alt kategoriler dikkate alınarak rapor incelemeleri yapılmıştır.

3.6.1. Konaklama İşletmelerinin Kodlama Süreci, İşletme ve Yayınladıkları Sürdürülebilirlik Raporu Hakkında İnceleme

Araştırma kapsamında 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan 60 adet konaklama işletmesi seçilerek yayınladıkları raporlar çalışmaya konu olmuştur. Raporlar öncelikle K1...K60 şeklinde kodlanmış, ardından otellerin yıldız sayıları eklenmiştir. Bazı işletmeler yalnızca 2023 yılı için rapor yayınlarken bazı işletmeler 2022-2023 veya 2023-2024 tarihlerini dikkate alarak rapor yayınlamışlar, raporun içerik verileri çalışmamızda önemli olduğundan rapor tarihleri göz önünde bulundurulmuştur. Otellerin konumları kendi Web sitelerinden bulunarak arama motoru kullanımı sonucu tasdik edilmiştir. İşletmelerin yayınladıkları raporlar veya Web sitelerinden işletme faaliyet yılı eklenmiş, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi Web sitesindeki veriler dikkate alınarak otel yıldız sayıları tasdik edilmiş, aynı zamanda işletmenin sürdürülebilir turizm sertifikası olup olmadığı kodlanmıştır. İşletmenin sürdürülebilir turizm sertifikasının olması “1”, işletmenin sürdürülebilir turizm sertifikası olmaması “0” olarak kodlanmıştır. Sertifikası olan, başvuru aşamasında olan veya sertifika sürecinin devam ettiği işletmeler de “0” kodlamasına dahil edilmiştir. “1” kodu yalnızca onaylanmış sertifikası olan işletmeler için kullanılmıştır. Bu bilgiler dikkate alınarak, işletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporu, Web siteleri, yerel ve ulusal haber siteleri ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi sitesinde yayınlanan veriler sonucunda incelenen 60 adet işletme ve rapor aşağıdaki şekilde tablolştırılmıştır.

Tablo 14: 2023 Yılı Sürdürülebilir Raporlaması Yayınlayan Konaklama İşletmelerin Kodlanması, İşletme ve Raporlama Özellikleri

Otel Adı	Kod	Otel Yıldız Sayısı	Rapor Yayınlama Tarihi	Konum	Faaliyet Süresi (Yıl)	Sürdürülebilir Turizm Sertifikası
Adora Hotel&Resort	K1	5	2022-2023	Antalya	8	1
Aes	K2	4	2023	Muğla	13	0

Clup&Hotel						
Alba Ankara Hotel	K3	4	2023	Ankara	14	1
Albano Hotel	K4	3	2023	İzmir	3	1
Alpinn Hotel	K5	-	2023	İstanbul	-	0
Alrazi Hotel	K6	3	2023	İstanbul	9	1
Arin Resort	K7	-	2023	Muğla	-	1
Arts Hotel	K8	4	2023	İstanbul	30	1
Azka Otel	K9	5	2023	Muğla	13	1
Bay Platinum Hotel	K10	5	2023	Muğla	4	1
Bir Bey Hotel	K11	2	2023	İstanbul	11	1
Black Bird Hotel	K12	4	2023	İstanbul	-	1
Bodrium Hotel&Spa	K13	-	2023	Muğla	18	1
Buem Hotel	K14	-	2023	İstanbul	2	1
Casa De Maris Spa&Resort Hotel	K15	5	2023	Muğla	12	1
Clup Hotel Phaselis Rose	K16	5	2023-2024	Antalya	3	0
Crowne Plaza	K17	5	2023	Bursa	12	1
D Resort Göcek	K18	-	2023	Muğla	4	1
Darkhill Hotel	K19	4	2023	İstanbul	12	1
Drd Hotels	K20	-	2023-2024	İzmir	-	0
Eurostar Hotel Old City	K21	-	2023	İstanbul	11	0
Freya Hotel	K22	-	2023	İstanbul	-	1
MGallery Hotel Collection	K23	5	2023	Muğla	6	1
Grand Yazıcı Otelleri	K24	5	2023	Muğla	18	1
Greymark Hotel	K25	3	2023	İzmir	6	1
Hotel Boursier	K26	3	2023	İstanbul	9	1
Hotel La Bella	K27	3	2023	İzmir	47	1
Hotel Turkish House Sultanahmet	K28	-	2023	İstanbul	-	1
Ilıca Hotel Thermal&Spa	K29	5	2023	İzmir	14	1
Kaya Hotels&Resort	K30	5	2022-2023	Antalya	36	1
Kent Hotel İstanbul	K31	4	2023-2024	İstanbul	40	1
Lady Diana Hotel	K32	4	2023	İstanbul	32	1
Lara Barut Collection	K33	5	2022-2023	Antalya	19	1
Le Mirage Hotel	K34	-	2023	İstanbul	28	0
Livia Hotel	K35	-	2023	Antalya	10	0
Margi Otel	K36	5	2023	Edirne	11	1
Marti Myra Hotels	K37	5	2023	Antalya	55	1
Maya Hotel	K38	3	2023	İstanbul	-	0
Maywood Hotel	K39	-	2023	İstanbul	35	1

MC Park Beach Hotel	K40	5	2022-2023	Antalya	22	1
Miracle Resort Hotel	K41	5	2021-2022-2023	Antalya	19	1
Mirage Park Resort	K42	5	2023	Antalya	28	1
Movenpick Hotel İstanbul	K43	5	2023	İstanbul	19	1
Museum Hotel	K44	-	2023-2024	Nevşehir	11	1
Newgate Hotel	K45	4	2023	Ankara	7	1
Nk Hotel	K46	3	2023	İzmir	25	0
Novotel İstanbul Bosphorus	K47	5	2023	İstanbul	17	1
Q Premium Resort Hotel	K48	4	2023	Antalya	13	1
Ketenci Otel	K49	4	2023	Muğla	36	1
Rizom Beach Hotel	K50	5	2022-2023	Antalya	8	1
Sandal Otel	K51	3	2023	Trabzon	14	1
Seren Sarı Hotel	K52	-	2023	Muğla	27	0
Sunis Hotel	K53	5	2022-2023	Antalya	21	1
Tayhan Hotel	K54	-	2023	İstanbul	33	0
The Public Hotel	K55	-	2023	İstanbul	8	1
Triada Hotel	K56	-	2023-2024	İstanbul	20	0
Vakko Hotel Recidence	K57	-	2023	İstanbul	2	1
Xuma Village	K58	5	2022-2023	Muğla	26	1
Yaşmak Hotel Collection	K59	4	2022-2023	İstanbul	28	1
Ramada Resort By Wyndham Side	K60	4	2023	Antalya	9	1

Kaynak: Otel Web sitelerindeki bilgiler, işletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporları, yerel ve ulusal haber siteleri ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın <https://ktb.gov.tr/genel/searchhotel.aspx?lang=tr&certificateType=4> adresindeki bilgiler göz önünde bulundurularak yazar tarafından hazırlanmıştır.

İşletmeler ve yayınlanan raporlar hakkında bilgilerin yer aldığı tablo bize Antalya, Muğla, İstanbul, İzmir gibi şehirlerde yer alan otellerin diğer lokasyonlara göre 2023 yılında daha fazla rapor yayınladıklarını göstermektedir. Ancak bu illerin turistik destinasyon özelliklerini ve turizm kapasitesi ile orantılı olarak sayıca diğer şehirlere göre daha fazla otel işletmesi olduğu dikkate alınmalıdır.

Yıldız sayısı belirtilmeyen işletmeler olduğu gibi araştırma kapsamına konu olan 60 sürdürülebilirlik raporunu yayınlayan işletmenin 20 tanesi 5 yıldızlı konaklama işletmeleri, 12 tanesi 4 yıldızlı konaklama işletmeleri, 8 tanesi 3 yıldızlı konaklama işletmeleri, 1 tanesi 2 yıldızlı konaklama işletmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 19 adet

konaklama işletmesinin Web siteleri ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili veri sayfası taranmış, bu işletmelere ait yıldız bilgisi bulunamamıştır. (Kontrol sağlanması için tarama yapılan Web adresi; <https://ktb.gov.tr/genel/searchhotel.aspx?lang=tr&certificateType=4>).

8 adet işletme raporunu 2022-2023 tarihli yayınlar, 5 adet işletme 2023-2024 tarihli yayın yapmış, 1 adet işletme de 2021-2022-2023 tarihli rapor yayınlamıştır. 46 adet rapor yalnızca 2023 tarihli yayınlanmıştır. 2023 yılının da dahil olduğu 2 yıl veya 3 yıl tarihli raporlarda maliyet, personel, atık, enerji ve su konularında tek raporda karşılaştırmalı veri yayınlamak, hedeflerin belirlenmesi ve raporun niteliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu raporlar incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

2021-2022-2023 tarihli rapor yayınlayan K41 kodlu işletme raporunda personel katılımı, atık, enerji ve kimyasal kullanımı göstergelerinde 2021-2022-2023 yılı verilerini kullanmış, karşılaştırmalı grafik ve tablo oluşturduğu gözlemlenmiştir. 2022-2023 tarihli 8 adet rapordan, K30, K33, K53, K59 kodlu raporlar atık, su ve elektrik gibi kategorilerde rapor başlığında olan yıllara göre veri yayınlamış, K50 yalnızca personel sayısını içeren sayısal değerler yayınlamıştır. K1, K40 ve K58 kodlu raporlarda rapor başlığına konu olan tarihler ile ilgili verilere rastlanmamıştır. 2023-2024 tarihli rapor yayınlayan 5 işletmeden, K16 kodlu raporda enerji, su ve atık kategorilerinde rapor başlığındaki yıllara ait veriler bulunmaktadır. K56 kodlu raporda yalnızca elektrik tüketimi verileri bulunurken K20, K31, K44 kodlu raporlarda rapor başlığındaki yıllara ait verilerin bulunmadığı tespit edilmiştir.

İşletme faaliyet süreleri değişkenlik göstermekte olup, bazı işletmelerin isim değişiklikleri veya şirket revizyonu gibi faktörlerden görünen faaliyet süresi düşük olsa da aslında sektör bağlamında uzun yıllardır turizm sektöründe olduğu anlaşılmaktadır. Faaliyet süreleri güncel işletme isimleri dikkate alınarak tablo oluşturulmuştur. İsim değişiklikleri, firma yönetimi ve diğer dinamiklerin değişkenlik göstermesi, faaliyet süreleri bakımından yüksek aralıklı farklılıklar olması ihtimalini arttırmıştır.

60 adet işletmenin 48 tanesinde sürdürülebilir turizm sertifikası olduğu görülmektedir. “0” kodlu işletmelerin bir kısmının da başvuru sürecinde veya sertifikası onay aşamasında olduğu anlaşılmıştır. Sürdürülebilirlik raporu yayınlayan işletmenin

ilgili ulusal ve uluslararası sertifikalarının olması işletmenin ve raporun kalitesini etkileyecek faktörlerdendir. Bu çerçevede, rapor yayınlayan işletmelerin çoğunluğunun sürdürülebilir turizm sertifikası olması, olmayanların başvuru aşamalarının devam etmesi olumlu bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm belgesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA) tarafından ortak yürütülen “Sürdürülebilir Turizm Programı” na katılan ve program sonucunda belirli kriterleri tamamlayan işletmelere verilen bir belge olarak bilinmektedir. Bu kriterler Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) tarafından belirlenen kriterlere uyumlu olarak TR-I tarafından yayınlanmıştır. Sürdürülebilir turizm belgesi kriterleri ana başlıklarla; Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi, Yerel Toplulukların Sosyal ve Ekonomik Çıkarlarının Korunması, Kültürel Mirasların Korunması ve Çevresel Faydalar olarak bilinmekte, bu başlıklar da alt başlıklardan oluşmaktadır. Toplam 42 kriterden oluşan programda 3 farklı aşamada değerlendirilen işletmeler başarılı olduklarında Sürdürülebilir Turizm Sertifikası almaya hak kazanırlar (Asan, 2023b).

3.6.2. Sürdürülebilirlik Raporlarının İçeriğindeki Çevre, Sosyal ve Ekonomi Kelimelerinin Sıklığı ve Sayfa Sayıları

Araştırma kapsamında kodlanan 60 adet rapor araştırma analizimize konu olan çevre, sosyal ve ekonomi ana temalarında yorumlanmak üzere kelimelerin sıklığı incelenmiştir. Ek olarak, sürdürülebilirlik raporu sayfa sayıları ve kelimelerin sayfa sayılarına oranı belirlenmiştir. Öncelikle çevre, sosyal ve ekonomi kelimelerinin oranları belirlenmiş ardından bu üç kelimenin toplamalarının sayfa sayılarına oranı ortaya çıkmıştır. Kelime sıklıkları bize raporun hangi tema üzerinde yoğunlaştığı bilgisini vermede yardımcı olacaktır. Bununla birlikte sayfa sayıları ve oranlar 60 kodda bir değer aralığı oluşturacak, ortalama değer aralığının dışında kalan kodlar daha detaylı incelememize tabi tutulacaktır. F1,F2,F3 ve F4 olarak ortalama değerlerin formül açıklamaları aşağıdaki gibidir;

$$F1 = \text{Sayfa Sayısı} / \text{Çevre Kelime Sıklığı}$$

$$F2 = \text{Sayfa Sayısı} / \text{Sosyal Kelime Sıklığı}$$

$$F3 = \text{Sayfa Sayısı} / \text{Ekonomi Kelime Sıklığı}$$

$F4 = \text{Sayfa Sayısı} / (\text{Çevre Kelime Sıklığı} + \text{Sosyal Kelime Sıklığı} + \text{Ekonomi Kelime Sıklığı})$

Tablo 15: İşletmelerin Yayınladıkları Sürdürülebilirlik Raporunda Çevre, Sosyal ve Ekonomi Kelimelerinin Geçme Sıklığı ve Rapor Sayfa Sayısına Oranı

Kod	Çevre	Sosyal	Ekonomi	Rapor Sayfa Sayısı	F1	F2	F3	F4
K1	25	3	1	23	0,92	7,66	23,00	0,79
K2	47	11	8	29	0,61	2,63	3,62	0,43
K3	11	6	-	25	2,27	4,16	-	1,47
K4	12	4	2	4	0,33	1,00	2	0,22
K5	32	8	7	19	1,58	2,37	2,71	0,40
K6	10	6	2	17	1,70	2,83	8,50	0,94
K7	35	8	1	27	0,77	3,37	27	0,61
K8	36	4	3	22	0,61	5,50	7,33	0,51
K9	39	4	3	21	0,53	5,25	7,00	0,45
K10	51	11	8	49	0,96	4,45	6,12	0,70
K11	122	33	3	49	0,40	1,48	16,33	0,31
K12	52	17	5	21	0,40	1,23	4,20	0,28
K13	55	11	5	20	0,36	1,81	4,00	0,28
K14	5	-	1	6	1,20	-	6,00	1,00
K15	37	9	2	22	0,59	2,44	11,00	0,45
K16	21	4	4	32	1,52	8,00	8,00	1,10
K17	61	11	9	67	1,09	6,09	7,44	0,82
K18	49	12	11	60	1,22	5,00	5,45	0,83
K19	45	4	5	42	0,93	10,50	8,40	0,77
K20	20	8	2	27	1,35	3,37	13,50	0,90
K21	65	19	6	26	0,40	1,36	4,33	0,28
K22	68	19	5	25	0,36	1,31	5,00	0,27
K23	10	6	1	25	2,50	4,16	25,00	1,47
K24	70	16	8	50	0,71	3,12	6,25	0,53
K25	33	7	6	14	0,42	2,00	2,33	0,30
K26	56	12	7	22	0,39	1,83	3,14	0,29
K27	19	7	3	9	0,47	1,28	3,00	0,31
K28	17	7	4	33	1,94	4,71	8,25	1,17
K29	55	14	7	47	0,85	3,35	6,71	0,61
K30	53	13	1	31	0,58	2,38	31,00	0,46
K31	8	-	1	12	1,50	-	12,00	1,33
K32	60	17	5	21	0,35	1,23	4,20	0,25
K33	47	1	2	77	1,63	77,00	38,50	1,54
K34	68	19	5	25	0,36	1,31	5,00	0,27
K35	52	17	5	13	0,25	0,76	2,60	0,17
K36	64	13	9	40	0,62	3,07	4,44	0,47
K37	41	18	11	17	0,41	0,94	1,54	0,24
K38	30	10	4	14	0,46	1,40	3,50	0,31
K39	52	17	5	21	0,40	1,23	4,20	0,28
K40	45	4	2	18	0,40	4,50	9,00	0,35
K41	17	6	1	23	1,35	3,83	23,00	0,95
K42	59	2	2	66	1,11	33,00	33,00	1,04
K43	11	8	-	28	2,54	3,50	-	1,47
K44	2	2	-	9	4,50	4,50	-	2,25
K45	41	10	9	22	0,53	2,20	2,44	0,36

K46	69	12	8	36	0,52	3,00	4,50	0,40
K47	7	4	1	28	4,00	7,00	28,00	2,33
K48	35	12	5	26	0,74	2,16	5,20	0,50
K49	31	9	7	17	0,54	1,88	2,42	0,36
K50	36	1	1	14	0,36	14,00	14,00	0,36
K51	40	8	6	20	0,50	2,50	3,33	0,37
K52	24	10	3	14	0,58	1,40	4,66	0,37
K53	39	8	7	68	1,74	8,50	9,71	1,23
K54	60	17	5	21	0,35	1,23	4,20	0,25
K55	51	12	10	19	0,37	1,58	0,37	0,26
K56	22	2	3	9	0,40	4,50	3,00	0,33
K57	71	12	12	28	0,39	2,33	2,33	0,29
K58	23	6	6	17	0,73	2,83	2,83	0,48
K59	31	8	3	42	1,35	5,25	14,00	1,00
K60	24	8	8	44	1,83	5,50	5,50	1,10

Kaynak: Sürdürülebilirlik raporlarındaki veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Raporların tamamı incelenerek çevre, sosyal ve ekonomi kelimelerinin sıklıkları tablolastırıldığında, çevre kelimesinin tüm raporlarda sosyal ve ekonomi kelimesinden fazla geçtiği görülmektedir. K14, K31 raporlarında sosyal kelimesinin, K3, K43, K44 raporlarında ekonomi kelimesinin geçmediği görülmektedir. Uluslararası sürdürülebilir raporlama çerçevelerinden GRI, IFC, CDP, SDG ve BM Küresel İlkeler Sözleşmesinde çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin önemine geniş kapsamda değinmesi göz önünde bulundurulduğunda, bu kelimelerin düşük sayıda sınırlı olduğu veya hiç geçmediği raporlar detaylı incelemeye konu olmuştur. Araştırmaya konu olan raporlarda çevre kelimesi minimum 2 maksimum 122 kez tekrarlanmıştır. Sosyal kelimesinin hiç geçmediği 2, ekonomi kelimesinin hiç geçmediği 3 rapor bulunmaktadır.

Sosyal kelimesinin tekrarının olmadığı 2 rapor incelendiğinde, K14 kodlu raporun sayfa sayısı 6 olarak karşımıza çıkmakta ve sosyal göstergeler temasının alt kategorilerinde bulunan çalışan istihdamı, insan hakları, toplum ve kültür konularında kısa cümleler ile sayısal veriler olmadan açıklama yapıldığı anlaşılmaktadır. K31 kodlu raporun sayfa sayısı 12 olup, aynı şekilde sosyal göstergeler ana temasının alt kategorilerinde bulunan çalışan hakları, çocuk hakları ve insan hakları konularında sayısal veriler bulunmadan ve kategoriler başlık olarak açıklanmadan rapor içerisindeki cümlelerde geçtiği görülmektedir.

Ekonomi kelimesinin geçmediği K3, K43 ve K44 incelendiğinde; ekonomi sıklığının olmadığı K3 te, sayfa sayısı 25 olarak karşımıza çıkmakta olup ekonomi ana temasının altında satın alma alt başlığı kullanılarak sayısal veriler olmadan hedeflerin ve

işletme vizyonunun açıklandığı bir rapor olarak karşımıza çıkmaktadır. K11 kodlu rapor 28 sayfadan oluşmakta ve ekonomik göstergeler veya kategorilerini içeren herhangi bir bilgiye rastlanmamış, rapor çevre ve sosyal göstergeler alt kategorilerinden oluşmaktadır. K44 kodlu raporda sayfa sayısı 9 dur ve herhangi bir ekonomik göstergeler veya alt kategorilerden bilgiye rastlanmamıştır.

Çevre, sosyal ve ekonomi kelimelerinin <5 sıklığında bulunduğu raporlar incelendiğinde, kelimelerin genellikle tanımlamalar ve kalıplaşmış cümleler içerisinde kullanıldığı, ilgili yıl veya yıllara ait sayısal veriler verilmediği, alt kategorilerde işletme faaliyetlerine ilişkin açıklayıcı ifadeler yer verilmediği ve varsa üç ana tema ile ilgili hedeflerin kısa tutulduğu görülmektedir.

60 rapor toplamda 1648 sayfa olarak yayınlanmış olup ortalaması 27 sayfa yapmaktadır. Kapsamlı bir sürdürülebilirlik raporu hazırlama sürecinde görseller, tablolar ve grafikler bulunursa >27 sınırlılığı yeterli bir kriter olarak düşünülebilir. Ortalama 27 olarak dikkate alındığında raporların 27 ve çevresinde sayfa sayısı olarak yoğunlaştığı düşünülse de, detaylı incelemede sayfa sayılarında açık aralıklı farklar olduğu görülmektedir. Raporlar yazım kuralları ve teknik yazım olarak belirli bir standartta olmadığı için yazı boyutu, ara boşluklar, başlıklar, görsel büyüklüğü gibi etmenler sayfa sayıları arasında açık farklılıklar olmasının temel nedenidir. Sayfa sayıları aynı olan K10-K11 (49 sayfa), K9-K12-K54 (21 sayfa), K7-K20 (27 sayfa), K3-K22-K23 (25 sayfa), K15-K26-K45 (22 sayfa), K27-K44-K56 (9 sayfa), K43-K47-K57 (28 sayfa), K6-K37-K49-K58 (17 sayfa), K5-K55 (19 sayfa), K25-K38-K50-K52 (14 sayfa) olan raporlar tamamen rastlantısal olup tasarım ve içerikleri farklılık göstermektedir.

F4 oransal formülünde sayfa sayıları ve çevre, sosyal ve ekonomi kelime sıklıkları ortalamaları verilmiş olup, değer sayısı arttıkça sayfa sayısına göre kelimelerin sıklık kullanımlarının düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. En yüksek değerler incelendiğinde;

K44 kodunda 2,25 değer bulunduğu ve ekonomi kelimesinin hiç geçmediği, çevre ve sosyal kelimelerinin de 2şer olarak kullanıldığı görülmektedir. K47 kodunda 2,33 değer bulunduğu ve ekonomi kelimesinin yalnızca 1 kere kullanıldığı, çevre kelimesinin 7 sosyal kelimesinin 4 kez kullanıldığı, ancak raporda alt kategorilerde

temalara yer verildiği, bununla birlikte zengin görsel faktörler kullanıldığı anlaşılmaktadır. K3 kodlu raporda 1,47 değer bulunduğu ve ekonomi kelimesinin kullanılmadığı bunun da diğer örneklerde olduğu gibi ortalama değeri arttırdığı görülmektedir. K23 kodlu rapor aynı şekilde 1,47 ortalama değeri ile karşımıza çıkmakta olup, ekonomi kelimesi yalnızca 1 kez kullanılmış ancak K3 kodlu raporda olduğu gibi görsellere ağırlık verilerek alt kategoriler ile temalara yer verilmiştir.

Tablo 16: Çevre, Sosyal Ve Ekonomi Kelimelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarında Toplam Kullanımı

Toplam	Çevre	Sosyal	Ekonomi
	2371	567	271

Kaynak: Sürdürülebilirlik raporlarındaki veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tüm raporlardaki toplam sıklık sayıları dikkate alındığında, çevre kelimesinin açık farkla fazla kullanıldığı, bunu sosyal kelimesi ve son olarak da ekonomi kelimesinin takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu sonuç sürdürülebilirlik raporlarında çevre temasının daha yoğun işlendiğini ortaya koymuş, raporların tamamının içerik incelemesi yapıldığında bu sonuç doğrulanmıştır. Bununla birlikte çevre ana teması kendi başlığını kullanarak ve yine çevre kelimesinin bulunduğu alt başlıklar ile oluşturulmuş, sosyal ve ekonomi temaları daha çok bir veya birkaç alt kategori altında raporlara konu olmuştur. Tabloda belirtilen toplam değerler, her bir kodun sayı ve değerlerinin gösterildiği bir önceki tablo ile uyushmaktadır. Ekonomi sıklığının sayısal olarak yüksek farkla düşük kalması sürdürülebilirlik raporlarının çoğunda ekonomi kelimesinin ekonomik göstergeleri belirtme niteliğiyle değil, hedefler, rapor hakkında ve tanıtım gibi bölümlerde cümle içerisinde anlam bütünlüğü olarak kullanılmasından kaynaklıdır.

3.6.3. Sürdürülebilirlik Raporlarında Görsel Kullanımı

İşletmelerin sürdürülebilirlik raporu hazırlaması için bir çok veri toplaması ve bu verilerin işlendikten sonra raporda sunmaları gerekmektedir. İşletmenin aylık veya yıllık enerji gideri, kimyasal kullanım gideri gibi harcamalar raporu okuyanların anlayabileceği düzeyde grafikler veya tablolar ile belirtilmiş olmalıdır. Rapordaki bu verilerin sayısal karşılıklarının olması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik raporlarının sayfa sayısı sınırlaması bulunmamakta ve işletmeler bilgiler ve veriler ölçütünde diledikleri uzunlukta rapor hazırlamaktadırlar. Kapsamlı bir raporda daha anlaşılabilir olabilmesi için özet bölümü olmalı ve sürdürülebilirlik performansları grafik, tablo,

resim gibi çalışmalar kullanılarak sunulmalıdır (Asan, 2022). Sürdürülebilirlik raporunda görsel kullanımı, raporun sade ve anlaşılır olması yönünde ve okuyucuların daha detaylı inceleyebilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle grafik ve tablolar kullanmak, işletmenin sürdürülebilirlik raporunun yayın yılı veya önceki yıllara ait karşılaştırmalı veri sunmak, mevcut hedeflerin veya önceki dönemlere ait hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin bilgisini vermek açısından işletme ve tüm paydaşlar için etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında incelemesi gerçekleştirilen 60 adet sürdürülebilirlik raporu görsel kullanımı bağlamında incelenmiştir. Görseller, Grafik/Şema/Tablo ve Fotoğraf/Resim/Video olarak 2 alt kategoriye ayrılmış, raporlardan kategorize edilmiş şekilde veri sağlanmıştır. Grafik/Şema/Tablo kullanımı, sürdürülebilirlik raporlarında genellikle çevresel, sosyal ve ekonomik performans verilerinden oluşmakta, bunlara ek olarak çalışanlar alt başlığında bilgi veren işletmeler çalışan bilgileri sunmak için de bu kategoriyi kullanmaktadır. Fotoğraf/Resim/Video kategorisi kullanımı, genellikle işletmenin tanıtımı, işletmenin fiziki koşulları hakkındaki görseller, çevresel uygulamaların ve sosyal uygulamaların fotoğrafları alt başlıklarında gerçekleşmektedir. Aynı zamanda çalışanlar ile ilgili bölümde de fotoğraf veya resimler gibi görseller kullanılmaktadır.

Raporlarda görsel olarak ayrılan 2 kategori de, 3'er alt başlıkta bulunmakta olup herhangi birinin kullanılması yeterli kabul edilmektedir. Örneğin; raporda tablo kullanmayan ancak grafik kullanılan kod Grafik/Şema/Tablo başlığı altında yer almıştır. K1'den K60'a kadar sürdürülebilirlik raporlarının Grafik/Şema/Tablo kullanımı ile Fotoğraf/Resim/Video kullanımı, bunlara ek olarak herhangi bir görsel kullanımı bulunmayan raporlar ve sayıları aşağıdaki bilgilerde yer almaktadır.

GRAFİK/ŞEMA/TABLO

- K1-K3-K5-K6-K7-K9-K10-K11-K14-K15-K16-K17-K18-K19-K23-K24-K25-K26-K27-K28-K29-K30-K33-K36-K37-K41-K42-K43-K45-K47-K48-K50-K53-K55-K57-K59-K60

FOTOĞRAF/RESİM/VIDEO

- K1-K2-K3-K5-K6-K7-K8-K9-K10-K12-K13-K15-K16-K17-K18-K19-K20-K21-K22-K23-K24-K28-K29-K30-K32-K33-K34-K36-K37-K39-K40-K42-K43-K45-K46-K47-K48-K49-K51-K52-K53-K54-K55-K56-K57-K59-K60

HERHANGİ BİR GÖRSEL BULUNMAYAN

- K4-K31-K35-K38-K44-K58

Şekil 3: Sürdürülebilirlik Raporlarında Görsel kullanımı

Kaynak: Sürdürülebilirlik raporları dikkate alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sürdürülebilirlik raporunda yalnızca Grafik/Şema/Tablo kullanan; 7 (K11-K14-K25-K26-K27-K41-K50)

Sürdürülebilirlik raporunda yalnızca Fotoğraf/Resim/Video kullanan; 15 (K2-K8-K20-K21-K22-K32-K34-K39-K40-K46-K49-K51-K52-K54-K56)

Sürdürülebilirlik raporunda hem Grafik/Şema/Tablo hem Fotoğraf/Resim/Video kullanan; 32 (K1-K3-K5-K6-K7-K9-K10-K15-K16-K17-K18-K19-K23-K24-K28-K29-K30-K33-K36-K37-K42-K43-K45-K47-K48-K53-K55-K57-K59-K60)

Sürdürülebilirlik raporunda herhangi bir görsel kullanmayan; 6 (K4-K31-K35-K38-K44-K58)

Sürdürülebilirlik raporlarında 60 koddan 32 tanesi raporlarında hem Grafik/Şema/Tablo hem Fotoğraf/Resim/Video kullanmışlardır. Sürdürülebilirlik raporunun açıklayıcı olması, verilerin analiz edilmesi ve belirlenen hedeflere uygunluğunun tartışılması, aynı zamanda önceki veya sonraki yıllar ile karşılaştırma yapılarak sürdürülebilirlik performansının ölçülebilmesi açısından önemli bir kriter olduğu düşünülmektedir. K1...K60 kodlarından %53'ünün içeriğinde hem Grafik/Şema/Tablo hem de Fotoğraf/Resim/Video olduğu görülmektedir.

Rapor içeriğinde yalnızca Grafik/Şema/Tablo kullanan 7 rapor bulunmaktadır. İncelenen 60 kod için oranı %11 olarak karşımıza çıkmakta, kısmen düşük kabul edilebilecek bir oran olduğu düşünülmektedir. Özellikle yalnızca Fotoğraf/Resim/Video kullanım oranından düşük kalmasının temel sebebi, grafik ve tablo hazırlama sürecinden önce veri toplama sürecinin gerçekleşmesi gerektiği, verilerin işlenerek sayısal veriler ile görselleştirilme sürecinin düz yazım veya fotoğraf, resim gibi görsel paylaşımından daha zahmetli olduğu düşüncesidir. Kodlar incelendiğinde grafik ve tabloların genellikle su/elektrik gibi enerji harcamaları, atık giderleri, geri dönüşüm oranları, personel iş dönüşüm süreci gibi alt başlıklarda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yalnızca Fotoğraf/Resim/Video kullanımı 15 adet olup oransal olarak %25'e eşittir. Bu kodlar incelendiğinde, personel, çevre, otel konumu ve tanıtımı alt temalarında görseller kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fotoğrafların genellikle rapor başlarındaki işletme tanıtım bölümlerinde bol miktarda kullanıldığı, ek olarak bazı raporlarda çevresel politikaların sonucu olarak işletme uygulamalarının fotoğraflandığı, alt başlıklar altında dikkat çekici resimlerin kullanıldığı görülmektedir. Yapılan sosyal çalışmalar ve kültürel çalışmalar başlıkları altında bazı işletmenin uygulamaları fotoğraflanarak rapora eklenmiştir. Aynı zamanda sürdürülebilirlik politikası ile ilgili sertifikalarını görsel olarak raporun ilgili bölümüne ekleyen işletmeler de bulunmaktadır.

Çalışmaya konu olan 60 kodun 6 tanesinde herhangi bir görsel kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bu raporlar incelendiğinde rapor içeriğinin düzyazı ve alt metinlerden oluştuğu, teorik içeriğin herhangi bir görsel veya grafik ile desteklenmediği görülmektedir. Rapor sayfa sayıları ; K4-4, K31-9, K35-13, K38-14, K44-9, K58-17 olarak görülmekte ve birbirine yakın değerler olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu raporların sayfa sayıları, toplam sayfa sayılarının ortalaması olan 27 den düşük çıkmıştır. Bazı raporlarda bilgiler verilmiş ancak sayısal veri olarak sunulmamıştır. Örneğin; K31'de sıcak su tüketiminin istem değişikliği sonunda %30 tasarruf sağlandığı beyan edilmiş, ancak mevcut rapor yılı veya önceki/sonraki yıllar gider sayıları belirtilmemiştir. Herhangi bir görsel kullanımı olmadan da sürdürülebilirlik raporlaması hazırlanabilir, ancak özellikle sürdürülebilirlik uygulamalarının fotoğraflanarak rapora eklenmesi ve işletme sürdürülebilirlik performansı kapsamında sayısal verilerin

tablolaştırılması, grafik ile sunulması, işletme paydaşları ve müşteriler için rapor incelemelerinde olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

3.6.4. Çevresel Göstergeler, Sosyal Sorumluluk ve Ekonomik Göstergeler Temalarında Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi

Sürdürülebilirlik tanımından itibaren, sürdürülebilir kalkınmanın öneminin anlaşılması ve hedeflerin belirlenmesi noktasında, sistematik olarak birbiriyle ilişkili üç boyut tanınmıştır. Bunlar çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Gedik, 2020). Bununla birlikte kurumsal sürdürülebilirlik kavramı üzerine yapılan çalışmalarda, işletmelerin büyümesi ve karlılık performansı üzerinde durulurken, bunlara ek olarak çevresel koruma, sosyal sorumluluk ve ekonomik büyüme unsurların da dikkate alındığı, bu unsurlarla birlikte toplumsal fayda sağlayan amaçların edinildiği ekonomik büyüme hedefinde bir düşünce geliştiği görülmektedir (Korga & Aslanoğlu, 2024). Günümüzde kabul gören küresel kalkınma düşüncesi, biyoçeşitliliğin korunması, kuraklık ve çölleşme ile mücadele, doğal değerlerin korunması gibi çevresel konuları, cinsiyet eşitliği, dezavantajlı grupların isteklerinin önemsinmesi, insan hakları ve kültürlere saygı gibi sosyal konuları araştırma ve geliştirmeyi içermektedir. Bunlara ek olarak sanayileşme, teknolojik gelişmeler, ekonomik büyüme, pazar hacmi gibi ekonomik konuların da gözetilerek çevresel, sosyal ve ekonomik bütünlükle küresel sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin gerçekleşebileceği ön görülmektedir (SBB, 2019).

Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, kurumsal sürdürülebilirlik ve küresel sürdürülebilir büyüme düşüncelerinde çevresel, sosyal ve ekonomik boyutların bir çarkın dişlisi gibi birbirine geçmiş şekilde sistematik anlam taşıdığı görülmektedir. Araştırmam kapsamında sürdürülebilirlik raporu standartları, sürdürülebilirlik raporunun oluşmasına yarar sağlayan inisiyatifler ve uluslararası çerçeveler üzerine teorik çalışmalar yapılmış, her bir standart ve bildiride çevresel, sosyal ve ekonomik göstergelerin birlikte var olması gerektiği ve birbirini tamamlayan anlamlar olarak düşünülmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan konaklama işletmelerinin raporları incelenirken, rapor içeriklerinin çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere 3 ana temada yorumlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak tüm raporlarda çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler ana başlık altında belirtilmemiş, bu nedenle alt metinlerle kategorize etme ihtiyacı duyulmuştur. Bunun için küresel anlamda en yaygın etki yaratan inisiyatif olan GRI dikkate alınmış,

çevresel, sosyal ve ekonomik temaları GRI'nın 2021 yılında güncellenen standartlar çerçevesi rehber kabul edilerek kategorize edilmiştir. Her ne kadar GRI standartlarının çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarının alt teması çok çeşitli olsa da, araştırmamızda sürdürülebilirlik raporlarında sıklıkla kullanılan, işletmeler açısından yer verilmesi en uygun ve açıklayıcı alt başlıklar dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamında tüm raporlar detaylı incelemeye tabi olmuş, sürdürülebilirlik raporlarında yer alan çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler ile kategorize edilmiş şekli aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Çevresel Göstergeler Temasında Sürdürülebilirlik Raporları	Sosyal Sorumluluk Temasında Sürdürülebilirlik Raporları	Ekonomik Göstergeler Temasında Sürdürülebilirlik Raporları
• Atık • Enerji • Su • Emisyon • Biyolojik Çeşitlilik	• İnsan Hakları • Çalışan Hakları • Paydaş İletişimi • İş Güvenliği • Çocuk İş Gücü • Çocuk Hakları • Güvenlik Uygulamaları • Toplum • Kültürel Değerler	• Ekonomik Performans • Ekonomik Etkiler • Satın Alma Uygulamaları • Vergi

Şekil 4: Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Göstergeler ve Alt Başlıkları

Kaynak: GRI Standartlarındaki göstergeler dikkate alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

K1...K60 kodlar çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler temasında incelendiğinde, görsel kullanımı ve özellikle Grafik/Şema/Tablo kullanan kodlarda çevresel göstergeler temasının alt kategorilerinden atık, elektrik, su giderlerinin verileri sunularak işlendiğini, bazı raporlarda ise ek olarak kimyasal kullanımı, karbon emisyon verileri ve hedefleri gibi alt kategorilerde bilgiler sunulduğunu görmekteyiz. Örneğin, K3'te enerji, atık ve su alt başlıklarında bilgiler verildikten sonra raporun yayınlandığı yıldan önceki yıl olan 2022 yılına ait sera gazı emisyon hesaplaması yapılmış olup, Misafir Odası Karbon Ayak İzi, Toplantı Odası Karbon Ayak İzi, Konaklanan Oda Başına Düşen Karbon Ayak İzi ve Saatlik Bazda m² Başına Düşen Karbon Ayak İzi

verileri tablolastırılarak çevresel göstergeler teması altında sunulmuştur. K7, K15, K16, K18, K24, K57, K60 kodlu raporda bunlara ek olarak LNG, LPG ve Motorin gibi işletmelerin ihtiyaçlarına uygun araçların kullanımı verileri de eklenmiştir. K37 kodlu raporda elektrik, su, yakıt tüketimleri yıllık ve kişi başı olarak grafiklerle sunulmuş, aynı zamanda kimyasal tüketimi, temizlik kimyasal tüketimi ve havuz kimyasal tüketimi olarak yıllık ve kişi başı grafiklerle belirtilmiştir. K42’de kimyasallar, havuz, housekeeping, bulaşikhane ve çamaşırhane kullanımları olarak ayrı başlıklarda sayısal verilerle değerlendirilmiştir. İşletmeler göstergeleri kategorize ederken işletme ve yönetim politikalarını göz önünde bulundurarak en sağlıklı sonucu verebilecek şekilde göstergeler sunabilirler.

K41 kodlu rapor 2023 yılında yayınlanmış ancak rapor tarihi 2021-2022-2023 olarak belirtilmiştir. Söz konusu raporda elektrik, su, enerji ve kimyasal kullanım oranları ve hedefleri yıllara göre verilmiş ve sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesine imkan tanınmıştır.

Bunların yanında, çevresel göstergeler temasında değerlendirilebilecek atık ve atık yönetimi bazı raporlarda ayrıntılı ele alınarak hedefler ve uygulamalar sunulmuştur. Atıklar kimyasal atık ve geri dönüşüm atıkları olarak ayrılmış raporlarda değerlendirme süreci daha olumlu sonuç vermektedir. Biyolojik çeşitlilik ve çevre koruma hedefleri genellikle teorik olarak amaçlar ve sertifikalara uyum süreci içerisinde açıklanmıştır. Tüm raporlarda çevresel göstergelere diğer temalardan daha çok yoğunluk verilmiştir. Yukarıdaki tabloda çevresel göstergeler temasında değerlendirilebilecek alt kategorilerin tamamını tüm raporlar verilerle sunmasa bile en az bir veya iki tanesi alt başlıklar halinde hazırlanmış, sayısal veri sunmayan ve grafik, tablo gibi görseller kullanmayan raporlarda çevresel etkiler, çevre koruma politikaları ve enerji politikaları yazınsal olarak belirtilmiştir.

Sosyal sorumluluk temasında raporlar incelendiğinde, alt temaların hepsi olmasa da en az bir kaçının işletmeler tarafından sürdürülebilir raporuna dahil edildiği görülmektedir. Özellikle çalışan hakları, yerel toplum ve kültürel değerler başlıkları hemen hemen tüm raporlarda bulunmaktadır. Bunlara ek olarak yapılan sosyal ve kültürel çalışmalar ile sosyal sorumluluk projeleri K1, K3, K7, K10, K13, K15, K17, K18, K24, K30, K33, K23, K41, K42, K43, K45, K47, K57 kodlu 18 adet

sürdürülebilirlik raporunda bir çoğunda etkinlik ve projelere ait görseller olmak üzere detaylı bilgiler verilmiştir. Fotoğraf veya resimle görselleştirilmeyen raporlarda maddesel olarak sosyal sorumluluk kapsamında işletme uygulamalarını ayrıntılı sunmuşlardır. K19, K26, K27, K29, K35, K37, K40, K44, K48, K52, K55, K59, K60 kodlu 13 adet sürdürülebilirlik raporunda sosyal sorumluluk projeleri ve sosyal sorumluluk teması altındaki uygulamalara çok detaylı olmamakla birlikte yüzeysel bilgiler verilmiştir. Turizm sektörünün hizmet yoğun ve insan ilişkileri, iletişim etkilerinin yüksek olduğu özelliğini göz önünde bulundurursak, işletmeler sosyal sorumluluk temalı uygulamalara önem vermekte, bu etkinliklere çalışanları, müşterileri ve diğer paydaşları dahil etmektedirler. Ancak incelenen 60 rapordan 29 kodda sosyal sorumluluk projeleri ve uygulamaları hakkındaki bilgilendirmelere rastlanmamıştır.

Çevresel göstergelerden sonra raporlarda en çok öne çıkan tema sosyal sorumluluk teması olarak görülmektedir. İnsan hakları, çalışan hakları, kültürel değerler ve müşteri memnuniyeti alt temaları tüm raporlarda bulunmaktadır. Ancak raporların bu alt başlıklardaki açıklamaları ve sunumları farklılık göstermektedir. Sosyal sorumluluk temasının bir parçası olan kültürel değerler başlığında bazı raporlarda fotoğraf, resim kullanımının fazlalığı bulunmaktadır. Bu başlıkta işletmeler bulunduğu coğrafi bölgedeki kültürel turizm destinasyonlarına yer vermektedirler. Bu alt başlık aynı zamanda işletmenin bulunduğu bölgedeki müşterilere ziyaret edilebilecek yerlerin bilgisini verdiğinden işletme tanıtımı bölümüne de olumlu etki etmektedir.

Çalışan alt başlığında bir çok işletme yüzeysel bilgiler vermiş olup, az sayıda raporda personel sayısı, insan kaynakları ile entegrasyon süreci, çalışan eğitimi, personel katılımı konularında detaylı bilgiler verilmiş, sayılar veriler sunulmuştur. Sürdürülebilirlik raporunu düzenli olarak aralıklarla, her yıl veya iki veya üç yıllık yayınlayan işletmelerde bu bilgiler ayrıntılı yer bulurken, sürdürülebilirlik raporunu ilk kez yayınlayan işletmelerde bu bilgilere daha yüzeysel yer vermiştir.

Ekonomik göstergeler temasında raporlar incelendiğinde, özellikle çoğu raporda Satın alma ve Tedarikçiler alt kategorilerinde bilgiler ve hedefler bulunduğu görülmektedir. Mali mevzuat ve vergi konularında hiçbir raporda bilgiye rastlanmamıştır. Ekonomik performans ve ekonomik etkiler konularına genellikle satın alma başlığı altında değinildiği görülmektedir.

Satın alma başlığında bilgi verilen toplam 40 rapor olup aşağıdaki şekildedir;

K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K18, K20, K21, K22, K24, K25, K27, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K38, K39, K41, K42, K48, K49, K51, K52, K54, K55, K56, K59

Satın alma başlığında bilgilendirilen konular çoğunlukla aşağıdaki çerçevelerden oluşmaktadır;

- İthal ürünler yerine yerli ürünlerin tercih edilmesi,
- Kullanım için tercih edilen cihazların az enerji harcayan nitelikte olması ve enerji tasarrufu sağlaması,
- Geri dönüşümden elde edilen ürünlerin veya geri dönüşüme elverişli ürünlerin tercih edilmesi,
- Sürdürülebilirlik kriterlerine uyumlu olan makine ve ürünlerin kullanımı,
- Satın alma sürecinde TS EN ISO 5001 Enerji Yönetim Sistemi olan firmaların tercih edilmesi,
- Çevre ve enerji konusunda yasal şartları karşılayan işletmelerle iş birliği yapılması,
- Ürün alımlarında minimum ambalaj kullanımı göz önünde bulundurularak sürecin yönetilmesi,
- ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi olan tedarikçilerle çalışılması.

Satın alma başlığı olmadan sürdürülebilirlik performansı veya tedarik yönetimi başlıkları altında satın alma sürecine değinilen 11 adet rapor bulunmaktadır. İncelenen raporlar aşağıdaki verilmiştir;

K6, K16, K26, K28, K31, K37, K45, K46, K53, K58, K60

Ayrıca K19 raporunda ürünlerin yeniden kullanımı sağlayan ve israfı önlemeye yardımcı olan döngüsel ekonomi modeli ön plana çıkmaktadır.

K29 raporunda satın alma süreci yerel satın alma, çevreye duyarlı satın alma ve verimli satın alma olarak 3 alt başlıkta verilmiş, tedarik sürecinde yüzdesel oranlar verilerek uygun fiyat performansında olan tedarikçiler ve yerel tedarikçilerin oranları belirtilmiştir.

K43 raporunda, çevre etkilerinin azaltılması başlığı altında enerji tüketimleri ayrıntılı olarak raporun yayınladığı yıldan bir önceki yıl olan 2022 yılı dikkate alınarak sunulmuş, bununla birlikte fatura tutarları ve birim fiyat değişimleri bilgileri verilerek 2023 yıl sonundaki hedef oranı hakkında yazınlara yer verilmiştir.

K57 raporunda, yabancı firmalar, yerel firmalar, mal alımı, hizmet alımı ve kalite belgeli firmalar faktörlerindeki firma sayıları verilerek bu firmaların 2023 yılı çalışma yüzdesi ve 2024 yılı için hedef yüzdeleri belirtilmiştir.

İncelenen 60 raporda ekonomik göstergeler temalı sunumların yer almadığı 5 adet rapor aşağıdaki gibidir;

K40, K23, K44, K47, K50

Ekonomik göstergelerde hiçbir raporda sayısal verilerin kullanılmadığı, ekonomik performans karşılaştırılması yapılmadığı, yukarıda açıklanan bazı raporlarda oranlar ve hedef yüzdelerinin yer aldığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Sürdürülebilirlik, kendini geliştiren ve geniş yelpazeli bir yaklaşım olarak geçmişe göre günümüzde önemi artmış olsa da, çevresel faktörler ve doğal kaynaklar dikkate alındığında gelecekte çok daha üzerinde durulacak bir fikir olacağı düşünülmektedir. İnsanoğlu her yeni şeyi gereksinim duyulan bir sürecin sonucunda ortaya çıkarmıştır ve sürdürülebilirlik düşüncesinin küresel olarak kabul görmesi, önemi de bunlardan biridir. Sanayi devriminden sonra hızla büyüyen üretim organizasyonları, kontrolsüz şekilde artan nüfus ve nüfusun nitelikli bir şekilde yönetilememesinden kaynaklı kentlerin kontrolsüz yapılaşma ve beşeri etmenler ile doğal çevreye zarar vermesi, bilhassa yalnızca finansal etkiler konusunda planlama yapan ve ekonomik kar elde etmek isteyen işletmelerin hammadde kullanımındaki yanlış uygulamalar, sürdürülebilirliği uluslararası bir konu olarak gündeme getirmiştir. 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Brundtland Raporu sonrası sürdürülebilirlik düşüncesi ile ilgili çalışmalar hız kazanmış, sürdürülebilir kalkınma, kurumsal sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri gibi kavramlar araştırılmaya başlanmıştır. Doğal kaynaklar sınırlıdır ve insanoğlunun bilinçsiz tüketim, kontrolsüz üretim gibi yaklaşımları ile çevremiz ortak paydada buluşamamaktadır. Bu nedenle uluslararası inisiyatifler oluşturulmuş, sürdürülebilirlik yaklaşımı alt dallarında incelenmiş ve hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uzmanlar gibi paydaşların katılımıyla bir dizi ortak çalışma gerçekleştirilmiştir. Her kuruluş kendi çerçevesini ortaya koyuyor gibi gözükse de aslında sürdürülebilirlik yaklaşımı çevresinde ortak hareket edilmekte, katılımların devletler bünyesinde sağlanması amaçlanarak alınan kararların ve bildirilerin yaptırım gücünün artırılması planlanmaktadır. Günümüzde halen uluslararası kuruluşlar sürdürülebilirlik çatışı altında güncellemeler yapmakta ve yayınlamaktadırlar.

Sürdürülebilirlik fikrinin küresel anlamda kabul görmeye başlaması, uluslararası inisiyatiflerin bir çok program yayınlarak dünyanın her yerinde uyulmasına yönelik çağrı yapmaları, özellikle son yayınlanan sürdürülebilirlik kapsamındaki çalışmaların daha bağlayıcı nitelikte olması, işletmeleri sürdürülebilirlik bilincinin oluşması ve uygulamaların yapılması sürecinde daha etkili bir paydaş rolü üstlenmesine neden olmuştur. Bilgi kaynaklarının teknolojik gelişmelerin de katkısıyla geçmişe göre çok daha kolay erişiminin olduğu bu çağda, işletmeler için yatırımcılar, kredi kuruluşları,

müşteriler, tedarikçiler gibi gruplar maddi faktörlerin dışında sürdürülebilirlik bilincinin alt yapısını oluşturan çevresel ve sosyal faktörleri de görmek istemektedirler. Çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetsimsel bilgilerin yer aldığı, işletmelerin bunu arz etmelerini gerektiren bir süreç doğmuş ve bu faktörlerin bir çatı altında toplandığı sürdürülebilirlik raporlaması ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar alt birimler kurarak bu ihtiyacı gidermeye yönelik çalışmalar yapmışlar ve ortaya farklı sektörler, farklı anlayışlara ve analizlere uyan bazı raporlama standartları oluşturmuşlardır. Sürdürülebilirlik kavramı ile sürdürülebilirlik raporlaması süreci tamamen bir bütün olarak kabul edilmekte, çalışmalarda tarihsel süreç olarak sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıktığı uluslararası bildirimler örnek gösterilmektedir. Küresel anlamda kapsayıcılığı olan bu standartlar ve oluşturulan çerçevelerde, özellikle katılım oranlarına dikkat edilmiş, toplumun her kesiminden grupların veya temsilcilerinin dahil olduğu platformlar kurularak farklı görüşler dinlenmiş, yorumlanmış, bu sayede yayınlanan standartlar ve çerçevelerin kapsayıcılığı artmıştır. İlk temelleri 1972 yılında Roma Kulübü ile atılan sürdürülebilirlik yaklaşımı, 1990'lı yıllardan sonra bir çok uluslararası inisiyatif oluşumu ile günümüze kadar gelmiş, bazı standartlar dönemin koşulları gereği gerekliliklerini tamamlamış olsalar da yerlerine başka bir çalışma grubu oluşturulmuş veya mevcutlar geliştirilmeye devam edilmiştir. Bugün en yaygın standartlar Küresel Raporlama Girişimi ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu olduğu düşünülmekte, yalnızca Avrupa Birliği içerisinde 50 binden fazla işletmenin bu standartlara uyarak düzenli rapor hazırladığı bilinmektedir.

Türkiye'de yakın tarihte Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Standartları Kurulu öncülüğünde sürdürülebilirlik standartlar kapsamında önemli bir gelişme yaşanmıştır. KGK'nın 2022 yılındaki çalışmasıyla Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları oluşturulmuş, bu standartlar 29/12/2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak tamamen yasal ve kapsayıcı bir konuma gelmiştir. Yayınlanan standartların Türkiye'deki işletmeler için uygulaması, belirli kriterlere dahil olan işletmeler için gerçekleşecek olup uygulama tarihi 01/01/2024 mali dönemi ve sonrası olarak belirlenmiştir. KGK açıklamaları, raporlama uzmanları gibi otoritelerin bu konudaki görüşleri, söz konusu standartların tamamen uluslararası raporlama standartlarına uyumlu olduğu, uygulama alanı olarak Türkiye'de faaliyet gösteren işletmeleri içerdiği,

uluslararası çerçeveler ile entegre ancak kapsam olarak Türkiye'yi barındıran bir standart bildiriminin zamanla geliştirilerek hem ülkemizdeki işletmeler ve kamu, hem de uluslararası yatırımcılar ve paydaşlar açısından olumlu ve tarihi bir adım olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Üretim yoğunluğu olarak hizmet yoğun bir sektör olarak karşımıza çıkan turizm sektöründe, beşeri ilişkiler, çevresel ilişkiler ve doğal kaynakların kullanımı önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sosyal faktörler turizm dinamiklerinde oldukça sık kullanılmakta, bu da insan ilişkilerinin, bilgi alış verişinin fazlalığını doğurmaktadır. Turizm işletmelerinin kollarından biri olan konaklama işletmeleri, müşterilerin talebine karşılık vermek ve hizmet vizyonunda kaliteli sonuçlar ortaya koymak amacıyla yalnızca konaklama ihtiyacını karşılamayıp yeme içme, kültürel aktiviteler, eğitim ve kongre faaliyetleri gibi bir çok faaliyet kolunu bünyesinde barındıran bir işletme türü kapsamına girmişlerdir. Bu niteliklerin tamamı tüm konaklama işletmelerinde olmamakla birlikte, işletmenin yatırım düşüncesi, müşteri talebi, işletme hedefleri gibi faktörler bunda etkili olmakta, yalnızca konaklama ihtiyacını gidermeye yönelik işletmeler de varlığını sürdürmektedir. İnsani, çevresel ve sosyal ilişkilerin bu kadar dinamik olduğu konaklama işletmelerinde sürdürülebilirlik anlayışı ve sürdürülebilirlik raporlamaları önemli bir etmen haline gelmiştir. Küresel olarak sürdürülebilirlik bilincinin yayılması, turizm faaliyetlerinin müşteri odaklı iletişim süreci ile yürütülmesi, uluslararası inisiyatiflerin standartların uygulanabilirliği konusundaki eğitim ve bildirimleri, uluslararası ve ulusal turizm kuruluşlarının çevresel faktörler ve doğal kaynakları dikkate alarak oluşturdukları kampanya ve planlamalar, konaklama işletmelerinin sürdürülebilirlik raporu hazırlama ve sunma konusunda teşvik etmektedir.

Çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin 2023 yılında yayınlamış olduğu 60 adet sürdürülebilirlik raporu incelenmiştir. Düşük yıldızlı veya kısa faaliyet süresi olan işletmelerin de rapor yayınlamaları, sürdürülebilirlik raporunun kapsayıcı özelliği ile şekillenmiştir. Ancak çalışmaya örneklem olan işletmelerin büyük çoğunluğunun sürdürülebilirlik raporunu düzenli aralıklarla yayınlamadığı görülmüştür. İlk kez rapor yayınlayan işletmeler ile düzenli rapor yayınlayan işletmelerin rapor içeriklerinde farklılıklar gözlemlenmiş, düzenli rapor yayınlayan işletmelerin

raporlarında görsel, veri bildirimi, işletme faaliyetlerinin açıklanması konularında daha fazla bilgi verildiği anlaşılmıştır.

Rapor içerikleri oluşturulurken, sürdürülebilirlik yaklaşımının temelinde yer alan çevresel, sosyal ve ekonomik boyut dikkate alınarak raporlarda çevre, sosyal ve ekonomi kelimelerinin sıklıkları, rapor sayfa sayıları ve kelime sıklıklarının sayfa sayılarına oranları üzerinde çalışılmıştır. Bazı raporlarda özellikle ekonomi ve sosyal kelimelerinin hiç geçmediği veya ortalamaya göre az sayıda geçtiği tespit edilmiş, bu raporlar daha detaylı içerik incelemesine tabii olmuştur. Sıklığı bulunmayan veya düşük oranlı raporlarda yüzeysel olarak ilgili konudaki bilgilere yer verildiği, cümle içerisinde kullanıldığı görülmüş, sıklık verisi bulunmasa bile alt kategorilerde ilgili temaya değinildiği anlaşılmıştır. Toplam verilerde çevre, sosyal ve ekonomi kelimeleri arasında büyük farklılık bulunmaktadır. Konaklama işletmelerinin hem ayrı ayrı yapılan incelemesinde hem de toplam veriler dikkate alındığında çevre konusunda diğer temalardan daha fazla bilgi verildiği gözlemlenmiştir.

Sürdürülebilirlik raporu oluştururken grafik, tablo, şema, fotoğraf gibi görsellerin kullanımı raporu okuyanlar ve bilgi sahibi olmak isteyenler açısından önemli bir etmendir. Uluslararası raporlama standartlarında bununla ilgili kesin bir yaptırım bulunmamakla birlikte açıklayıcı, şeffaf verilerin ortaya konması açısından raporların belirlenen çerçevelerde ancak zengin içeriklerle hazırlanması teşvik edilmektedir. Çalışmaya konu olan 60 rapordan 6 tanesi herhangi bir grafik ve tablo kullanmamış, incelendiğinde raporun yayınlandığı yıl veya bir önceki yıllara ait sayısal verilerin sunulmadığı anlaşılmıştır. 15 raporda yalnızca fotoğraf ve resimler kullanılmış, bunlar işletmenin görseline ait tanıtım fotoğrafları, veya konuya dikkat çekmek için kullanılan genel resimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik raporunda sayısal verilerin grafik, tablo ve şema kullanılarak verilmesi, bununla birlikte işletme sürdürülebilirlik faaliyetlerine ait, çalışan ve müşteri konuları, tedarikçi ve satın alma başlıklarında oluşturulan etkinlikleri, sosyal ve kültürel faaliyetleri fotoğraflaması raporun niteliğini arttıran bir unsur olarak düşünülmektedir. Çalışmaya konu olan raporların %53'ünde hem grafik, tablo, şema hem de fotoğraf ve resimler kullanılmıştır. Bu kodların sunumu incelendiğinde içeriğinin daha zengin, sayısal verilerle desteklenerek ileriye dönük hedeflerin şekillenebileceği nitelikte ve müşteriler açısından açıklayıcı bilgiler vermesi açısından diğerlerinden ayrıldığı görülmektedir.

Çalışmada 60 kod GRI standartları dikkate alınarak oluşturulan ana temalar ve alt kategoriler kapsamında incelenmiştir. Çevresel göstergeler temasında işletmeler genellikle enerji ve atık alt başlıklarında bilgiler ve veriler paylaşmışlardır. Enerji olarak raporlarda elektrik, su ve yakıt giderleri dikkate alınmıştır. Tüm raporlarda çevresel göstergelerden en az bir tanesi bulunmaktadır. Genel olarak raporların en çok yer kaplayan bölümü çevresel göstergeler bölümü olmuştur. Bununla birlikte ikinci sırada sosyal göstergeler, son sırada ekonomik göstergeler gelmektedir. Tüm raporlarda istisnasız ekonomik göstergeler teması yalnızca satın alma veya tedarik başlıkları ile yer bulmaktadır.

Sürdürülebilirlik rapor standartlarında sunum oluşturma içerikleri ile ilgili çerçeveler belirlenmiş olsa da, belirli bir yazın temasının uygulanmasına yönelik kesin bir kriter bulunmamaktadır. Bu nedenle işletmeler sürdürülebilirlik raporlarını çeşitli formatlar ve yazın tekniklerinde düzenlemektedirler. Çalışmaya konu olan raporlardan işletme bilgileri ve tanıtım bölümü hariç benzerlik bakımından diğerlerinden farklı olarak birbirine çok benzeyen bazı kodlar tespit edilmiştir;

K8-K9 / K5-K49 / K11-K12-K21-K22-K25-K32-K34-K39-K54 kodları benzerlik bakımından birbirleriyle benzer içerikler, cümleler ve yorumlar göstermektedir. Sürdürülebilirlik raporlama çerçeveleri, konuları ve temel içerik haritası belli olsa da her işletmenin farklı verileri ve farklı hedefleri olmalıdır. İşletme türü olarak tamamı konaklama işletmesi olsa da, sürdürülebilirlik uygulamaları ve sürdürülebilirlik anlayışına uygun işletme verilerinin sunumu her işletmeye göre özgün olmalıdır. Bu kodlar incelendiğinde, çalışma kapsamında incelediğimiz çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler temalarındaki bilgiler birbirleriyle çok benzer olduğu, sayfa sayılarının +1-1 değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

K5-K7-K17-K18-K19-K28-K29-K42-K53-K57-K59 kodlu 11 raporda, tüm raporlardaki genel özellikler olarak çevresel göstergelere yoğunluk verilerek sosyal göstergeler sonraki sırada ve ekonomik göstergeler son sıradadır. Ancak kodlarda gerek görsel kullanımı gerek işletmeye ait verilerin tablolaştırılması veya grafik sunumu yapılması, işletmenin kendisi ve işletme paydaşları ile müşteriler açısından daha nitelikli bilgiler elde edebilmelerine yol açacaktır. Sürdürülebilirlik raporunda çevresel, sosyal ve ekonomik göstergeler aynı ölçütte olmasa da aynı bağlamda

değerlendirilmelidir. Söz konusu kodlarda çevresel, sosyal ve ekonomik temaları kapsamında daha ayrıntılı bilgiler verilerek sayısal verilerle desteklendiği görülmektedir.

Sürdürülebilirlik raporlarında dikkat çeken bir etmen, bu raporların işletmeler tarafından bir tanıtım aracı olarak kullanılma isteğiyle hazırlanmış olmasıdır. Rapor içeriğindeki işletme hakkındaki bilgiler ve tanıtım kısımlarından bu sonuç çıkmaktadır. Bu başlıklarla işletmeler ,göstergelerden daha ayrıntılı ve özgün bilgiler vermeye özen göstermiştir. Ancak sürdürülebilirlik raporlamaları, olumlu ve olumsuz sonuçların paylaşımı, değerlendirmesi, somut hedeflerin ortaya konularak hedefler hakkındaki açıklamalara dayanan şeffaf verileri içeren raporlar olmalıdır. Çalışmaya konu olan raporlardan hiç birinde sürdürülebilirlik uygulamaları ile ilgili olumlu ve olumsuz örnekler verilerle karşılaştırmalı analiz yapılmamış, bu bağlamda hedefler belirlenmemiştir. Tüm raporlarda sürdürülebilirlik hedefleri sunulmuştur, bu hedeflerden bir çoğu genel sürdürülebilirlik hedeflerini kapsamakta olup, az sayıda raporda işletme vizyonu ile entegre özgün hedeflere yer verilmiştir.

Bu çalışmada 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan konaklama işletmelerinden 60 adet farklı işletme raporu dikkate alınmış, oluşturulan temalarda incelenmiştir. Gelecek araştırmalar için nicel tekniklerden de yararlanılarak içerik analizi ve yıllara göre karşılaştırmalı analiz çalışmalarına rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada GRI standartları dikkate alınarak temalar oluşturulmuş ve raporlar incelenmiştir. Sürdürülebilirlik raporlarının genelinde uluslararası veya ulusal hangi standart ve çerçevelere bağlı kalınarak raporun hazırlandığı bilgisine rastlanmamaktadır. Bu bilgi, rapora referans olması ve niteliğinin artması açısından önemli bir etmendir.

Sürdürülebilirlik raporu hazırlamak, verilerin ortaya konması, ana başlıklar ve alt başlıkların oluşturulması, işlenmiş verilerin sunulması, sürdürülebilirlik uygulamaları, çevresel, sosyal ve ekonomik vizyonunun açıklanması aşamalarını kapsayan ciddi bir süreçtir. Raporlarda çerçeve aynı olsa da veriler ve uygulamalar işletmeye özgün olmalıdır. Çalışmada az sayıda raporda bu nitelik tespit edilse de GRI standartlarının tüm başlıkları dikkate alınarak incelemeye konu olan raporların uluslararası standartlara tam uyumundan söz etmek zor gözükmemektedir. Ancak

konaklama işletmelerinin sürdürülebilirlik anlayışına verdiği önemin her geçen gün artması ve işletme büyüklüğü farklılığına bakılmaksızın faaliyet süreleri de dikkate alınarak konaklama işletmelerinin sürdürülebilirlik raporu hazırlama istekleri, gelecekte daha kapsamlı ve uluslararası standartlara tam uyumlu raporların ortaya çıkabileceğini gösteren olumlu bir göstergedir.

KAYNAKÇA

- Baumgärtner, S., & Quaas, M. (2009). What is sustainability economics? Lüneburg: Working Paper Series in Economics, No. 138, Leuphana Universität Lüneburg, Institut für Volkswirtschaftslehre.
- AccountAbility. (2024). *AA1000 Güvence Standardı*. 08 27, 2024 tarihinde AccountAbility Web Sitesi: <https://www.accountability.org/standards/aa1000-assurance-standard/> adresinden alındı
- AccountAbility. (2024). *Standartlar*. 08 26, 2024 tarihinde AccountAbility Web Sitesi: <https://www.accountability.org/standards/> adresinden alındı
- Açıkgöz, Ö. (2006). *Küreselleşme, Şehirleşme Ve Küreselleşmenin Bir Boyutu Olarak Habitat Toplantıları*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Aghayeva, R. (2019). *Kurumsal Sürdürülebilirlik Düzeyinin İşletmelerin Finansal Performans Göstergeleri Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ağca, B. (2022). *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi(Johannesburg, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002)*. 05 27, 2024 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa adresinden alındı
- Akarçay, Ç. (2014). Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(42), 1-11.
- Akdoğan, M. U. (2024). Sürdürülebilirlik Bilgilerinin Raporlanmasında Kullanılan Raporlama Çerçevelerine Toplu Bakış ve Tek Raporlama Çerçevesine Duyulan İhtiyaç-Güncel Gelişmeler. *Muhasebe ve Denetime Bakış*(72), 217-238.
- Akdoğan, N., Özerhan, Y., & Sultanoğlu, B. (2023). İklimle İlgili Açıklamalar Standart Taslağı IFRS S2: Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelere Olası Etkileri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*(25), 99-132.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı. *Antropoloji Dergisi*(24), 133-164.
- Akın, F., & Mamışlı, M. (2009). Yükselen Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm Sektörünün Ekonomik Kalkınmaya Etkileri : Türk Turizmi Üzerine Bir Değerlendirme . *ABMYO Dergisi*(16), 16-29.

- Akın, İ. (2021). Paris Anlaşması ve Türkiye'nin Anlaşmadaki Rolü. *1st International Rahva Technical and Social Researches Congress* (s. 44-55). Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi.
- Aksoy, A. D. (2022, Nisan). *Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihçesi ve Gelişimi*. 05 01, 2024 tarihinde Arzu Deniz Aksoy Web Sitesi: <https://arzudenizaksoy.com/yazi/surdurulebilirlik-kavraminin-tarihcesi-ve-gelisimi> adresinden alındı
- Aksoy, Ç. (2013). *Sürdürülebilirlik Performansının Değerlendirilmesine Yönelik Ölçek Önerisi Ve Türkiye'deki İşletmelerde Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Aksoy, F. (2019). İşletmelerde sürdürülebilirlik Raporlama çerçeveleri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(2), 324-346.
- Alagöz, M. (2012). *Konaklama İşletmelerinde Çevre Muhasebesi Uygulamaları: Marmaris İlçesi Örneği*. Muğla: T.C . Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Ardıç Yetiş, Ş. (2018). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Küçük Ölçekli Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 82-98.
- Arlı, A. (2010). Habitat II Tartışmaları ve İstanbul'da Toplumsal Dönüşüm. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*(16), 367-388.
- Asan, D. (2022). *Sürdürülebilirlik Raporu Nasıl Hazırlanır?* 10 01, 2024 tarihinde Dilek Aşan Web Sitesi: <https://www.dilekasan.com/surdurulebilirlik-raporu-hazirlanmasi/> adresinden alındı
- Asan, D. (2022). *Sürdürülebilirlik Raporu-GRI Sürdürülebilirlik Raporu Nedir*. 08 05, 2024 tarihinde Dilek Asan Kişisel Blog Web Sitesi: <https://www.dilekasan.com/surdurulebilirlik-raporu/> adresinden alındı
- Asan, D. (2023a). *Türkiye'de Sürdürülebilirlik Çalışmaları*. 09 30, 2024 tarihinde Dilek Aşan/Sürdürülebilirlik Danışmanı: <https://tr.linkedin.com/pulse/t%C3%BCrkiyede-s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik-%C3%A7ali%C5%9Fmalari-dilek-a%C5%9Fan> adresinden alındı
- Asan, D. (2023b). *Sürdürülebilir Turizm Belgesi*. 10 14, 2024 tarihinde Dilek Aşan Web Sitesi: <https://www.dilekasan.com/surdurulebilir-turizm-belgesi/> adresinden alındı

- Atabay, E. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporları ve Güvence Denetimi: GRI Rehberine Göre Raporlama Yapan Türkiye Firmaları Üzerinde Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(4), 904-922.
- Avcıkurt, C., & Erdem, B. (2006). Turizmde Bölgesel Tanıtma Faaliyetlerinin İç Turizmi Geliştirmedeki Rolü: Eğirdir Yöresine İlişkin Bir Model Önerisi. 2. *Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu*, (s. 1-15). Isparta.
- Avesis Gazi Üniversitesi. (2024). *BM Sürdürülebilirlik Kalkınma Amaçları*. 08 21, 2024 tarihinde Gazi Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi Web Sitesi: <https://avesis.gazi.edu.tr/surdurulebilirlik> adresinden alındı
- Ay, S. (2017). Sürdürülebilir Kalkınmayı Ölçmek: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 13(1), 85-100.
- Ayaş, N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 59-69.
- Aydede, C. (2007). *Yükselen Trend Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: MediaCat Yayınevi.
- Aymankuy, Ş. Y. (2005). *Turizm Sektöründe Sendikalaşma ve Hizmet Kalitesi İlişkisi (Otel İşletmelerinde Bir Uygulama)*. Balıkesir: T.C. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Bahadır, E. C., & Gürbüz, A. O. (2023). Sürdürülebilir Kalkınmadan Kurumsal Sürdürülebilirliğe:Teorik Değerlendirme. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 07(12), 131-141.
- Bal, H. Ç. (2012). *Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Sorunlarıyla Mücadele Aracı Olarak Kirlilik İzinleri Piyasasının Etkinliği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Balaban, D. (2023, Aralık 15). *CDP (Karbon Saydamlık Projesi) Nedir?* 04 12, 2024 tarihinde Carbon Gate Web Sitesi: <https://www.carbongate.io/blog/cdpkarbon-saydamlık-projesi-nedir> adresinden alındı
- Bansal, P. (2005). Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development. *Strategic Management Journal*, 26(3), 197-218.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi . *DEUHFED*, 9(1), 23-28.
- Bayrak Oğuz, R. (2020). *Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının GRI Standartlarıyla*

Karşılaştırmalı Analizi. Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Samsun: T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Behnam, M., & Maclean, T. L. (2011). Where Is the Accountability in International Accountability Standards?: A Decoupling Perspective. *Business Ethics Quarterly*, 45-72.
- Bektaş, Y. (2024). Çok Uluslu Şirketler İçin Davranış Kodlarının Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 14-26.
- Beske, F., Haustein, E., & Lorson, P. (2020). Materiality Analysis In Sustainability And Integrated Reports. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 11(1), 162-186.
- Beyhan, G., & Ünügür, M. (2005). Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Ve Kimlik Modeli. *İTÜ Dergisi*, 4(2), 79-87.
- Bezirgan, M. (2008). Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm Ve Altınoluk Yöresinde İç Turizme Katılanlara Yönelik Bir Uygulama. Balıkesir: T.C. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bhatia, A. K. (2002). *Tourism Development: Principles & Practices*. New Delhi: Sterling Publishers Private Limited.
- Bilgili, H. A., & Ünüvar, S. (2024). Kurumsal İtibara Giden Yolda Sürdürülebilirlik İletişimi: CarrefourSA 30. Yıl Reklam Filmlerine Yönelik Bir İçerik Analizi. *Global Media Journal Turkish Edition*, 14(28), 61-79.
- Bodansky, D. (2016). The Paris Climate Change Agreement: A New Hope? *American Journal of International Law*, 110(2), 288-319.
- Borsa İstanbul. (2020). *Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project-CDP)-Gelecekte Var Olmak-Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi*. 09 18, 2020 tarihinde Borsa İstanbul Web Sitesi: <https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf> adresinden alındı
- Borsa İstanbul. (2020). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Nelerdir?-Gelecekte Var Olmak-Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi*. 09 14, 2024 tarihinde Borsa İstanbul Web Sitesi: <https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf> adresinden alındı

- Borsa İstanbul. (2020). *Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu-Gelecekte Var Olmak-Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi*. 02 15, 2024 tarihinde Borsa İstanbul Web Sitesi: https://www.borsaistanbul.com/files/Surdurulebilirlik_Rehberi_2020.pdf adresinden alındı
- Borsa İstanbul. (2022). *Şirketler İçin Entegre Raporlama Rehberi*. 08 28, 2024 tarihinde Borsa İstanbul Web Sitesi: <https://www.borsaistanbul.com/files/sirketler-Icin-Entegre-raporlama-rehberi.pdf> adresinden alındı
- Bourdeau, L. (1999). Sustainable Development And The Future Of Construction: A Comparison Of Visions From Various Countries. *Building Research & Information*, 27(6), 354-366.
- Bozdemir, M. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Nedir*. Şubat 16, 2024 tarihinde www.bilgiustam.com: <https://www.bilgiustam.com/surdurulebilir-kalkinma-nedir/> adresinden alındı
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(50), 1011-1058.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019a). Reflecting On Reflexive Thematic Analysis. *Qualitative Research in Sport*, 11(1), 1-9.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019b). Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı. (S. N. Şad, N. Özer, & A. Atlı, Dü) *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD/Journal of Qualitative Research in Education - JOQRE*, 873-898.
- Brink, P. J. (1991). Issues of reliability and validity. *Qualitative Nursing Research: A Contemporary Dialogue* (s. 164-186). içinde SAGE Publications, Inc.
- Brown, H. S., De Jong, M. W., & Levy, D. (2009). *Building Institutions Based on Information Disclosure: Lessons from GRI's Sustainability Reporting*. *Journal of Cleaner Production*, 17(6), 571-580.
- Brundtland Raporu. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. 05 21, 2024 tarihinde Sustainable Development UN Web Sitesi: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> adresinden alındı
- Buhalis, D., & Fletcher, J. (1995). Environmental Impacts On Tourist Destinations: An Economic Analysis. H. Coccossis, & P. Nijkamp içinde, *Sustainable Tourism Development* (s. 3-24). Aldershot: Avebury.

- Buluk Eşitti, B., & Bay, E. (2023). Sürdürülebilir Turizm Sertifikalı Konaklama İşletmelerinin Web Site İçeriklerinin İncelenmesi: İstanbul Örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 590-603.
- Callens, I., & Tyteca, D. (1999). Towards Indicators Of Sustainable Development For Firms: A Productive Efficiency Perspective. *Ecological Economics*, 28(1), 41-53.
- Canbay, N. (2011). *Turizm Sektöründe Yükselen Trend Yeşil Oteller*. 10 15, 2024 tarihinde Yeşil Bina Dergisi Web Sitesi: https://www.yesilbinadergisi.com/yayin/703/turizm-sektorunde-yukselen-trend-yesil-oteller_21183.html adresinden alındı
- Chnana, N. (2020). *Yeşil Muhasebe Ve Bir Otel İşletmesinde Uygulama*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Cohen, M. A. (1996). Habitat II: A Critical Assessment. M. Alberti, & L. Susskind içinde, *Managing Urban Sustainability* (Cilt 16, s. 429-433).
- Cook, T. (t.y.). *Thomas Cook'un Tarihi*. Mart 21, 2024 tarihinde Thomas Cook: <https://www.thomascook.com/about-us> adresinden alındı
- CSB. (2024). *Habitat Konferansları*. 05 27, 2024 tarihinde T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Web Sitesi: <https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746> adresinden alındı
- Çakar, U. (2007). Çevreci Şirket ve Çevre Muhasebesi. *Mali Çözüm İSMMMO Yayın Organı*(83), 81-94.
- Çakmak Sel, B. (2024). *Kurumsal Sürdürülebilirlik Anahtar Göstergelerinin Finansal Performansa Etkisi*. Tokat: T.C. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.
- Çalımlı, Y. (2019). *Turizm İşletmelerinde Bilgi Teknolojileri ve Dijital Dönüşüm: Konya İli Örneği*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seyahat İşletmeciliği ve Rehberlik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çallı Sarı, D. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi Ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4(1), 4-28.

- Çankır, B., Fındık, H., & Koçak, E. (2012). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Organizasyon Yönetimi. *1st International Conference on Sustainable Business and Transitions for Sustainable Development*, (s. 375-385). Konya.
- Çankır, B., Fındık, H., & Koçak, Ö. E. (2012). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Organizasyon Yönetimi. *1. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sürdürülebilir İşletme ve Geçişler Uluslararası Konferansı*, (s. 375-385). Konya.
- Çankır, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., & Arslan, Ö. (2024). Nitel Araştırmalarda Tematik Analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10(37), 127-140.
- Çatalkaya, Y. (2024). *Eğlence ve Tatil Yönetimi - Turizm İşletmeleri ve Turizm Türleri*. Yusuf Çatalkaya.
- Çavuş, Ş., Kabadayı, M., & Kanipek, H. (2022). Otel İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının Küresel Raporlama Girişimi. *Turizm Akademik Dergisi*(1), 83-95.
- Çebi, A. (2013). Etik ve Sürdürülebilirlik. *TMMOB EMO Ankara Şubesi*(56), 6-7.
- Çelem, B. P. (2024). *Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Havaalanları Açısından Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile İncelenmesi*. Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Havacılık Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, M. N. (2019). *Sürdürülebilir Turizm Gelişiminde Konaklama İşletmelerinin Rolü: Alanya Bölgesinde Bir Uygulama*. Alanya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çeltikçi, M. (2023). *Sürdürülebilirlik Raporlamasında Güvence Denetimi ve BİST'de Bir Araştırma*. Manisa: T.C. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Çetin, E. (2019). Türk Turizminin Kurumsallaşma Girişimlerine Bir Örnek: Otelciler Cemiyeti. İ. Elagöz, G. Erdoğan, A. Gezer, & A. Yılmaz içinde, *Sosyal Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri - 1* (s. 432-451). Ankara: Gece Akademi.
- Çinçin, K. (2022). Çevre Bilimlerinde Sürdürülebilir Etik Sorunu ve Yöntemsel Bir Deneme. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 38-46.
- Dalgıç Turhan, G., Özen, T., & Albayrak, R. S. (2018). Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramı, Stratejik Önemi Ve Sürdürülebilirlik Performansı Ölçümü: Literatür Çalışması. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 17-37.

- Demir, A. (2022). Turkey evaluation at the paris agreement and the 26th Conference of the Parties (COP 26): obligations and responsibilities. *Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma*, 15(2), 162-170.
- Demircioğlu, E. N., & Ever, D. (2019). Sürdürülebilirlik Muhasebesinin Teorik Açıdan İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 59-72.
- Denizer, D. (1992). *Turizm Pazarlaması*. Ankara: Yıldız Matbaacılık Sanayi.
- Dinçer, M. Z., Bayram, A. T., & Erkol Bayram, G. (2019). The Evaluation of the Hospitality Industry within Turkic Countries Regarding ISO26000 Standards. *International Journal of Human Studies*, 2(4), 234-248.
- Doğru, G. (2012). *Kurumsal Sürdürülebilirlikte Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolü*. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Doğru, Ü. (2023). *Türkiye Turizm Politikaları Bağlamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Reklam Filmlerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Dulupçu, M. A. (2000). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler. *Dış Ticaret Dergisi*, 16(20), 46-70.
- Duran, B. (2018). *Sürdürülebilirlik Kavramının Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Şirketlerin Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi*. İstanbul: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Efe, B. (2023). *Küresel İklim Değişikliği Sorunu ve Paris Anlaşması Çerçevesinde Uluslararası İklim Değişikliği Sözleşmeleri*. Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ekerkil, V., & Özgür Göde, M. (2017). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Standartlarına Göre Seçilen Otellerin Sürdürülebilirlik Raporlarının Analizi ve Değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 8(4), 859-871.
- Engin, E., & Akgöz, B. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma Ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Değerlendirilmesi. *Selçuk İletişim*, 8(1), 85-94.

- Entegre Raporlama. (2016). *Entegre Raporlama Türkiye Hakkında*. 09 20, 2024 tarihinde Entegre Raporlama Türkiye Web Sitesi: <http://entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx> adresinden alındı
- Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Ergün , T., & Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 97-123.
- Erkmen, A. (2019). Uluslararası Turizmin Tarihi Gelişim Süreci. A. Akın içinde, *Uluslararası Turizm Uygulamaları*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Ertan, Y. (2018). Türkiye'de Sürdürülebilirlik Raporlaması (2005-2017). *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11(3), 463-478.
- Esen, S. S. (2011). *Konaklama İşletmelerinde Müşteri Memnuniyeti ve Etnosentrizmin Müşteri Memnuniyet Düzeyleri*. Karaman: T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SOsyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Eş, A. (2008). *Sürdürülebilirlik ve Firma Düzeyinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü*. Bolu: T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- EU. (2014, Ekim 22). *Avrupa Parlamentosu Ve Konseyinin 2014/95/Ab Yönetmeliğ*. 09 05, 2024 tarihinde European Union Resmi Gazete Web Sitesi: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj> adresinden alındı
- EYDK. (2022). *Büyük Şirketler İçin Zorunlu Sürdürülebilirlik Raporlaması: Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması Direktifi (CSRD)*. 08 16, 2024 tarihinde EYDK-UNDP Web Sitesi: <https://sdg.eydk.org/tr/buyuk-sirketler-icin-zorunlu-surdurulebilirlik-raporlamasi-kurumsal-surdurulebilirlik-raporlamasi-direktifi-csrd/> adresinden alındı
- Eysenbach, G., & Köhler, C. (2002). How Do Consumers Search For And Appraise Health Information On The World Wide Web? Qualitative Study Using Focus Groups, Usability Tests, And In-Depth Interviews. *National Library of Medicine, National Center For Biotechnology Information*, 9(324), 573-577.
- Falkner, R. (2016). The Paris Agreement and the New Logic of International Climate Politics. *International Affairs*, 1107-1125.
- Forrer, J., Kee, J. E., Newcomer, K. E., & Boyer, E. (2010). Public-Private Partnerships and the Public Accountability Question. *Public Administration Review*, 70(3), 475-484.

- Freeman, R. E. (2010). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Cambridge University Press.
- Garda, B., & Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir Turizm Çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*(12), 83-103.
- Garip, O. (2024). *İşletmelerin Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümü : Bist Sürdürülebilirlik Endeksi Üzerine Bir Uygulama*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarda Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196-215.
- Gençoğlu, Ü. G., & Aytaç, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(72), 51-66.
- Gladwin, T. N., Kennely, J. J., & Krause, T. S. (1995). Shifting Paradigms For Sustainable Development: Implications For Management Theory And Research. *Academy of Management. The Academy of Management Review; Briarcliff Manor*, 20(4), 874-907.
- Global Compact. (2023). *UN Global Compact*. 08 29, 2024 tarihinde Global Compact Web Sitesi: <https://www.globalcompactturkiye.org/un-global-compact> adresinden alındı
- Global Compact. (2024). *10 İlke*. 09 18, 2024 tarihinde Global Compact Web Sitesi: <https://www.globalcompactturkiye.org/public/10-ilke> adresinden alındı
- Göçer, T. (2023). *Süreklilik Eleştirisi Altında Kurumsal Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Raporlaması ve Denetimi (Türkiye Örneği)*. Ankara: T.C. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.
- Gökçe, F. (2016). *Yerli Halkın Turizmin Gelişimine Yönelik Algısı Ve Desteği: Afyonkarahisar Örneği*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- GRI. (2020). *The Value Of Sustainability Reporting And The GRI Standards* . 04 11, 2024 tarihinde GRI Web Sitesi: <https://www.globalreporting.org/media/jzylu3ek/the-value-of-sustainability-reporting-and-the-gri-standards.pdf> adresinden alındı
- GRI. (2021). *The Global Standards For Sustainability Impacts*. 05 23, 2024 tarihinde GRI Web Sitesi: <https://www.globalreporting.org/standards/> adresinden alındı

- GRI. (2024). *Timeline of GRI's History*. 09 20, 2024 tarihinde Global Reporting (GRI) Web Sitesi: <https://www.globalreporting.org/about-gri/mission-history/> adresinden alındı
- Grosbois, D. (2015). Corporate Social Responsibility Reporting In The Cruise Tourism Industry: A Performance Evaluation Using A New Institutional Theory Based Model. *Journal of Sustainable Tourism*, 1747-7646 (Online).
- Guix, M., Bonilla, M. J., & Font, X. (2017). The Process Of Sustainability Reporting In International Hotel Groups: An Analysis Of Stakeholder Inclusiveness, Materiality And Responsiveness. *Journal of Sustainable Tourism*, On-line4.
- Gücenme Gençoğlu, Ü., & Aytaç, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , 51-66.
- Güçlü, A. (2021). *Türkiye'de Turizm Politikaları Kapsamında Yerel Yönetimlerin Turizm Sektörüne Yönelik Uygulamalarına Turizm İşletmelerinin Bakış Açısı: Alanya Örneği*. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Gültekin, V. M. (2022). *Psikolojik Sözleşme İhlalinin Performansa Etkisi: Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma*. Gaziantep: T.C. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Güney, E. (2004). *Çevre Sorunları* . Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(10), 85-100.
- Hacıoğlu, M. (2019). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hahn, R., & Kühnen, M. (2013). Determinants Of Sustainability Reporting: A Review Of Results, Trends, And Opportunities In An Expanding Field Of Research. *Journal of Cleaner Production*(59), 5-21.
- Harris, J. M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development. *Tufts University Medford MA 02155, USA*.
- Harris, J. M. (2001). Basic Principles Of Sustainable Development. K. S. Bawa, & R. Seidler içinde, *Dimensions Of Sustainable Development* (s. 21-41). Oxford/United Kingdom: Eolss Publishers Co. Ltd.

- Helgadóttir, H. (2008). The Ethical Dimension Of Project Management. *International Journal of Project Management*, 26(7), 743-748.
- Holcomb, J., Upchurch, R. S., & Okumus, F. (2007). Corporate Social Responsibility: What Are Top Hotel Companies Reporting? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(6), 461-475.
- <https://www.gelecekturizmde.com/surdurulebilir-turizm-nedir/>. (2019). *Sürdürülebilir Turizm Nedir ?* 02 10, 2024 tarihinde Gelecek Turizmde: <https://www.gelecekturizmde.com/surdurulebilir-turizm-nedir/> adresinden alındı
- Hüseyin, A. (2024). *Sürdürülebilir Raporlama Çerçevesi ve Sürdürülebilirlik Raporlarının Kalitesi : Bist Sürdürülebilirlik Endeksi Uygulaması*. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- İbiş, T. (2017). *Destinasyon Markalaşması Sürecinde Turizmin Önemi : Bergama Örneği*. İzmir: T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- İDB. (2022). *Paris Anlaşması*. 05 22, 2024 tarihinde İklim Değişikliği Başkanlığı Web Sitesi: <https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/paris-anlasmasi-13-20220808231948.pdf> adresinden alındı
- IFC. (2012). *Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Performans Standartları*. 09 03, 2024 tarihinde International Finance Corporation Web Sitesi: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2010/2012-ifc-performance-standards-tr.pdf> adresinden alındı
- IFC. (2024). *Who Are We*. 08 24, 2024 tarihinde International Finance Corporation Web Sitesi: <https://www.ifc.org/en/about> adresinden alındı
- IIRC. (2021). *Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi*. 09 11, 2024 tarihinde Entegre Raporlama Web Sitesi: <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/images/pdf/IIRC-TR.pdf> adresinden alındı
- İMKB. (2011). *Türk İş Dünyasında Sürdürülebilirlik Uygulamaları ve Değerlendirme Raporu*. 06 15, 2024 tarihinde PricewaterhouseCoopers International Limited / PWC Türkiye Web Sitesi: https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/pdf/pwc_surdurulebilirlik_raporu-2012.pdf adresinden alındı
- International Science Council. (2022). *Science For Stockholm +50*. 06 12, 2024 tarihinde International Science Council Web Sitesi: <https://council.science/our-work/science-for-stockholm-50/> adresinden alındı

- IRC of South Africa. (2017). *Integrated Thinking*. 09 05, 2024 tarihinde Integrated Reporting Committee of South Africa Web Sitesi: <https://integratedreportingsa.org/integrated-thinking/> adresinden alındı
- ISO. (2018). *ISO 26000 Guidance on Social Responsibility*. 09 05, 2024 tarihinde ISO Web Sitesi: <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100258.pdf> adresinden alındı
- ISO. (2022). *ISO 26000 Sosyal Sorumluluk*. 09 01, 2024 tarihinde ISO Web Sitesi: <https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html> adresinden alındı
- Jacops, M. (2021). Reflections on COP26: International Diplomacy, Global Justice and the Greening of Capitalism. *The Political Quarterly*, 93(2), 270-277.
- Jayanthi, R. (2015). Green Accounting: A Study About Its Importance And Concept. *International Journal Of Research In Commerce & Management*, 6(11), 76-80.
- Johannesburg Uygulama Planı. (2002). *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg Uygulama Planı*. 10 01, 2024 tarihinde Ulusal Çevre ve Kalkınma Programı Web Sitesi: <http://www.cevreciyiz.com/Upload/Docs/CevreAkademisi/SurdurulebilirYasam/dunyasurdurulebilir.pdf> adresinden alındı
- Jones, P., Wynn, M., Hillier, D., & Comfort, D. (2017). The Sustainable Development Goals and Information and Communication Technologies. *Indonesian Journal of Sustainability Accounting and Management*, 1(1), 1-15.
- Kabaşçı, Ş. (2024). *Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi : Türkiye Örneği*. Manisa: T.C. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı.
- Kadioğlu, H. (2023). *Evren ve Örneklem*. 09 14, 2024 tarihinde Marmara Üniversitesi Web Sitesi: <http://hem.sbf.marmara.edu.tr/dosya/sbf/hem/Ders%20Notlar%C4%B1/evren%20ve%C3%B6rneklem.pdf> adresinden alındı
- Kadiroğlu, N. H. (2023). *Turizm Algısının Turizmi Destekleme Davranışına Etkisinde Sürdürülebilir Turizm Tutumunun Aracı Rolü : Karma Yöntemli Bir Çalışma*. Kars: T.C. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Kahraman, N. (2019). *Turizm İşletmesi*. 08 24, 2024 tarihinde Türkiye Turizm Ansiklopedisi: <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/turizm-isletmesi> adresinden alındı

- Kamacı, M. (2022). *Twitter'daki Sürdürülebilir Finans Kümelenmesinin Konu Modelleme ve Duygu Analizi Yöntemleriyle İncelenmesi*. Erzincan: T.C. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kara, O., Çömlekçi, İ., & Kaya, V. (2012). Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler İle İlişkisi: Türkiye Örneği (1992 – 2011). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 75-100.
- Karabulut, A. N. (2005). *Büyük Ölçekli Konaklama İşletmelerinde Halkla İlişkiler Faaliyetleri: Muğla İli Örneği*. Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karaca, Ö. (2019). *Sürdürülebilir Raporlamanın İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi ve Örnek Bir Uygulama*. İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Programı. Manisa: T.C. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karadeniz, E., & Uzpak, B. D. (2019). Dünyada En Yüksek Marka Değerine Sahip Otel Zincirlerinin Sürdürülebilirlik. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 6-20.
- Karakaya, E. (2016). Paris İklim Paylaşımı: İçeriği Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-12.
- Karalar, R., & Kiracı, H. (2011). Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(30), 63-76.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Karğın, S., Aracı, H., & Aktaş, H. (2013). Entegre Raporlama : Yeni Bir Raporlama Perspektifi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 27-46.
- Kartal, C. (2023). Karbon Riskinin Finans Sektöründeki Etkileri ve Yönetim Stratejileri. A. Kamacı, & H. Güneş içinde, *Uluslararası Ticarete Güncel Sorunlar*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Kaya, F., & Altuntaş, C. (2023). Seçili Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Sürdürülebilirlik Düzeyleri ile Kurumsal Sürdürülebilirliklerinin Analizi. *EUROPolitika Dergisi*, 8(19), 42-62.
- Kayhan, A. (2013). Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme. *Millet Hukuklararası ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 33(1), 61-90.

- Keleş, R., & Hamamcı, C. (2005). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kesici, E. (2020). 5 Haziran Dünya Çevre Günü : Doğanın Düzenini Bozmazsan Sürekli ve Daha Çok Ürün Elde Edersin. *Tabiat ve İnsan*, 2(190).
- KGK. (2023). *Soru ve Cevaplarla Sürdürülebilirlik Raporlaması*. 02 13, 2024 tarihinde Kamu Gözetimi Kurumu Web Sitesi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Sustainability/Soru_ve_Cevaplarla_Surdurulebilirlik_Raporlamasi_30_05_2023-.pdf adresinden alındı
- KGK. (t.y.). *Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) ve TSRS'lerin*. 10 06, 2024 tarihinde KGK Web Sitesi: https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Surdurulebilirlik/Duyuru/Turkiye_Surdurulebilirlik_Raporlama_Standartlari_ve_TSRSlerin_Uygulama_Kapsami_Resmi_Gazetede_Yayimlanmistir.pdf adresinden alındı
- Kırmızı, F. (2022). *Halkla İlişkilerde Kurumsal Sürdürülebilirlik ; Kordsa Şirketinin Instagram ve Facebook Hesaplarının İki Yönlü Sİmetrik Model Bağlamında İncelenmesi*. Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kızılarıslan, Ö. D. (2024). *Sürdürülebilirlik Bağlamında Etik ve Etki*. 09 01, 2024 tarihinde Moment Web Sitesi: <https://moment-expo.com/tr-tr/191/icerikler/makale/surdurulebilirlik-baglaminda-etik-ve-etki-bolum-1> adresinden alındı
- Knox-Hayes, J., & Levy, D. L. (2011). The Politics Of Carbon Disclosure As Climate Governance. *Strategic Organization*, 9(1), 91-99.
- Koçer, G. (2020). Turizm Tarihini Keşfetmek : Modern Turizmin Doğuşu ve Doğu'nun Cazibesi. *Near East Historical Review*, 10(3), 327-344.
- Koçyiğit, M. (2019). Öğrenme Hedefleri. B. L. Berg, & H. Lune içinde, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (A. Arı, Çev., Cilt 9, s. 11-31). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kolk, A. (2004). A Decade Of Sustainability Reporting: Developments And Significance. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 3(1), 51-64.
- Kolk, A. (2016). The Role of Sustainability Reporting in Corporate Social Responsibility: A Global Perspective. *Journal of International Business Studies*, 47(9), 1120-1137.

- Korga, S., & Aslanoğlu, S. (2024). Sürdürülebilirlik Raporlamasında Sürdürülebilirlik Göstergelerinin Önem Düzeylerinin Belirlenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(102), 1-18.
- Kosari, H. (2017). *Investigating the social sustainability reporting in finance and mining sectors in Australia*. Department of Marketing and Management. Sydney: Macquarie University Faculty of Business and Economics.
- Kozak, N. (2012). *Genel Turizm Bilgisi (Açıköğretim AÖF)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kozak, N., A. Kozak, M., & Kozak, M. (2006). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2023). *Genel Turizm - İlkeler ve Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık Yenileştirilmiş Yirmi Beşinci Baskı.
- Köseoğlu, A. (2019). *Hüzün Turizmi Kapsamında Çanakkale Savaşlarının Turizm Ekonomisine Etkisi*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kuter, N., & Ünal, E. H. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Küçüktop, F. B. (2022). *Sürdürülebilirlik Raporlaması Düzeyi İle Firma Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Küresel Amaçlar. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. 06 29, 2024 tarihinde Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar Web Sitesi: <https://www.kureselamaclar.org/> adresinden alındı
- Mak, M. Y., & Peacock, C. J. (2011). Social Sustainability:A Comparison of Case Studies in UK, USA and Australia . *17th Pacific Rim Real Estate Society Conference*, (s. 1-14). Gold Coast-Australia.
- Martin, M. (1995). Chestnut Hill -- A Sustainable Community Profile. *Powered by the California Digital Library University of California*, 30-37.
- Masca, M. (2009). Sürdürülebilir Kalkınma: Kalkınma Ve Doğa arasında Denge Arayışları. *Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül*, (s. 195-206). Isparta.
- Mason, P. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management*. Burlington, MA 01803.

- Mazars. (2022). *Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi CSRD*. 08 28, 2024 tarihinde Forvis Mazars Web Sitesi: [file:///C:/Users/Asus/Downloads/Kurumsal%20S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%20Raporlama%20Direktifi%20\(CSRD\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/Kurumsal%20S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%20Raporlama%20Direktifi%20(CSRD).pdf) adresinden alındı
- Mbaiwa, J. (2005). The Problems and Prospects of Sustainable Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(3), 203-227.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., & Randers, J. (1993). Beyond the Limits: An Executive Summary. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 13(1), 3-14.
- MEB. (2011). *Konaklama ve Seyahat Hizmetleri / Turizm İşletmeleri*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Medrado, L., & Jackson, L. A. (2015). Corporate Nonfinancial Disclosures: An Illuminating Look At The Corporate Social Responsibility And Sustainability Reporting Practices Of Hospitality And Tourism Firms. *Tourism and Hospitality Research*, 16(2).
- Mitchell, R. K., Agle, B. R., & Wood, D. J. (1997). Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts. *The Academy of Management Review*, 22(4), 853-886.
- Montial, I., & Delgado-Ceballos, J. (2014). Defining And Measuring Corporate Sustainability: Are We There Yet? *Organization & Environment*, 113-139.
- Moss, P. A., Philips, D. C., Erickson, F. D., & Floden, R. E. (2009). Learning From Our Differences: A Dialogue Across Perspectives on Quality in Education Research. *Educational Researcher*, 38(7), 501-517.
- Neu, D., Warsame, H., & Pedwell, K. (1998). Managing Public Impressions: Environmental Disclosures In Annual Reports. *Accounting, Organizations and Society*, 23(3), 265-282.
- Oğuz, İ. (2019). *Türkiye'De Sürdürülebilir Kalkınma Ve Mikro Temelli Sürdürülebilir Kalkınma Uygulamaları*. Gaziantep: T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Öktem, B., & Karabınar, S. (2022). SASB Raporu Yayınlayan Şirketlerin Finansal Başarısızlıkları ile Sürdürülebilirlik Raporları Arasındaki İlişkinin Analizi. *İstanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*(72), 823-845.
- Öktem, B., & Öktem, R. (2022). Sürdürülebilirlik Raporlamasının IFRS Kapsamında Değerlendirilmesi: Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartlar Kurulu. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 44(2), 283-302.

- Önce, S., Onay, A., & Yeşilçelebi, G. (2015). Corporate Sustainability Reporting And Situation In Turkey. *Journal of Economics, Finance and Accounting – (JEFA)*, 2(2), 230-252.
- Önder, Ş. (2017). İşletme Karlılığına Kurumsal Sürdürülebilirliğin Etkisi: BİST'te Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(4), 937-956.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özdemir, M. (2017). *Turizm Nedir? Turist Kime Denir?* 1 24, 2024 tarihinde www.mesutozdemir.org: <https://mesutozdemir.org/turizm-nedir-turist-kime-denir/> adresinden alındı
- Özdemir, M. (2022). *Turizm İşletmeleri*. 05 01, 2024 tarihinde Mesut Özdemir Web Sitesi: <https://mesutozdemir.org/turizm-isletmeleri/> adresinden alındı
- Özen, Y., & Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu. *KKEFD*(15), 394-422.
- Özgür Göde, M., & Ekergil, V. (2017). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Standartlarına Göre Seçilen Otellerin Sürdürülebilirlik Raporlarının Analizi ve Değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 8(4), 859-871.
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi*, 3(12), 1873-1876.
- Özmen, A. (1999). Örneklem. A. A. Bir içinde, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 25-50). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No.1081.
- Öztürk, M. (2017). Sürdürülebilir gelişme odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler. *İlköğretim Çevrimiçi*, 16(4), 1-11.
- Öztürk, M., & Öztürk, A. (2019). BMİDÇS'den Paris İhracı'na: Birleşmiş Milletler'in İklimi ile Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 527-541.
- Pala, S. (2022). *Avrupa'da Rüzgar Enerjisi Sektöründe Kurumsal Sürdürülebilirlik Uygulamaları : Sürdürülebilirlik Raporlarının Analizi*. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Paul, B. D. (2008). A History Of The Concept Of Sustainable Development: Literature Review. *University of Oradea, Faculty of Economics, Universitatii St. Oradea*, 17(2), 576-580.

- Pearce, A., & Vanegas, J. (2002). Defining Sustainability For Built Environment Systems: An Operational Framework. *International Journal of Environmental Technology and Management*, 2(1-3), 94-113.
- Roca, L. C., & Searcy, C. (2012). An Analysis Of Indicators Disclosed In Corporate Sustainability Reports. *Journal of Cleaner Production*, 20(1), 103-118.
- Ruckelshaus, W. D. (1989). Toward a Sustainable World. *Scientific American, a division of Nature America, Inc.*, 261(3), 166-175.
- Saban, M., Küçüker, H., & Küçüker, M. (2017). Kurumsal Sürdürülebilirlik İle İlgili Raporlama Çerçeveleri Ve Sürdürülebilir Raporlamada Muhasebenin Rolü. *İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*, 5(1), 101-115.
- Sarı Çallı, D. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi Ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4(1), 4-28.
- SASB. (2024). *SASB Standards Overview*. 09 20, 2024 tarihinde SASB Standards-Now Part of IFRS Foundation: <https://sasb.ifrs.org/standards/> adresinden alındı
- Sayın, K. (2019). *Turizm İşletmelerinde Entosentrizm: Oteller ve Seyahat Acentelerinin Yönetmel Faaliyetlerine Etkisi: Bir Uygulama*. Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- SBB. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Formu*. 10 01, 2024 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Web Sitesi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/SurduRulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf adresinden alındı
- SDG Akademiy. (2022). *SDG Akademiy Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. 06 01, 2024 tarihinde SDG Akademiy Web Sitesi: <https://sdgacademy.org/goals/> adresinden alındı
- Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19.
- Shrivastava, P. (1995). Ecocentric Management for a Risk Society. *The Academy of Management Review*, 20(1), 118-137.
- Shrivastava, P., & Hart, S. L. (1995). Creating Sustainable Corporations. *Business Strategy and the Environment*, 4(3), 154-165.
- Signitzer, B. H., & Prexl, A. (2008). Corporate Sustainability Communications: Aspects of Theory and Professionalization. *Journal of Public Relations Research*, 1(19).

- Sipahioğlu Ökten, B. (2022). Küresel İklim Değişikliğinin Bir Sonucu Olarak İklim Göçü. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 543-565.
- Smith, J. A. (1993). The CERES Principles: A Voluntary Code for Corporate Environmental Responsibility. *Yale Journal of International Law*, 18(1), 307-317.
- Solmaz, S. A. (2019). Turizmin Doğuşu: Sosyolojik Bir Olgu Olarak Turizm Nasıl Ortaya Çıktı? *Sosyal İnsan ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(19), 867-882.
- Someran, T. V. (1995). Sustainable Development And The Firm: Organizational Innovations And Environmental Strategy. *Business Strategy and Environment*, 4(1), 23-33.
- Somuncu, M. (2016). Çevre. 06 05, 2024 tarihinde Dünya Çevre Günü: <http://www.cevre.org.tr/files/file/Bulten-135.pdf> adresinden alındı
- Soubbotina, T. P. (2004). *Beyond Economic Growth An Introduction to Sustainable Development*. Washington: The World Bank Washington, D.C.
- Stead, J. G., & Stead, W. E. (2008). Sustainable strategic management: An evolutionary perspective. *International Journal of Sustainable Strategic Management*, 1(1), 62-81.
- Stead, W. E., & Stead, J. G. (1994). Can Humankind Change the Economic Myth? Paradigm Shifts Necessary for Ecologically Sustainable Business. *ournal of Organizational Change Management*, 7(4), 15-31.
- Stockholm50. (2022). *Stockholm +50 About / Vision*. 05 22, 2024 tarihinde Stockholm +50 Web Sitesi: <https://www.stockholm50.global/about/about> adresinden alındı
- Su, Y. H. (2023). The Effect Of Product Innovation, Csr, Environmental Sustainability And Technology Innovation On Firm Performance: A Mediatedmoderation Model. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 36(2), 1-25.
- Suchman, M. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571-611.
- Sultanoğlu, B., & Özerhan, Y. (2020). İklim Değişikliği Raporlaması: Türkiye'deki İşletmelerin Gönüllü Karbon Saydamlık Projesi (CDP) Açıklamaları. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* (22), 176-194.
- Sustainable Agenda. (t.y.). *Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS)*. 10 03, 2024 tarihinde Sustainable Agenda Web Sitesi: <https://sustainableagenda.com.tr/turkiye-surdurulebilirlik-raporlama-standartlari-tsrs-nedir/> adresinden alındı

- Sustainable Future. (2024). *AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi*. 08 25, 2024 tarihinde Sustainable Future Web Sitesi: <https://sustainablefuture.com.tr/ab-kurumsal-surdurulebilirlik-raporlama-direktifi/> adresinden alındı
- Sürdürülebilir Üretim. (2022). *1972 Stockholm Konferansı'nın 50'inci Yıl Dönümü Stockholm +50 Olarak Anılacak*. 06 11, 2024 tarihinde Sürdürülebilir Üretim Web Sitesi: <https://www.surdurulebiliruretim.com/1972-stockholm-konferansinin-50-yil-donumu-stokholm50de-anilacak/> adresinden alındı
- Sürdürülebilirlik Raporu. (2024). *SASB (Sustainability Accounting Standards Board)*. 09 20, 2024 tarihinde Sürdürülebilirlik Raporu Web Sitesi: <https://www.surdurulebilirlikraporu.org.tr/surdurulebilirlik-raporlama-standartlari/15/sasb-sustainability-accounting-standards-board> adresinden alındı
- Şardağı, E., & Coşkun Değirmen, G. (2020). A Research on Sustainability Reports of Business in Terms of Corporate Social Responsibility. *Ege Akademik Bakış*, 20(4), 247-263.
- Şimşek, O., & Tunalı, H. (2022). Yeşil Finansman Uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Rolü: Türkiye Projeksiyonu. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 16-45.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. (2023). *29 Aralık 2023 Tarihli ve 32414 Sayılı Resmî Gazete*. 10 13, 2024 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete Web Sitesi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/12/20231229M1.pdf> adresinden alındı
- T.C. Çevre, Ş. v. (1998). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü*. 04 28, 2024 tarihinde T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Web Sitesi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf adresinden alındı
- T.C. Çevre, Ş. v. (2022). *İklim Değişikliği Başkanlığı / Kyoto Protokolü*. 07 06, 2024 tarihinde T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Web Sitesi: <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024). *Paris Anlaşması*. 08 01, 2024 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024). *Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları Ve "Uygulama Kapsamına İlişkin Kurul Kararları Resmî Gazete'De Yayımlanmış Ve Belli Şartları Sağlayan İşletmeler İçin Sürdürülebilirlik Raporlaması*

- Zorunlu Hale Getirilmiştir.* 10 03, 2024 tarihinde T.C. Ticaret Bakanlığı Web Sitesi: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/duyurular/turkiye-surdurulebilirlik-raporlama-standartlari-ve-uygulama-kapsamina-iliskin-kurul-kararlari-resmi-gazetede-yayimlanmis-ve-belli-sartlari-saglayan-isletmeler-icin-surdurulebilirlik-raporlama> adresinden alındı
- TB. (2024). *Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi*. 09 01, 2024 tarihinde T.C. Ticaret Bakanlığı Web Sitesi: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/surdurulebilir-finansman/kurumsal-surdurulebilirlik-raporlama-direktifi> adresinden alındı
- TCFD. (2017). *Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures*. 09 12, 2024 tarihinde Task Force on Climate-related Financial Disclosures Web Sitesi: <https://assets.bbhub.io/company/sites/60/2020/10/FINAL-2017-TCFD-Report-11052018.pdf> adresinden alındı
- TCFD. (2024). *Task Force on Climate-related Financial Disclosures*. 09 11, 2024 tarihinde FSB-TCFD Web Sitesi: <https://www.fsb-tcf.org/> adresinden alındı
- Teksöz, G. (2014). Geçmişten Ders Almak: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 31(2), 73-97.
- Temel, F. (2018). *Kyoto Protokolünün Dünya ve Türkiye Açısından Rüzgar Kurulu Gücüne Etkilerinin Analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Güneş Enerjisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Terzi, S. (2017). *Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye'de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı .
- Tokgöz , N., & Önce, S. (2009). Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 249-275.
- Tonguç, F. (2019). *İklim Değişikliği'nin Türkiye'nin Enerji ve Ekonomi Güvenliğine Etkileri : Kyoto Sonrası Dönem*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Torunoğlu, E. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar*. 05 17, 2024 tarihinde TÜBİTAK WEB SİTESİ/TÜBİTAK VİZYON 2023 PANEL İÇİN NOTLAR: https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/2023-10/EK-16_1.pdf adresinden alındı
- Toskay, T. (1989). *Turizm ve Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

- Tuan, K. (2019). Yönetim Kurulu Özelliklerinin Sürdürülebilirlik Raporlarına Etkisi:Borsa İstanbul Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(36), 233-242.
- Tufan, M. Z., & Özel, C. (2018). Sürdürülebilirlik Kavramı ve Yapı Malzemeleri İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri. *Uluslararası Sürdürülebilir Mühendislik ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 6-13.
- Tuna, Ö. (2014). *Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşım ve Uygulamaları*. Afyonkarahisar: T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Turan, H. (2024). *Birleşmiş Milletler Taraflar Konferansları (COP) Kapsamında İklim Değişikliği ve Mekansal Planlama İlişkisi ; Türkiye Örneği*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Bölge ve Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tutar, S. (2024). *Kar Kalitesi ve Sürdürülebilirlik İlişkisi : Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme (İktisat) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Türk, B., & Erciş, A. (2017). Türkiye'de Çevre Politikası ve Uluslararası Çevre Sözleşmeleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*(54), 351-362.
- Türkeş, M. (2022). *2022 Stockholm +50 Konferansından Öneriler*. 05 13, 2024 tarihinde Yeşil Gazete Web Sitesi: <https://yesilgazete.org/2022-stockholm-50-konferansindan-oneriler/> adresinden alındı
- Türksoy, A. (2007). Konaklama İşletmelerinde Mali Başarısızlığa Yol Açan Etmenler. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 99-115.
- TÜRSAB. (2019). *Türsab Akademi, Turizme Giriş - Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*. 04 18, 2024 tarihinde TÜRSAB Web Sitesi: <https://www.tursab.org.tr/assets/pdf/turizme-giris-seyahat-acentaligi-ve-tur-operatorlugu.pdf> adresinden alındı
- TÜRSAB. (2024). *Turizm'de Üretim ve Dağıtım Sistemi*. 09 01, 2024 tarihinde TÜRSAB Web Sitesi: <https://akademi.tursab.org.tr/WS/assets/pdf/konu-ozetleri/unite-02.pdf> adresinden alındı
- TÜSİAD. (2012). *Sürdürülebilir Turizm*. 05 25, 2014 tarihinde TÜSİAD Web Sitesi: [file:///C:/Users/Asus/Downloads/SurdurulebilirTurizm-rapor%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/SurdurulebilirTurizm-rapor%20(1).pdf) adresinden alındı

- Uğur, H. (2019). *Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin Yolsuzlukla Mücadele Başlıklı İlkesinin Lojistik Sektöründe İncelenmesi*. İstanbul: T.C. İstinye Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- UN. (1997). *Marking the Kyoto Protocol's 25th anniversary*. 08 03, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/climatechange/marking-kyoto-protocol%E2%80%99s-25th-anniversary> adresinden alındı
- UN. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Seventieth Session Agenda items 15 and 116. New York: United Nations General Assembly.
- Un Climate Change Conference . (2021). *COP26 ; The Negotiations Explained*. 05 13, 2024 tarihinde UK Government Web Sitesi: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20230401054904/https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/11/COP26-Negotiations-Explained.pdf> adresinden alındı
- UN. (t.y.a). *Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, 5-16 Haziran 1972, Stockholm*. 06 18, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> adresinden alındı
- UN. (t.y.b). *Academic Impact*. 02 24, 2024 tarihinde United Nations: <https://www.un.org/en/academic-impact/page/sustainability> adresinden alındı
- UN. (t.y.c). *Conferences | Environment And Sustainable Development*. 04 11, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> adresinden alındı
- UN. (t.y.d). *Conferences - Habitat*. 07 23, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996> adresinden alındı
- UN. (t.y.e). *19th Special Session of the General Assembly to Review and Appraise the Implementation of Agenda 21, 23-27 June 1997, New York*. 05 17, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork1997> adresinden alındı
- UN. (t.y.e). *World Summit on Sustainable Development, 26 August-4 September 2002, Johannesburg*. 08 02, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002> adresinden alındı
- UN. (t.y.f). *The Paris Agreement*. 07 12, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement> adresinden alındı

- UN. (t.y.g). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. 08 14, 2024 tarihinde United Nations Web Sitesi: <https://sdgs.un.org/2030agenda> adresinden alındı
- UNDP. (2022). *Stockholm +50 A GLOBAL SYNTHESIS REPORT OF NATIONAL CONSULTATIONS*. 05 19, 2024 tarihinde UNDP Web Sitesi: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-11/UNDP-Stockholm-50-A-Global-Synthesis-Report-of-National-Consultations.pdf> adresinden alındı
- Öztaş, D. E. (Yöneten). (2022). *Sürdürülebilirlik İçin Etik Perspektif* [Sinema Filmi].
- UNEP. (2005). *Making Tourism More Sustainable A Guide For Policy Makers*. 10 08, 2024 tarihinde UNEP Web Sitesi: <https://www.unep.org/resources/report/making-tourism-more-sustainable-guide-policy-makers> adresinden alındı
- UNEP. (2022). *Stockholm +50*. 06 08, 2022 tarihinde UNEP Web Sitesi: [https://www.unep.org/events/unep-event/stockholm50#:~:text=\(Stockholm%2B50\)%20is%20an,issue%20for%20the%20first%20time](https://www.unep.org/events/unep-event/stockholm50#:~:text=(Stockholm%2B50)%20is%20an,issue%20for%20the%20first%20time). adresinden alındı
- Uzoğlu, Y. (2016). *Kyoto Döneminde BM'nin Rolü : Karbon Ticaretinin Çevresel Etkilerinin İktisadi Analizi*. Çankırı: T.C. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ülker, Z. (2016). *Entegre Raporlama: Bir Sürdürülebilirlik Raporunun Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi İçerik Öğeleri Açısından İncelenmesi*. Manisa: T.C. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ünal, A., & Bayar, S. B. (2021). Turizm İşletmeleri. M. Bozkurt içinde, *Turizm İşletmelerinde İtibar Yönetimi* (s. 71-109). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Ünsal, G. D. (2023). *Sürdürülebilir Turizm : Otel işletmecileri İçin Rehber*. 10 15, 2024 tarihinde Carbon Gate Web Sitesi: <https://www.carbongate.io/blog/surdurulebilir-turizm-otel-isletmecileri-icin-rehber> adresinden alındı
- Vallence, S., Perkins, H. C., & Dixon, J. E. (2011). What Is Social Sustainability? A Clarification of Concepts. *Geoforum*, 42(3), 342-348.
- Varcan Başkaya, A. (2018). *Kurumsal Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Raporlaması Ve Finansal Raporlama İlişkisi İçin Örnek Çalışma*. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Weiss, J. W. (2014). *Business Ethics A Stakeholder and Issues Management Approach*. San Francisco/California: Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Welford, R., Young, C. W., & Ytterhus, B. (1998). Towards Sustainable Production And Consumption: A Literature Review And Conceptual Framework For The Service Sector. *Eco-Management and Auditing*, 5(1), 38-56.
- Yahşı, M. (2022). *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları ve Sürdürülebilirlik Raporlaması Önerisi*. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansal Yönetim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Yakar Pritchard, G. (2021). *Türkiye'de Kooperatiflere Yönelik Sürdürülebilirlik Raporu Önerisi*. Edirne: T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yalçın, B. (2023). İşletmelerin Başarı Dinamikleri : Sürdürülebilirlik, Etik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk. E. Akpınar, & E. Şenol içinde, *Sürdürülebilirlik Odaklı İş Modelleri : İşletmeler İçin Çevresel ve Ekonomik Stratejiler* (s. 41-56). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Yavuz, A. V. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı Ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- Yavuz, İ. (2022). *Yıllık Faaliyet Raporlarının Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi: Faizsiz Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. Manisa: T.C. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.
- Yıldırım, İ. I. (2004). *Tatil Köylerinde Çevre Ve İhtiyaç Programı Verilerinin Mimari Tasarıma Etkisinin Bodrum Yöresi İçin İrdelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, K. (2010). Raising the Quality in Qualitative Research . *Elementary Education Online*, 9(1), 79-92.
- Yıldırım, K. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımına Yeni Bir Boyut : Etik. *ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 379-403.
- Yıldız, S. (2021). *Sürdürülebilirlik Performansının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Ölçümü*. Alanya: T.C. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi,

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Yılmaz, E., & Oğuz, R. B. (2020). Türkiye'deki Konaklama İşletmelerine Ait Sürdürülebilirlik Raporlarının GRI Raporlama Standartlarıyla Karşılaştırılmalı Analizi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(54), 1381-1405.
- Yılmaz, İ. A., Ünal, A., & Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4(2), 55-83.
- Yorulmaz, B. (2024). *Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartları*. 10 05, 2024 tarihinde Yeşil Büyüme Web Sitesi: <https://yesilbuyume.org/turkiye-surdurulebilirlik-raporlamasi-standartlari/> adresinden alındı
- Yücel, G. (2020). *Sürdürülebilirlik – Nasıl Tasarlayacağız?* 10 10, 2024 tarihinde Işık Üniversitesi Web Sitesi: https://www.isikun.edu.tr/web/1695-15756-1-1/isik_universitesi/hakkinda/yonetim adresinden alındı
- Zafer Kavacık, S. (2020). *Ulaştırma İşletmeleri*. 02 21, 2024 tarihinde Türkiye Turizm Ansiklopedisi: <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/ulastirma-isletmeleri> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Ozan ÖZSARIKAMIŞ

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Yabancı Dil ve Düzeyi : İngilizce B1

İş Denevimi :

2008-2009; SMMM Rıdvan AYAN

2013-2014; SMMM Mehmet AKSEL

2016-2017; TL Madencilik Ticaret Limited Şirketi

2017-2019; Yemekçim Gıda A.Ş.

2019-2024; Stona Dış Ticaret A.Ş.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

Özsarıkamış, Ozan (2019). Sürdürülebilir Turizmde Salda Gölü ve Bölgesel Faktörler. International Young Researchers Student Congress Abstract Book (28-30 November 2019) s.244. Burdur-Turkey